

K

Martin Kabátník

† 1503

Pocházel z Litomyšle, kde provozoval asi krejčovské řemeslo; byl příslušníkem jednoty bratrské, která ho vyslala do východních zemí, aby poznal jejich náboženský život a hledal zbytky prvotní církve. Cestoval od března 1491 do listopadu 1492 a prošel Malou Asií až do Egypta. Protože byl neznalý písma, diktoval po návratu svá pozorování litomyšlskému písaři Adamu Bakalářovi, který je také vydal jako *Cestu z Čech do Jeruzaléma a Egypta* (1538). Obtížné putování málo vzdělaného cestovatele neznalého cizích jazyků je vyličeeno prostě; jako střízlivý praktik si K. všímal hlavně rozmanitých zvláštností cizího života i přírody. Vše přitom posuzoval podle měřítek vzatých z domova. Na jeho cestopisu je cenné to, že není jednostranně zaměřen na pozorování náboženského života, ale že zachycuje život v cizích zemích v celé jeho šíři; svou prostotou se odlišuje od soudobých cestopisů, jejichž autory převážně byli vzdělaní příslušníci šlechty.

EDICE A LITERATURA

Cestu z Čech... vyd. J. V. Prášek (1894); J. Dostál, *Cesty do Svaté země* (1948). zi

Petr Kabeš

21. 6. 1941 Pardubice

Po maturitě na pardubické jedenáctileté střední škole (1958) studoval politickou ekonomii na Vysoké škole ekonomické v Praze (absolvoval 1963). Od r. 1959 publikuje básně v *Kultuře*, *Hostu do domu*, *Plameni*, *Literárních novinách* aj. Dvě knížky reflexivní lyriky ukazují Kabeše jako básníka intelektuální obraznosti. Autor hledá vnitřní podobu dnešního člověka, který překonává pocit odcizení a nalézá nové a hlubší mravní jistoty. Sbírkou *Zahrady naboso* K. pohled prohlubuje, zbavuje moralizátorství a voluntarismu a dává mu i přesnější myšlenkové zaměření.

BIBLIOGRAFIE

Čáry na dlaní (Bb 1961), *Zahrady naboso* (Bb 1963). dm

Josef Kadlec

21. 10. 1919 Plzeň

Po studiích na reálce v Plzni (1937) pracoval ve Škodovce jako kreslič. Po osvobození byl redaktorem v nakl. Svoboda (1945–50), redaktorem Nového života, tajemníkem Svazu čs. spisovatelů, kulturním atašé v Moskvě (1953–56) a šéfredaktorem časopisu *Kultura* (1957 až 1962). Nyní je šéfredaktorem Světové literatury.

Kadlec patří u nás k předním propagátorům sovětské literatury. Překládá Gorkého, Vasilevskou, Ivanova, Lidina, Šolochova, Chlebnikova, Turgeněva aj.; redigoval edici Spisovatelé Sovětského svazu, Knihovnu sovětských románů a spolu s B. Mathesiem Spisy Maxima Gorkého, nyní rediguje Novou sovětskou knihovnu; publikuje řadu doslovů k dílům M. Gorkého, K. Fedina, V. Někrasova, k mladé sovětské próze aj. a píše poutavé a zasvěcené fejetony i eseje o současném literárním životě v SSSR.

BIBLIOGRAFIE

Maxim Gorkij v Československu (studie, 1951); Moskevský čas (Ff 1960), Cas na Něvském (Ff 1961). rp

Svatopluk (Svata) Kadlec

19. 10. 1898 Libochovice

Před dokončením středoškolských studií musel odejít r. 1916 do války (na východní frontu a jižní frontu v Albánii), odkud se vrátil až r. 1919. Po dvou semestrech na pražské Vysoké škole technické zběhl k divadlu jako kočovný herec. Nakonec hrál v pražských divadlech (Národní divadlo, Akropolis), od r. 1928 se věnoval již jen literatuře. Ačkoliv psal také povídky, uveřejňované hlavně v Rudém právu, tvoří podstatu jeho vlastní tvorby poesie, kterou debutoval r. 1920 v Neumannově Kmenu a v Cestě.

Jednotlivé Kadlecovy sbírky jsou ovlivněny vždy jiným okruhem autorů, a tak se od sebe dosti výrazně odlišují. Ve wölkrovsky laděných verších ze začátku dvacátých let, knižně vydaných s několikaletým zpožděním (*Svatá rodina*), nebrání sociální soucit radostně důvěřivému pohledu na svět. Po protiměstáckých gellnerovských šansonech a pamfletech (*Sketch-Book*), hravých a slovesně experimentátorských, psaných za studijního pobytu ve Francii (1929–30), obrátil se K. k polohám niternějším, podporován v tom příkladem francouzských autorů, které překládal. Překladatelské činnosti věnoval se K. po vydání básnické prvotiny soustavněji než tvorbě původní. Patří k našim nejvýznamnějším překladařům

francouzské poesie (M. Jacob, F. Jammes, Sully Prudhomme, F. Mistral, P. Verlaine a hlavně Ch. Baudelaire). Po druhé světové válce publikuje překlady nejuných (V. Hugo, A. Rimbaud), nýbrž i divadelních her (P. Corneille, Molière) a próz (A. Camus, A. Maurois, G. de Maupassant, Stendhal).

BIBLIOGRAFIE

Svatá rodina (Bb 1927), Sketch-Book (Bb 1930, pseud. A. Dur), Černá hodinka (Bb 1932), Příliv (Bb 1934), Kroky na vodě (Bb 1941), Zena nejsou housle (D 1943, i prem.), Cestou (Bb, výběr, 1958), Ode všeho trochu (Bb pro děti, 1962). — Básnické adaptace: Milovat není jen mít rád (komedie podle Vallecassanky od Tirsy de Molina, 1954), Torquemada (tragédie podle V. Huga, 1954). — Překlady: Ch. Baudelaire, Výbor z poesie (1932); M. Jacob, Výbor z poesie (1932); P. Verlaine, Bibliosony (1932); Ch. Baudelaire, Květy z/a (1934, přeprac. vyd. 1948, def. vyd. 1957); F. Jammes, Okna do nebe (1936); Sully Prudhomme, Marné laskání (1937); F. Mistral, Zlaté ostrovy (1937); P. Corneille, Cid (1956), Molière, Hry (4 díly, 1953–56); A. Rimbaud, Výbor z poesie (1959) aj.

LITERATURA

V. Nezval v předml. ke Svaté rodně (1927); J. Hora v Almanachu Kmene (1934–35, o Přílivu); V. Pekárek v dosl. k výb. Cestou (1958). pb

Felix Kadlinský

18. 10. 1613 Horšův Týn

15. 11. 1675 Uherské Hradiště

Od r. 1635 byl členem jezuitského řádu, kde působil několik let jako profesor humanitních předmětů (hlavně v Jičíně, a pak 11 let jako hospodářský správce koleje v Uherském Hradišti). — Literární dílo Kadlinského tvoří převážně parafráze cizích děl náboženskovýchovných a hlavně básnických, jejichž přetlučením usiloval o oživení domácí básnické tradice módním bukolismem a idylkou, které se k nám šířily přes Německo z Itálie a Španělska. Dokladem je jeho sbírka duchovní lyriky *Zdoroslaviček v kratochvilném hájičku postavený* (1655), která parafrázuje sbírku Trutznachtigall Friedricha von Spee. K. také pilně překládal Životy svatých, z nichž je nejvýznamnější *Život a sláva sv. Václava* (1699 a pak ještě dvakrát), původně latinsky složený Janem Tannerem. Podle kroniky V. Háj-

ka z Libočan → sepsal *Život sv. Ludmily*. — I když našel napodobitele v Janu Hynkovi Dlouhoveském (1638 až 1701), který se k němu přihlásil dvoudílnou sbírkou *Požehnané pole*, na kterémž švitorný podletní slaviček poletuje a Zdoroslaviček na poli požehnaném, živo tradici se mu nepodařilo vytvořit, neboť úbytek vzdělanějšího publika brzdil rozvoj náročnější básnické tvorby. K. Zdoroslaviček však působil ještě na obrození; Václav Thám → z něho převzal do almanachu *Básně v řeči vázané* celé partie, přičemž z původně duchovní lyriky vytvořil lyriku světskou (rozmlouvání pastýřů a pastýřek). Odhalil tak bezděky charakteristický rys K. lyriky, totiž prolínání světské erotiky s mystickou láskou k bohu.

EDICE A LITERATURA

Z. Kalista: *České baroko* (1941). — J. Jireček v *Osvětě* 1881 (idylická skládání ze XVII. věku). zt

Josef Kainar

29. 6. 1917 Přerov

Narodil se v rodině železničáře. Gymnasium studoval v Přerově, Olomouci a Hlučíně (maturita 1937), filosofickou fakultu (češtinu a francouzštinu) v Praze až do uzavření vysokých škol r. 1939. Za války vystřídal řadu nejrůznějších zaměstnání, po osvobození působil jako dramaturg Divadla satiry v Praze (1945 až 1946) a redaktor brněnské *Rovnosti*. Od r. 1947 je spisovatelem z povolání, rozsáhle je též jeho spolupráce s divadlem, filmem a satirickými časopisy (kreslené vtipy). — Příspěvky ve *Studentském časopisu* (zde debut 1936), *Moravskoslezském sborníku*, *Lidových novinách* (*Rozhlásky*), v časopisech *Hej-rup*, *Simplicius*, *Blok*, *Host do domu*, *Literární noviny*, *Kultura*, *Plamen* aj. Byl členem Skupiny 42. Ojedinele publikoval pod pseudonymy Alexandr, Kain.

Umelecký talent J. Kainara je značně široký: píše divadelní hry i scénická pásma, fotografuje a kreslí vtipy, píše texty k tanečním písním a také skládá jejich melodie, jeho největší přínos však je

v poezii. Zde navazuje na halasovskou tradici moderního českého básnictví (báseň—obraz, nikoli báseň—pásmo; tvořivě využití lidové poezie; slovesné experimentátorství), kterou osobitě pozměňuje a rozvíjí, především silnou příběhovostí: jeho mnohé básně tak oscilují mezi lyrikou a epikou. K. je v podstatě analytik (jeho verše jsou intelektuální povahy), nadaný hořce ironickým i útočně satirickým viděním skutečnosti. Odtud základní rys jeho poezie, jímž je přehodnocování skutečnosti dosud konvenčně viděné (cestou demaskování, depoitizace, absurdizace atd.); stavebním předpokladem tohoto přehodnocování je častá námětová, ideová, jazyková dvojplánovost jednotlivých básní. Byl byla K. poezie nesena převážně funkcí kritickou, nezůstává u negace a baladického ladění, nýbrž nabývá i funkce očištění. Pro splnění tohoto cíle se nezříká ani zkratkovitých poučení na závěr jednotlivých skladeb, i když přitom bohatě pracuje podtextem. — V prvním tvůrčím období (1940—47) musel K. dlouho a postupně překonávat těžký dobový pesimismus i víru v osudovou determinaci člověka, než dospěl k složité a svérázné obhajobě práv života, často zasuté pod nánosem skepse. Obnažoval kořeny lidské existence, vyjadřoval pocity odcizení a absurdity, které musí mít člověk v soudobém měšťáckém světě (*Nové mýty*). Ve jménu bližící se výměny řádů odklízel „vyrazené lidské zboží“, a to už nikoliv absurdní komikou jako v *Osudech*, nýbrž prostředky černého humoru a cynické perzifláže. V následujícím období (1948 až 1953) mocně K. elektrizovala nová společenská skutečnost. Pod patronací Majakovského vytvořil zprvu jednu z nejlepších poňnorových sbírek politické poezie (*Veliká láska*), později se však uchýlil k polohám monumentalizujícím, které osvěcovaly ideály a smířovaly současné konflikty (*Český sen*). V poslední době se K. důsledně, avšak na vyšším vývojovém stupni vrací ke své osobitě metodě z prvního období. Jeho poezie vyslovuje jednak básníkův zásadní postoj k člověku, jímž je hořká, tedy nespokojená láska, jednak zásadní postoj k realitě (*Lazar a píseň*). Tu je K. poezie zároveň jízlivým útokem na ty, kdož kříví její obraz: tj.

svéráznou reakcí na podstatu období kultu osobnosti. — Překládá z ruštiny (Majakovskij) a němčiny (Rilke).

BIBLIOGRAFIE

Příběhy a menší básně (Bb 1940), *Nové mýty* (Bb 1946), *Cirkus plechový* (D 1946, prem. 1945, s V. Lacinou a Z. Vavřínem), *Osudy* (Bb 1947), *Rikadla* (Bb pro děti, 1948), *Veliká láska* (Bb 1950), *Zlatovláska* (loutková hra, 1953, prem. 1952), *Český sen* (Bb 1953, spolu se Zlatovláskou st. cena), *Jižní Morava* (verše k fotografické publikaci, 1958), *Zlatovláska* (B pro děti, 1958), *Nebožtík Nasredin* (D 1959, i prem., prem. přeprac. verze 1963), *Člověka hořce mám rád* (Bb 1959), *Poezie* (výbor, 1960; zde i básně z netištěné sbírky Dvůr), *Lazar a píseň* (Bb 1960). — Provedené hry: *Akce Aibiš* (1946), *Ubu se vrací* aneb *Dršťky* nebudou (1947).

LITERATURA

J. Hájek v kn. *Osudy a cíle* (1961); J. Opelík v kn. *Jak číst poezii* (1963), v *HD 1956* a v *Plameni* 1961; J. Trefulka v *NŽ* 1958; J. Dewetter v *ZM* 1962 (jak děti rozveselily smutného básníka).

Rudolf Kalčík

13. 9. 1923 *Berehovo, Ukrajinská SSR*

Gymnasium navštěvoval v Českém Krumlově a ukončil v Českých Budějovicích (1943), filozofickou fakultu vystudoval v Praze (čeština a filosofie 1945–50), učil ve Velvarech (1950), vojákoval jako pohraničník na Šumavě. Od r. 1955 je redaktorem časopisu Československý voják, kde publikuje většinu svých prací.

Kalčíkovy nevýrazné literární počátky (publikované pod pseud.) vystřídal kolem poloviny padesátých let zejména úsilí vyjádřit hrdivství, které je skryto ve vědní práci pohraničníků. Jeho próza je obnovou žánru dobrodružné literatury; vyznačuje se spádem a dějovou napínavostí (někdy docílenou vnějšími prostředky), ctí silné chlapky se smyslem pro povinnost. Nad dobrodružný žánr jde svou snahou vytěžít z dnešních konfliktů nové morální kvality. — Píše též filmové scénáře (*Vstup zakázán*, *Král Šumavy*).

BIBLIOGRAFIE

Setkání s váikou (R 1947), *Dvanáct stalinských zpěvů* (B 1949, obě pod pseud. Josef Šimůnek), *V hraničních horách* (Pp 1954), *Oheň v srdci* (Pp 1955), *Strážce na pomezí* (text k fotografické publikaci, 1958), *Král Šumavy* (P 1960, zfilm.), *Král Šumavy a povídky z hranice* (Pp 1961).

Josef Jaroslav Kalina

9. 11. 1816 *Nový Bor u České Lípy*

22. 6. 1847 *Praha*

Syn cestmistra, studoval gymnasium v Praze, filosofii v Plzni, práva, která nedokončil, v Praze (od r. 1837). Studoval klasické i moderní jazyky, ale také přírodní vědy a filosofii. R. 1845 odešel za svou snoubenkou do Bělehradu, kde snad chtěl hledat i zaměstnání. R. 1846 se však vrátil přes Pešť (kde pobyl delší dobu u Kollára →) a Vídeň do Prahy. — Přispíval do *Květů*, *České včely*, *Vlastimilu*, *Ost und West*.

Současníci se obdivovali Kalinovu všestrannému nadání, vzdělání a slibné práci v řadě vědních oborů. Vynikal zejména ve filologii (zamýšlel sestavit jazykovou encyklopedii), zabýval se však i filosofii (neotištěné práce) a literární kritikou. Jeho básnická tvorba, neúplně dochovaná, je přetížena jazykovými archaismy a novotvary a i jinak umělecky nevyzrála. V lyrice se pokouší vyslovit nejen romanticky vášnivý milostný cit, jehož naplnění hledá v mystické iluzi splynutí duší, nýbrž i city obecně lidské (elegie *Na matku mou*), a ojediněle dokonce revoluční nálady mladé generace, dozrávající pod vlivem polského povstání z r. 1830 (píseň *Vojenská*). K. epika vykazuje některé obdoby s poezií Erbenovou →: zobrazuje baladickými příběhy konflikty člověka porušujícího přirozené lidské vztahy, čerpá látku a morálku z lidového mýtu a opírá se formálně o lidovou tradici (K. sám také sbíral lidové písně). Od Erbena se však liší úzkým vztahem k písni kramářské (balada *Kšaft* byla také jako kramářský tisk vydána a stala se velmi populární) a náznakem sociálních motivů v některých baladách (*Hadrnice*). — Překládal z angličtiny (Byrona), němčiny (Kleista, Hölyho), polštiny (Mickiewiczze).

BIBLIOGRAFIE

Kšaft (B 1842). Zpěv o povodni roku 1845 (B 1845). *Básnické spisy z pozůstalosti* vydal F. Doucha a J. Vlček (1852) s životopisným úvodem Pomněnky z krátké života pouli J. J. Kaliny. „*Filozofické drobnůstky*“ z pozůstalosti J. J. K. vydal pod názvem *Upomínka* na J. J. K. K. L. Kalina (1870).

LITERATURA

F. Frýdecký v předml. ke Kšaftu a ostatním básním (1916). v CMF 1916 a ve Zvonu 1916; B. Václavěk a R. Smetana v kn. *České světské písně zlidovělé* (1955); J. Horák v LF 1915; J. K. Martinek v Klatovských listech 1916 (Zapomenutý básník); J. Pešek v Topičově sborníku 1916—17.

Josef Kalus

6. 2. 1855 *Frenštát pod Radhoštěm*

11. 12. 1934 *Frenštát pod Radhoštěm*

Narodil se v početné rodině tkalce. Vyučil se tkalcovství, řemeslo však opustil a studoval na učitelském ústavu v Příboře (od r. 1881). Od r. 1885 učil ve Staré Bělé u Moravské Ostravy, od r. 1889 v Čeladné. R. 1889 podnikl cestu do Terstu, Benátek a Lince. Od r. 1924 žil ve Frenštátě pod Radhoštěm. — Přispíval do Lumíru (poprvé 1877), Osvěty, Lidových novin, Hlasu lidu, Moravské revue, Našeho domova, do almanachů Máj (1878), Zora, Almanachu omladiny aj. Ohlas lumírovské poezie zaznívá v prostých verších o lásce k rodnému kraji (*Z Valašska*), který zůstal trvalým inspiračním zdrojem Kalusovy poezie. Tento vliv překonal teprve v básnickém zpracování valašských lidových zvyků (*Valašsko v písních*). Nejlepší z jeho tvorby jsou lyrickoepické básně s motivy pohádek a lidového vyprávění (*O Janičkovi, Romance o smrti*), v nichž střídými básnickými prostředky zachytil drsný život, humor i básnivost valašského lidu.

BIBLIOGRAFIE

Písně Jos. Kalusa (Bb 1882), *Z Valašska* (Bb 1885), *Oblaky* (Bb 1887), *Kresby a písně* (Bb 1895), *Přímorské dojmy a elegie* (Bb 1903), *Kopretiny* (Bb pro mládež, 1904), *Valašsko v písních* (Bb 1906), *O Janičkovi* (B 1911, zdram. 1922), *Valašská senoseč* (Bb 1917), *Pampelšky* (Bb 1925), *Valašský král* (B 1929), *Tríšť* (Bb 1933), *Postavy z „Cerných myslivců“* (vzpomínky, 1931), *Vzpomínky* (1932 a posmrtně ve 2 sv. 1936 a 1937), *Jak život šel* (paměti, 1933), *Valašská svatba* (Bb 1933), *Valašské romance* (Bb 1934). — Posmrtně: *Na konci života* (výbor pozdních veršů, 1935, vyd. s úvodem A. Novák), *Romance o smrti* (1935, vyd. Jar. Kalus), *Valašské pohádky* (Bb 1937), *Člunek zpívá* (Bb 1941, vyd. Vypel). — Výbor z básní pod názvem *Písně* (1958, v usp. a s úvodem F. Horečky).

LITERATURA

Ad. Veselý: J. K. (1925). A. Novák v předml. k výboru *Na konci života* (1935). B. Slavík v Lumíru 1934—35. dů

Josef Vlastimil Kamarýt

21. 1. 1797 *Velešín u Českých Budějovic*

19. 3. 1833 *Klokoty u Tábora*

V l. 1812—17 navštěvoval piaristické gymnasium v Č. Budějovicích, kde se na celý život spřátelil s F. L. Čelakovským → a J. Chmelenským →, s nimiž pak studoval i filosofii na pražské universitě především jako posluchač B. Bolzana, který ovlivnil jeho náboženské citění. Studium dokončil v Č. Budějovicích (1820) a tam vstoupil do bohosloveckého semináře. Svě mládí vylíčil v romanci *Nanka* (1830). Vedle studií teologických se obíral estetikou a lingvistikou, přičemž si osvojil dobrou znalost francouzštiny, angličtiny, polštiny a z podnětu Čelakovského → i ruštiny, z níž přeložil mj. proslavenou Děržavinovu ódu Bůh. R. 1824 byl vysvěcen na kněze a po krátkém kaplanování v Táboře se r. 1825 stal kaplanem v blízkých Klokotech. — Přispíval do časopisů *Rozmanitosti*, *Čechoslav* (pod pseud. Jan Malický), *Denice*, *Poutník slovanský*, *Časopis Českého muzea*, *Česká včela*, *Časopis katol. duchovenstva* (1831, teoretická úvaha o círk. hudbě).

Těžké Kamarýtovy literární činnosti bylo v souhlasu s tehdejšími kulturními slovesnostmi především ve sbírání národních písní. Z tohoto úsilí vznikl dvousvazkový svod *České národní duchovní písně*, čerpaný ze starých rukopisných i tištěných kancionálů a špalíčku lidového zpěvu a obsahující na 300 písní náboženského obsahu a lidové formy. V úvodu je důležité pojednání o povaze a významu duchovního zpěvu, vycházející z teoretických zásad Čelakovského →. Z úzké spolupráce s Čelakovským, jemuž K. pomáhal při sbírání písní světských, vznikly sbírky *Písně v národním českém duchu* a *Pomněnky anebo Rýmované propovědi nábožnosti, mravnosti a moudrosti*; v těch využil sice gnómičkého bohatství lidových pořekadel a přísloví, ale zároveň je oslabil nadne-

seným patosem a mravokárnou tendencí.

BIBLIOGRAFIE

Smíšené básně (1822). České národní duchovní písně (2 díly, 1831, 1832). Písně v národním českém duchu (1833). Pomněnky anebo Rýmované propovědi nábožnosti, mravnosti a moudrosti (1834). -- Sebrané světské a duchovní básně vyd. K. bratr František r. 1867.

LITERATURA

A. Rybička v kn. Přední křisitelé národa čes. II (1884) B. Haluzický ve Výr. zpr. realky v Brně (1912, o vlivu lid. písně na jeho poezii); Z. Nejedlý v kn. B. Smetana V (1951). P. Váša v ČL 1897 (o jeho duchovních písních). mh

Bohdan Kaminský

(vl. jm. Karel Bušek)

24. 2. 1859 Husa u Sychrova

13. 7. 1929 Poděbrady

V otcově závodě se vyučil řezbářem, v Turnově absolvoval jednorocní průmyslovou školu. V l. 1878–82 studoval na Akademii výtvarných umění v Praze, věnoval se však později žurnalistice a literatuře. — Přispíval do Lumíru (zde první příspěvek 1880), Šotka, Světozoru, České revue, Zlaté Prahy, Květů, Švandý dudáka aj. — Překládal z němčiny a francouzštiny.

Jako básník patří Kaminský k osobitějším následovníkům Vrchlického →; jeho poezie, často rétorická, monotónní a nadměrně sentimentální, chce být protestem proti světu sociálních nesrovnalostí, v němž jediněc marně hledá smysl života. V přírodní, intimní a reflexivní lyrice, inspirované často bolestnými osobními zážitky (smrtí sourozenců a rodičů, milostnými deziluzemi), dal K. výraz svému životnímu smutku, pocitům bezvýchodnosti, lidské osamělosti. Z drobné epiky zaujmou jistou dokumentární hodnotou žánrové básně ze světa pražské buržoazní smetánky (Z Příkopů) a některé básnické povídky, líčící s upřímným soucitem lidská dramata (Muži a ženy); trpkou ironií a účastným zaujetím pro osudy žen jako by tu K. někdy předznamenával Machara → (báseň Magdaléna ve sbírce Protesty). Tragické příběhy lidí ubíjených egoismem a bezcitností společnosti vypráví K. také

v řadě novel ze života pražské umělecké bohémy a chudé inteligence, jejichž prostředí znal z vlastní zkušenosti. Málo významné jsou četné K. humoristicko-satirické fejetony.

BIBLIOGRAFIE

Ztracené volání (Bb 1884). Kresby (Pp 1888). Rokoko (Bb 1889). Nová próza (Pp 1889). Den štěstí (1890). Různá panstvo (Pp 1891). Črty humoristické i satirické (Pp 1892). Z Příkopů (Bb 1892). Protesty (Bb 1892). Muži a ženy (Bb 1893). V samotách (Bb 1893). Verše humoristické a satirické (Bb 1893). Mecenáš (P 1893). Nokturno (P 1895). Studie a povídky (1895). Dvě povídky (Bb 1895). Motivy ze Sychrova (Bb 1896). Zlomky románů (Bb 1898). Doma i jinde (Bb 1899). Povídky veršem (1900). Noem (B 1902). Bumbříček a jiné (Pp 1902). Cestou na Parnas (Bb 1902). Rozházené kapitoly (Pp 1902). Z ráje vyhnaný (R 1903). Na viole d'amour (Bb 1905). Kresby a řezby (Ff 1909). Návštěvou u chorého muže (Pp 1912). — Provedené hry: Náš dům v asanaci (1898, s K. Šípkem a V. Stechem). Posmrtně: Causerie o smrti a jiné verše z posledních let (1930). — Sebrané spisy v l. 1921–22 (4 sv., nedokončeno). — Z překladů: G. Hauptmann. Kolega Crampton (1900); F. Schiller. Valdstejn (1910); A. Vacquerie. Clovek řítina (1906); F. Wedekind. Komorní pěvec (1901); H. Drachmann. Byl jednou jeden král (1900); Dramatická díla Molierova (1925–29, 17 sv., neúplně).

LITERATURA

J. Neruda v Podobiznách 4 (1957); F. X. Šalda v KP 1 (1949, o sbírkách Z Příkopů a Protesty) a v KP 4 (1951, o Zlomcích románů); A. Klášterský v Almanachu Čes. akademie věd a umění (1930); A. Pražák v kn. Nezapomenutelní z Turnovska (1947) a v Rozpravách Aventina 1928–29. V. Brtník ve Zvonu 1928–29; H. Procházková v SV 1948–49 (o básni Má Tařána). mh

Vašek Káňa

(vl. jm. Stanislav Řáda)

23. 4. 1905 Kralupy nad Vltavou

Syn mnohočlenné rodiny deputátníka. Neměl možnost dosáhnout vyššího vzdělání, v Praze vychodil dvě třídy měšťanské školy. Strojnímu zámečnictví se doučil ve vychovatelně. Když byl odtud propuštěn, pracoval na svých toulkách po Rakousku a Jugoslávii příležitostně jako strojní zámečnick, zemědělský dělník, elektroinstalatér, rybař, od r. 1938 jako brusíř v Českomoravské Kolben-Daněk v Praze, kde se po osvobození 1945 stal kulturním pracovníkem. Dnes pracuje jako spisovatel

z povolání. — Pod vlivem bosáckých povídek M. Gorkého začal psát o tulácích a nezaměstnaných, od r. 1930 působil jako dopisovatel revolučního dělnického tisku a záhy jako jeho reportér. R. 1930 se zúčastnil II. mezinárodní konference proletářských revolučních spisovatelů v Charkově. Přispěvky v Rudém právu, Tvorbě, Haló novinách, Literárních novinách, Novém životě aj.

Káňova předválečná tvorba vedla od reportáže k literatuře faktu, v níž syrovým, nepříkrášeným slovem obžalovával kapitalistický řád. Těžil látkově jak ze zkušeností vlastního trpkého dětství (*Dva roky v polepšovně, Nenávidím*), tak z poznání periferie velkého města (*Somráci, Pasáci, flinkové a tuláci*) i periferie první republiky, tj. Podkarpatské Rusi v letech hospodářské krize (*Zakarpatsko*). O jeho vstup do literatury a rozvoj talentu se významně zasloužili zvláště J. Fučík →, E. Urx →, G. Včelička → a I. Olbracht →. — Po válce se K. soustředil na život dělníků v osvobozené vlasti a v novém společenském řádu, a to jak v reportážích (*Byl jsem při tom*), tak zejména v dramatu. Vývojový význam pro novou dramatickou orientaci měla z obou K. her především *Parta brusiče Karhana*, dotýkající se poprvé otázky socialistického soutěžení na závodech; její vyznění oslaboval zjednodušený pohled na vztah mezi prací fyzickou a duševní. Hlavním K. přínosem do české literatury je literárně zpracovaná bezprostřední zkušenost příslušníka nejvykořisťovanější části dělnické třídy, ukázaná na osudech hladového a válkou demoralizovaného proletářského chlapce (*Válkou narušení*); toto románové vyprávění postavil K. na svých reportážních knížkách vydaných za první republiky.

BIBLIOGRAFIE

Dva roky v polepšovně (Rpe 1930), Somráci (Rpe 1931), Pasáci, flinkové a tuláci (Rpe 1931), Zakarpatsko (Rp 1932, zkonfisk.). Nenávidím (Rp 1936), Parta brusiče Karhana (D 1949, i prem., zfilm., st. cena), Válkou narušení (R 1951), Patroni bez svatozáře (D 1953, prem. 1952), Byl jsem při tom (Rpe 1954).

LITERATURA

J. Hájek v kn. Čas dramatu (1957). Z. Pochop v NŽ 1953 (o románě Válkou narušení); J. Petrmichl v NŽ 1955. fk

Václav Kaplický

28. 8. 1895 Sezimovo Ústí

Studoval na gymnasiu a reálce v Táboře (maturita 1914), jako voják za první světové války vstoupil do legií v Rusku (1916), dostal se do rozporu s jejich vedením a byl jako delegát II. dobrovolčického sjezdu (po návratu do vlasti vydal s J. Řepkou sborník dokumentů *II. sjezd československého vojska na Rusi*, který tvoří materiálový pandán ke Kratochvílově → Cestě revoluce) vězněn na mysu Gornostaj u Vladivostoku. Koncem r. 1919 byl poslán jako vězeň do ČSR a předán soudu. Po několika kratších zaměstnáních stal se nakladatelským pracovníkem a zůstal jím v nejrůznějších funkcích až do r. 1950 (v Činu, Pokroku, 1930—35 v Družstevní práci, v Melantrichu, Novině, nakonec u K. Synka). Přitom se účastnil politického života, patřil k zakládajícím členům Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, založil nakladatelství Pokrok, kde vycházely především překlady ze sovětské literatury. Žije v Praze jako spisovatel z povolání. — Před první válkou přispíval do studentského časopisu Obroda (poprvé 1913), do jihočeských listů, Českého jihu, Národní politiky, po válce tiskl v levicových novinách a časopisech Rudé právo, Rudý večerník, Rozsévačka (zde na pokračování *Princezna z Košíř*) aj. Redigoval Průlom (1922—23), Literární noviny (1927—29), Panorámu, Hovory o knihách.

Kaplického první velká próza *Gornostaj*, napsaná nedlouho po první světové válce, vydaná však až r. 1936, vyrostla ze spisovatelových legionářských zážitků a vzbudila značnou pozornost svým demaskováním legionářské legendy vytvářené oficiálně za první republiky. Společenská satira, zvláště ostrá satira politická, inspirovaná důvěrnou znalostí zákulisí politických stran a jejich vůdců, nejrůznějších městských prostředí, charakterů a typů, tvoří hlavní tematickou náplň jeho povídek a románů ovlivněných novinářským slohem (*Princezna z Košíř*, *Bomba v parlamentě*, *Červen v Pučálkách*, *Něžný manžel* aj.). — Na pokus o historickou prózu

napsanou za okupace (*Kraj kalicha*) soustavně navázal na počátku padesátých let řadou historických románů a románových kronik především z dějin selských povstání 17. až 19. století. Snaží se v nich se značnou dokumentární šíří ukázat všude účast lidových mas na spoluvytváření českých dějin (*Čtveráci, Železná koruna, Smršť, Rekruti, Zafatá pěst*). Pro tato díla je příznačný živý smysl vypravěčský a kritický vztah k historickému materiálu. Snaha přiblížit historické dění současnosti vede však autora leckdy k násilné aktualizaci.

BIBLIOGRAFIE

Princezna z Košif (R 1927), Bomba v parlamentě (R 1933), Gornostaj (R 1936), Zrádná obálka (R 1938), Pozor, zlý člověku! (R 1941), Červen v Pučálkách (R 1941), U tří lásek (P 1941), Ještě nehřmí (R 1942), Něžný manžel (R 1943), To bylo tenkrát (Pp 1943), Kraj kalicha (R 1945), Hvězda na východě (R 1946), Dáblem posedlí (P 1946), Paníčka (R 1946), Květnové dni (P 1946), Čtveráci (R 1952), Železná koruna (R 1954, 2 sv.), Smršť (R 1955), Rekruti (R 1956), Listy z kronik (Pp 1958), Zafatá pěst (R 1959), O věrnosti a zradě (Pp pro mládež, 1959), Dobří přátelé (Pp pro mládež, 1961). — Dílo V. K. v Cs. spisovateli od r. 1955 (zatím 8 sv.).

LITERATURA

F. Benhart v NŽ 1954.

Karel Kapoun

31. 10. 1902 *Dubňany u Hodonína*

10. 6. 1963 *Tišnov*

Vystudoval reálku v Hodoníně a kurs pro vzdělání učitelů v Brně. Od r. 1921 učil v Mikulčicích u Hodonína, pak v Lužicích a v l. 1929—44 v Moravské Nové Vsi u Hodonína. R. 1945 se ujal vedení literárního oddělení brněnského rozhlasu, brzy však se pro nemocnění musel trvalého povolání vzdát. Značný vliv na jeho básnický vývoj mělo seznámení s B. Václavkem → r. 1932. První příspěvky otiskl v břeclavském časopise Stan, přispíval do Indexu, Lumíru, Listů, Rovnosti, Tvorby, Hosta do domu, Plamene aj. Ústřední oblastí i podnětem Kapounovy lyriky je rozcnění nad krásou ženy. Jednou ženu hravě opěvuje s chlapeckým okouzlením, jindy ji monumentalizuje jako

prostřednicí svého vztahu k základní problematice lidského bytí. I v nejméně významnější K. předválečné sbírce *Neviditelná polnice*, jež jako jedna z prvních už na jaře 1938 vyzdvihla národně obranné téma, záleží osobitost K. společensky aktivní poezie v odvážném prolínání intimních a erotických motivů s prožitky člověka odhodlávajícího se k boji za svou zemi. — Obdobné postupování zůstává charakteristickým rysem i druhého období K. tvorby, které po osmileté odmlce začíná sbírkou *Velké objetí*. V této době, kdy se napětí autorovy metafory snižuje a kdy s motivem navždy uchovávaného chlapectví a s pocitem přátelství k útulnému světu sílí K. humor a důvěra v možnosti improvizací techniky, jsou K. básně založeny na hravých paradoxech, zintimňujících velká témata (smrt, dobývání kosmu, plynutí času). Tento postup, s nímž šťastných výsledků K. dosahuje zvláště ve verších o dětech (*Česaná větríčkem*), vede však někdy k titěrnosti a mechanickému rozměňování nalezených postupů. Neproblematickým, důvěrným vztahem ke světu, prostotou a hravostí jazyka mají K. verše blízko k lidové písni a říkadlům.

BIBLIOGRAFIE

(vesměš básně) Albatros (1930), Tep v těle (1934), Závráť (1936), Neviditelná polnice (1938), Po tmě (1939), Osvětlená okna (1941), Ty a já (1941), Socho, smím? (1946), Nedobrojuješ — nedosníš (1947), Byli tu... (1948), Noční jízda (1948), Velké objetí (1956), Doma (1958), Neodcházej (1958), Obsadte všechny hvězdy (1960), Pírko (pro děti, 1961), Ohnivá čára (1961), Česaná větríčkem (1962), Holubička (pro děti, 1962), Model světa (1962), Spí moře v české slze (1962), Co mně vyprávěly (pro děti, 1962). — Posmrtně: Kdyby tak šefík nevoněl (Bb 1963). — Výběry: Nedomilováno (1963, usp. J. Skácel).

LITERATURA

J. Skácel v dosl. k výboru *Nedomilováno* (1963). M. Kundera v LN 1958 (č. 51—2, O prostotě a metafoře); J. Fried v Plameni 1962 (o Ohnivě čáře); Z. Kožmín v Plameni 1962.

Jan Karafiát

4. 1. 1846 *Jimramov*

31. 1. 1929 *Praha*

Studoval na gymnasiu v Litomyšli a Güterslohu (1862—66), teologii v Berlíně,

v Bonnu a ve Vídni (do 1869), potom byl krátce vychovatelem v Německu, v l. 1871—72 pobýval ve Skotsku. Jako evangelický duchovní působil na různých místech v Čechách, od r. 1873 byl učitelem evangelického semináře v Čáslavi, v l. 1875—95 farářem ve Velké Lhotě na Valašsku. Od r. 1895 žil na odpočinku v Praze, kde vydával Reformované listy (1896—1905). Vydal kritické vydání Bible kralické z r. 1613 (1887). Svými *Broučky*, vydávanými až do 10. vydání r. 1910 anonymně, zasáhl Karafiát významně do vývoje literatury pro děti. Stylisticky zdařilé vyprávění o idyllickém životě svatojánských broučků vyjadřuje prostou lásku k přírodě a touhu po ideálních vztazích mezi lidmi. Evangelický názor pasivního smíření se životem, řízeným boží prozřetelností, snížil sice jejich význam pedagogický, ale poetičnost alegorie a vypravěčské umění zajistily Broučkům v literatuře pro menší děti místo na dlouhou dobu. Od třicátých let byla jejich obliba zatlačena knihami O. Sekory → o čínorodém mravenci Ferdovi.

BIBLIOGRAFIE

Mistr Jan Hus (studie, 1872), Kamarádi (P 1873), Brouček (1876, r. 1948 vyšlo 76. vydání; několikrát zdramatizováno), Reformovaný zpěvník (1876), Rozbor kralického Nového zákona co do řeči i překladu (1878), Broučkova pozůstalost (P 1900, 2 sv.), Šestnáctero pražských kázání (1905), Paměti spisovatele Broučků (1919—28, 5 sv.), Výbor Karafiátova čítanka usp. F. Kučera (1924). — Z dopisů spisovatele Broučků J. K. (1934). — Bibliografie v monografiích J. L. Hromádky (1925).

LITERATURA

J. L. Hromádka: J. K. (1925); Nad K. Broučky (1941). dh

Josef František Karas

4. 12. 1876 *Tišnov*

19. 2. 1931 *Dluhonice u Přerova*

Po nedokončených gymnasijských studích v Brně byl nějaký čas hercem a písařem, pak pracoval jako novinář v brněnském Pokroku (1904—07) a v Ostravských listech (1907—10); v l. 1911—14 vydával a řídil ve Valašském Meziříčí pokrokový týdeník Palacký, po první světové válce

působil v redakci přerovských časopisů Obzor a Haná. Podstatnou část svého literárního díla napsal na Hutiskvu u Rožnova p. Radhoštěm, kde žil v l. 1914 až 1926.

Těžištěm Karasovy rozsáhlé beletristické práce, jež čítá bezmála sto padesát děl nejruznějších žánrů i hodnot, je historický román převážně z moravského prostředí, z něhož K. čerpal též náměty pro divadelní hry, prózy s aktuálně společenskou problematikou i pro knížky určené mládeži, kde opět převládají látky historické. V prózách, psaných zpravidla bez důkladnějšího studia pramenů a vyšších záměrů uměleckých i bez patrnější snahy o povahopisné prokreslení aspoň hlavních postav, snažil se K. v dějové poutavých příbězích přiblížit širokým čtenářským vrstvám dějiny Moravy od nejstarších dob až po epochu národního obrození. Lidovými charakterem mají K. kulturně historické brožury a časové úvahy, příznačně dokreslující jeho novinářskou práci (Dělnickým ženám, 1906; Kapitoly o menších, 1912; Habsburkové a český národ, 1918; O K. Havlíčkovi Borovském, 1921 aj.).

BIBLIOGRAFIE

Doloróza (R 1906), Divoký muž (P 1908), Hořké časy (R 1911), Kosové (D 1912), Zátoka mrtvých (R 1912), Ondra Foltýn (R 1913), Na rodné hroudě (D 1913) Krvavé krupěje (Pp 1914), Do čtyř artikulů (R 1915), V pamenech (R 1916), Valašská vojna (P 1917), Na vlnách Adrie (R 1917), Olšovec (R 1918), Kostnické plameny (D 1918), Zaplava (R 1919), Smutná planina a jiné povídky (1920), Bělohorská mračna (D 1920), Božec Adam (P 1920), Archa proti arše (R 1922), Librova nevěsta (D 1922), Bitva (románová trilogie: Tajemná hlubina, Svědomí gladiátorovo, Halali, 1922), Ke staroměstskému lešení (R 1922), Dolinečko moja (Pp 1923), Čeští otroci (Pp 1923), Valdštyňův tábor (R 1923), V soumraku (Pp 1925), Hasnoucí pňhměsíc (R 1925), Kalich na Sioně (P 1925), Mezi dvěma vrchy (R 1925), Na Běhání (R 1925), Spartakus (R 1925), O kalich a národ (R 1926), Medvědí údolí (R 1927), Portášské historie (Pp 1926) aj. — Sebrané spisy u Kočího v l. 1922—27 (20 sv.). — Bibliografie díla J. F. K. v Lit. rozhledech 1926—27. jm

Jiří Karásek ze Lvovic

(vl. jm. Jiří Antonín Karásek)

24. 1. 1871 Praha

5. 3. 1951 Praha

Pocházel ze staré měšťanské rodiny, vystudoval gymnasium v Praze a po maturitě (1889) začal studovat bohosloví, jež po dvou letech opustil. Stal se poštovním úředníkem, později ředitelem knihovny ministerstva pošt a správcem Poštovního muzea. Shromáždil velkou sbírku obrazů, grafiky (zejména slovanského výtvarného umění) i cenných archívních památek, kterou jako Karáskovu galerii věnoval Tyršovu domu v Praze (nyní v Památku národního písemnictví). — Spolu s A. Procházkou → byl nejdůležitějším představitelům české dekadence; r. 1894 spolu založili orgán této literární skupiny *Moderní revue*. Kromě tohoto časopisu, který spoluredigoval a kam psal až do jeho zániku (1925), přispíval do *Vesny* (od r. 1891), *Nivy*, *Literárních listů*, *Rozhledů*, *Lumíru*, *Literárních rozhledů*, *Rozprav Aventina* (zde v 7. roč. otištěny K. vzpomínky na počátky *Moderní revue*), *Fronty* (1934) aj.; další vzpomínky otiskoval v *Národní práci* a *Národní politice*. Kromě *Moderní revue* redigoval časopisy *Týn* (1920–21), *Okultní a spiritistickou revue* (1923–24), spoluredigoval *Nový hlas* (1932) a *Český bibliofil*. Studii o kritice v *Moderní revue* přispěl do sborníku *O českou literární kritiku* (1940). Vydal a úvody opatřil *Dopisy K. Hlaváčka M. Balounové*, *Výbor básní Ot. Březiny*, *Grafické listy V. Holara Malá Strana*, *F. Kubašty Melancholii Strahova*. Uspořádal sborník *Tryzna za básníka K. Hlaváčka*, přepracoval román *J. J. Kolára Pekla zploucenci*, upravil *Arbesova Romaneta*.

Ve svém beletristickém díle usiloval Jiří Karásek ztělesnit představu dekadentní literatury z konce století: veden často jen provokující snahou, pokoušel se realizovat v české literatuře díla, která by vyjadřovala stesk, únavu a zhnusenost překultivovaných, úpadkových a vnitřně churavějících duší, v evropské literatuře představovaných hrđiny próz *J. K. Huysmanse*, *J. Péladana*, *S. Przybyszewského*, *O. Wil-*

da aj. Vědomí úpadku vládoucí měšťanské společnosti a krize ideálů českého národního života, která vedla u generace devadesátých let ke ztrátě iluzivních společenských jistot a k adoraci nezávislého tvůrčího individua, se v myšlenkovém východisku i v estetickém ideálu českých dekadentů zvrátilo v subjektivismus, v aristokratické pojetí umění s okázale estétským gestem, v hlásání odvratu od života, v opojení zánikem, smrtí a vybičovanou, morbidní erotikou. K. vyjadřuje velmi uvědoměle a programově všechny tyto životní pocity, jimž se neadekvátnějšího výrazu dostalo zejména v jeho lyrice. V ní rozvádí typické dekadentní obrazy znechucené senzuality, sexuální perverze a chorobných nálad, které působily už ve své době značně monotónně a strojeně. Přesto v nejlepších číslech své lyriky, využívající s parnasistickou kultivovaností tradičních strofických útvarů (zejména sonetu), alespoň částečně oživil (na rozdíl od své prózy a dramatu) dobové klíše bezprostředním vyjádřením hluboké osobní bolesti ze životního osamocení a marnosti lidské existence (*Zazděná okna*, *Pisně tulákovy o životě a smrti*). — K. próza, která není bez vlivu domácí inspirace (*Zeyerovy* → obnovené obrazy, *Arbesova* → romaneta), přechází od monografických, děj potlačujících studií psychologie výjimečných, z reality vyvržených postav (*Gotická duše*) k novoromantické fantastičnosti složitých, dobrodružných příběhů, odehrávajících se ve výjimečných, tajuplných a dekorativně působících scénériích a často těžících z psychologie zřůdných lidských případů, z motivů homosexuální erotiky, perverze, šílenství a okultismu. — Zatímco K. beletrie, k níž patří i několik knižních, na inscenaci rezignujících dram, působí většinou jen jako dokument literárního vývoje, svůj relativní význam si zachovává jeho činnost kritická, již se zejména od r. 1893 podílel na kritickém nástupu generace devadesátých let. V prvních letech usiloval (v duchu dobových snah o zvědecké kritiky) aplikovat ve svých statích (např. o Ibsenovi nebo Nerudovi) metodu Hennequinova estetického, psychologického a sociologického rozboru. V dalším svém vývoji se K. postupně přikláněl k pojetí

tzv. kritiky diletantní, jejíž vzor byl nalézán v úvahách A. France; v duchu dobových předstáv zdůrazňuje K. potřebu jedinečného, osobního a náladového zaujetí dílem, posuzování knih a autorů z ryze subjektivního hlediska, které umělecky vnímavý kritik-spolutvůrce sugeruje svému čtenáři. V rámci tohoto pojetí impresionistické kritiky, vědomě rezignující na objektivitu estetického soudu, dokázal však K. někdy postihnout typické rysy vnitřní umělecké organizace díla (např. ve stati o překladech Baudelaira).

BIBLIOGRAFIE

Bezcestí (R 1893), Zazděná okna (Bb 1894), Sodoma (Bb 1895), Stojaté vody (P 1895), Kniha aristokratická (Bb 1896), Sexus necans (Bb 1897), Legenda o melancholickém princí (P 1897), Mimo život (P 1897), Ideje zítřku (Ee 1898), Hořící duše (D 1899), Gotická duše (R 1900), Renesanční touhy v umění (Ee 1902), Impresionisté a ironikové (eseje a kritiky, 1903), Lásky absurdní (Pp 1904), Hovory se smrtí (Bb 1904), Sodoma (Bb 1905; 1. vydání z roku 1895 zkonfiskováno), Apollonius z Tyany (D 1905), Chmérické výpravy (Ee 1905), Umění jako kritika života (Ee 1906), Sen o říši Krásy (D 1907), Román Manfreda Macmillena (1907), Cesare Borgia (D 1908, prem. 1913), Endymion (Bb 1909), Scarabeus (R 1909), Posvátné ohně (Pp 1911), Jan Neruda (studie, 1911), Ostrov vyhnanců (Bb 1912), Král Rudolf (D 1915, prem. 1918), Zlatý triptych (Pp 1919), Obrácení Raymunda Lulla (P 1919), Legenda o Sodomovi (P 1920), Legenda o ctihodné Marii Elektě z Jiříše (P 1922), Barokové oltáře (Pp 1922), Zastřený obraz (R 1923), Ganymédes (R 1925), Tvůrčové a epigoni (Ee 1927), Genenda (P 1928), Písně tulákovy o životě a smrti (Bb 1930, st. cena), Cesta mystická (Ee 1932), J. S. Machar (E 1934), Dílo Fr. Blika (E 1936), Ztracený ráj (R 1938), Pražské jezulátko (Pp 1939), Poslední vinobraní (Bb 1946) aj. — Sebrané spisy J. K. v Aventinu v l. 1921–32 (19 sv.).

LITERATURA

F. Soldan: J. K. ze L. (1941). F. X. Šalda v KP 2 (1950, Z nové čes. beletrie — o Stojatých vodách), KP 4 (1951, o sbírce Sexus necans a Hořící duši); KP 9 (1954, o Posvátných ohních) a v SZáp 1930–31 (o jeho lyrice); K. Sezima v Podobiznách a reliéfech (2. vyd. 1927, o próze a kritice); F. Götz v kn. Básnický dnešek (1931), J. K. v Nedělním listu z 6. 4. 1941 (o datu svého narození). //

Karel IV.

14. 5. 1316 Praha

29. 11. 1378 Praha

Král římský a český od r. 1346, císař římský od r. 1355, syn Jana Lucembur-

ského a Elišky Přemyslovny. Svým vzděláním byl výjimkou mezi soudobými panovníky. Založením pražské university 1348 zasloužil se o rozvoj české vědy, povoláním reformního kazatele Waldhau-sera do Prahy nepřímo přispěl ke vzniku domácího hnutí o nápravu v církvi, které vyústilo v husitství. Jako iniciátor i autor zasáhl do různých literárních žánrů. Sepsal sbírku náboženských traktátů *Moralitates a Legendu o sv. Václavu*, po francouzském vzoru sestavil *Korunovačn řád českých králů*, dal podnět ke kronikářským pracím Beneše Krabice z Weitmile († 1375) a italského minority G. Marignoly († asi 1358), podílel se na kronice Příbika Pulkavy z Radenína († 1380); z jeho podnětu a patrně i za jeho součinnosti vznikl zákoník *Majestas Carolina* (který nebyl šlechtou přijat, protože se snažil omezit její moc). V souvislosti s K. kulturními zájmy snad vznikla i česká verze nábožensky výchovných spisů, jako je Pasonál a Život Krista Pána. Nejvýznamnějším K. dílem je autobiografická *Vita Caroli* (Život Karlův), dovedená k r. 1340 (později jiným autorem z K. blízkosti doplněná až k r. 1346); patří k nejlepším memoárovým dílům své doby. Je psána se smyslem pro individuální charakteristiku, který je v podobných soudobých dílech neobvyklý; autor v ní nezastírá ani své neúspěchy a poklesky. K. psal výhradně latinsky, třebaže dobře ovládal češtinu, francouzštinu, italštinu i němčinu.

EDICE A LITERATURA

Spisy císaře Karla IV., vyd. J. Emler (1878); *Vita Caroli* lat., stč. i staroněmecky, vyd. J. Emler. *Fontes rerum Bohemicarum* 3 (1882); v novočes. překl. *Vlastní životopis Karla IV.* vyd. J. Pavel (1940 a 1946); *Majestas Carolina*, vyd. H. Jireček, *Codex juris Bohemici* 2, 1870. ep

František Matouš Klácel

7. 4. 1808 Česká Třebová

17. 3. 1882 Belle Plaine, USA

Vystudoval v Litomyšli gymnasium (1825) a filosofii (1827, zde byl žákem osvícenského svobodomyšlného filosofa B. Buz-ka), bohosloví v Brně (1833). R. 1827

se stal členem řádu augustiniánů, byl klášterním knihovníkem, od r. 1835 profesorem filosofie v Brně. R. 1844 byl zproštěn profesury pro názory neshodující se s učením církve. Krátce žil jako knihovník u barona A. Veitha v Liběchově u Mělníka (1844, v té době se na zájezdu do Lipska seznámil s lužickosrbským spisovatelem J. P. Jordanem, pod jehož jménem později otiskl některá díla), byl však církevními představenými donucen k návratu do kláštera. R. 1848 se živě účastnil veřejného života jako redaktor dvou moravských listů, člen Národního výboru a delegát Slovanského sjezdu. Veden přesvědčením o možnosti uskutečnit lepší svět spojeným úsilím lidí stejné pokrokové a humanisticky smýšlejících, založil r. 1850 Českomoravské bratrstvo, pro něž získal B. Němcovou →, I. J. Hanuše (1812–69), J. Helceletu (1812–76) aj., které se však záhy rozpadlo. Za obnovené reakce, donucen znovu k pobytu v klášteře (od r. 1853), působil jako vychovatel v měšťanských rodinách a věnoval se literární práci, trpěl však veřejnými poměry i osobní krizí. Obojímu chtěl uniknout odjezdem do Ameriky (1869), kde se znovu s neúspěchem pokusil o založení společnosti obdobné Bratrstvu, obce Jednota svobodomyšlných. Žil s různými zaměstnáním, nejčastěji jako redaktor, v Iowa City, Milwaukee, Chicagu, Coopertown, Kossuthtown, Kewaunee aj., nakonec v Belle Plaine jako vychovatel. — Přispíval do Časopisu Českého muzea (zde např. Kosmopolitismus a vlastenectví s obzvláštním ohledem na Moravu) a do novin, které redigoval. Psal i pod pseud. F. Třebovský. — Redigoval Týdeník (Ohéralův, 1848), Moravské noviny (1848 až 1852), v Americe Slovan americký, Týdeník pro politiku, vědu, umění, zábavu a vzájemnost všech Slovanů amerických (Iowa City 1869–75), Hlas Jednoty svobodomyšlných (v Chicagu 1872 až 1880), Svojan (v Chicagu 1873), Hospodář, časopis pro rolnictví, zahradnictví a hospodářství vůbec (v Milwaukee 1879 až 1881).

Jako profesor filosofie v Brně vštěpoval Klácel posluchačům ušlechtilé morální zásady lidského spoluzítí a probouzel v nich národní uvědomění. Tato pedagogická čin-

nost, obsah jeho filosofie, silně ovlivněné Hegelem (zvláště jeho dialektikou), i K. poezie budily nelibost církevní hierarchie. Jeho dvě sbírky časoměrných veršů (*Lyrické básně* a *Básně*) představují výběr (z obavy před cenzurou již upravený) z myšlenkově smělé, byť formálně nevytříbené společenské a politické lyriky, jejíž hlavní notou byl odpor k světské i církevní moci, vlastenecké a slovanské cítění, oslava husitství, Francouzské revoluce a polského povstání z r. 1830, opěvování svobody a rovnosti lidí (řada básní zůstala v rukopisné pozůstalosti). Didaktická poezie (*Jahůdky ze slovanských lesů*) je pozoruhodná satirickými šlehy na společenské poměry i sociálním zájmem (ve sbírce je první narážka na bidu českých tkalců). Cenné je svérázné zpracování Goethova zvířecího eposu Reinicke Fuchs, satiricky laděná báseň *Ferina lišák*, která v přibězích z říše zvířat, lokalizovaných do moravského prostředí, skrývala kritiku soudobého uspořádání společnosti a meternichovského absolutismu.

Svou žurnalistickou činnost (především v Moravských novinách), již se snažil působit politicky výchovně obdobně jako v Čechách Havlíček →, spojoval K. s prací literární. Jejím nejcnějším plodem se staly *Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu*, psané pro B. Němcovou →, v nichž K. poprvé v české literatuře sleduje vývoj myšlenek o dokonalém uspořádání společnosti od Platóna až po utopický socialismus, vnášeje do výkladu i vlastní názory a všimaje si sociálních poměrů domácích. Ve *Slovníku pro čtenáře novin* podával K. své čtenářské obci výklad základních politických a filosofických pojmů. Jestliže v těchto spisech stál v podstatě na stanovisku dobového liberalismu, v pozdějších pracích slovníkových a encyklopedických, zejména z let šedesátých, si všiml vždy více otázek sociálních (*Enzyklopädische Erinnerungen*) a uplatňoval vždy rozhodněji demokratická hlediska. V Americe chtěl dále pracovat na uskutečnění utopických snů o spravedlivém společenském řádu a výchově lidí jak popularizačními filosofickými a naučnými spisky, tak časopisy, které tam založil a redigoval

(v některých podával zprávy o dělnickém hnutí v USA a o pařížské Komuně).

BIBLIOGRAFIE

Lyrické básně (1836), Erläuterungen der wichtigsten philosophischen Ausdrücke (Vysvětlení nejdůležitějších filosofických výrazů, 1836), Básně (1837), Mostek aneb Sestavení skromných myšlenek o tom, na čem každému záležeti má (1808, pojednání, shrnující nauku B. Buzka, 1842), Počátky vědecké mišnivnictví českého (1843), Ferina Lišák z Kusiterdy a na Klukově (B 1845, v Lpsku pod jm. J. P. Jordan), Jahůdky ze siovanských lesů (Bb 1845, v Lipsku pod jm. J. P. Jordan), Bajky Bidpajovy (adaptace, 2 sv., 1846 a 1850, 1. sv. s pseud. F. Třebovský), Dobrověda (1808, spis o etice, 1847), Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu, otištěné z Moravských novin (1849), Slovník pro čtenáře novin, v němž se vysvětlují slova cizího původu (1849), Enzyklopädische Erinnerungen... (1868, anonymně), Věčný kalendář čili Kniha svojanovská... (1877, Milwaukee), Historie Spojených států amerických (1878, Milwaukee). — Pojednání Svoboda a nemýlenství vyšlo v Chicagu 1887. — Z Klácelových dopisů (Čsp. Muzejního spolku v Olomouci 1937, pr. pr. A. Neumann). — Bibliografie publikací, které vydal F. M. K. v USA, uvedena v knize Tyl—Němcová—Klácel (1955).

LITERATURA

J. Kabelek: F. M. K. (1908), v předml. k Ferinovi Lišákovi (1906), v CMM 1907 (o pozůstalosti) a v Besedách Casu 1909 (o Bratrstvu); R. Dvořák: F. M. K. a založení Moravských novin r. 1848 (1908) a v CMM 1908. J. Habeničt v kn. Dějiny Čechů amerických (St. Louis 1905); J. Vlček v kn. Kapitoly z dějin čes. lit. (1952); S. Souček ve sbor. Z dějin čs. lit. (1920) a v LF 1905; L. Svoboda ve sborníku Přátelský kruh B. Němcové (1946) a v předml. k Listům přítele k přítelkyni (1948); M. Trapl ve sborníku Tyl—Němcová—Klácel (1955, o pedagogickém díle), ve Sborníku VSP v Olomouci, Historie (1955, o jeho naučném slovníku) a v Acta Univ. Palackianae Olomucensis. Philologica 1 (1960, o korespondenci). J. Krejčí v Prager deutsche Studien, 1908 (o zpracování Goethova díla Reinecke Fuchs); K. Krejčí v LN 1948 (Čes. slovník revolučního myšlení) a v LF 1948 (o jeho vztahu k petraševcům); J. Bartušek ve Sbor. prací fil. fak. brněnské univ., řada lit. věd. D 7 (1960).

mf

Antonín Klášterský

25. 9. 1866 Mirovice u Písku

3. 10. 1938 Praha

Syn obchodníka. Po maturitě na gymnasiu v Praze (1885) vstoupil na právnickou fakultu. Po studiu se stal koncipistou Zemského výboru (1894), v jehož službách setrval do r. 1926, nakonec ve

funkci sekčního šéfa. R. 1896 a znovu r. 1898 podnikl delší cestu do Bavor, Švýcar a do Itálie; od r. 1924 zajišťoval pravidelně na Chodsko. — Byl organizátorem kulturního života, měl účast na založení spavatelského družstva Máj (1888), jako tajemník IV. třídy Akademie se přičinil o založení Zeyerova fondu, pečoval o spolek na podporu spívatelů Svatorbor a o úpravu zákona o právech autorůských. Byl redaktorem Sborníku světové poezie (1910—38) a spoluredigoval Sborník Společnosti J. Vrchlického (1915 až 1934).

V původní básnické činnosti je Klášterský převážně lyrikem, který vyšel z Nerudy →, Vrchlického → (ve znlce a sestíně) a někde i Sládka →. Napsal mnoho knih lyriky milostné, přírodní a vlastenecké, sentimentálních žánrových obrázků a básní cestopisných, pokoušel se o balady a romance i o nápodobu lidové poezie, především chodské, ale nikde se neprojevil umělcem ani objevným, ani osobitým. Zasluky si získal jako překladatel, zvláště poezie anglo-americké. Jeho snahou bylo vyplnit mezery v české překladatelské tradici. Ani zde se však neprojevil jako překladatel autorovi kongeniální, šlo mu víc o vystižení myšlenky díla než jeho hodnot estetických. Nejceněnější z jeho překladatelské práce bylo dokončení Sládkem → zahájeného překladu celého díla Shakespeara; poprvé vydal překlad jeho Sonetů.

BIBLIOGRAFIE

Ptačí svět (Bb 1889), Salón paní starostové (D 1888), Živým a mrtvým (Bb 1889), Spadale listí (Bb 1890), Písňe z práce (Bb 1891, pseud. A. K. Lešan), Drobtý života (Bb 1892), Epické básně (1892), Poli a lesy (Bb 1892), Pražské motivy (Bb 1893), Srdce i duše (Bb 1894), Noční violy (Bb 1894), Živé stíny (Bb 1895), Vzpomínky z jihu (Bb 1897), Tmavé růže (Bb 1898), Mýška na zkušeni (veršovaná pohádka, 1899), Sonety tiché pohody (1900), Nové básně (1901), Cestou podle moře (Bb 1902), Jan Obrojbice a Krasava a zvíře (Pp 1903), Pohádka o Popelce a Jan a boby (1903), Ali Baba a čtyřicet zlodějů (P 1903), Modrovous a Kocour v botách (Pp 1903), Uzlíček pohádek (soubor dříve vyšších pohádek, 1903), Modré zvonky a jiné verše pro děti (1904), Sny a toulky (Bb 1905), Sonety prchavých okamžiků (1907), Z čarovné studánky (Bb pro děti, 1909), Z českých žalmů (Bb 1911), České balady a romance a jiné básně (1913), Ironické sicilány (Bb 1913), Ze zápisníku mrtvého (B 1917), Zaváto (Bb 1918), Slunný den a jiné verše pro děti (1918), Na

českém jihu a jiné básně (1920, rozšíř. vyd. 1922), Dojmy a nálady (Bb 1920), J. V. Sládek, jeho život a dílo (1922), Dědův odkaz (libreto podle A. Heyduka k hudbě V. Nováka, 1923), V záři svobody (Bb 1923), Sonety bahního léta (1926), Chodský písň (1926, výběr 1939), Zimní pohádka a jiné básně (1927), Probuzení (Bb 1929), Vývoj okresních záložen hospodářských od nepatrných počátků až do nynějšího stavu (1929), Nové jihočeské melodie (Bb 1930), Jedlík Tytýpán (Bb pro děti, 1931), Z cest malých i větších (Bb 1932), Janošík (libreto k opeře K. Háby, 1933), Chvilce zasnění a vzpomínek (Bb 1934), Vzpomínky a portréty (1934), Vánoce (Bb 1935), Padesát let spolku českých spisovatelů beletristů. Máj (1938). — Z překladů: N. Lenau, Výbor básní (1893), Byron, Věžen chillonský (1900), Mazzo (1902), Parisina (1904); H. W. Longfellow, Básně (1902); T. B. Aldrich, Výbor z poezie jeho (1903); Moderní poezie americká (1906, 1909, 2 sv.); E. Barrett-Browningová, Sonety portugalské (1908); O. Wilde: Básně (1910); N. Macleod: Zlatá kniha ze Shakespeara (1912); L. Fulda, Pán a sluha (1912); W. M. Thackeray, Růže a prsten (1914); Calderon - F. Adler, Chudý muž musí mít za ušima (1920); R. Thákur, Domov a svět (1920); W. D. Howells, Zdvíž (1921); W. Shakespeare, Král Jindřich VI. (2. díl 1913, 3. díl 1914), Král Jindřich VIII. (1914), Titus Andronicus (1915), Pericles, kníže tverský (1922), Sonety (1923), Zneuctění Lukrécie, Nářek milencin, Vášnivý poutník (1925); P. B. Shelley, Epipsychidion (1931). — Bibliografie v monografii J. Vrbý (1941).

LITERATURA

J. Vrbá: A. K. (1941). F. X. Salda v KP 1 (1949), o Drobtích života), KP 4 (1951, o Tmavých růžích) a v SZáp 1934—35 (o Vzpomínkách a portrétech). jm

Hana Klenková

8. 6. 1905 Čakovice u Prahy

V l. 1914—19 žila s rodiči ve Spojených státech; po návratu do ČSR studovala v Praze na gymnasiu a po maturitě (1925) rok na právnické fakultě Karlovy university; r. 1926 vykonala učitelské zkoušky. V l. 1927—28 studovala na Vassar College v Poughkeepsie u New Yorku sociologii a psychologii. Krátce učila v Praze, od r. 1932 žije v Načeradci u Vlašimi a působí tam (od 1939) v dětském domově jako vychovatelka. — Přispívala do časopisů Klas (zde poprvé 1925), Péče o mládež, Právo lidu, Národní osvobození, Panoráma, Pod Blánikem aj., napsala text k Alšovým kresbám v publikaci Rok na vsi (1941). — Překládá z angličtiny.

Prózy H. Klenkové vyrůstají z poznatků, které autorka získala při své pedagogické a sociální práci. Jejich hrдины jsou děti vyrůstající v hladu a špině a ztrácející brzy důvěru i v lidi jim nejbližší; teprve za přispění vychovatelů, učitelů a dětského kolektivu v domovech se naučí pracovat, skutečně žít a věřit v druhé i v sebe. K. je přesvědčena, že zlo je možno vykořenit, odstraníme-li jeho příčiny; většina jejich dětských hrدين se stává dobrými, pracovitými lidmi. *Slunečná farma* konkretizuje tento ústřední námět v americkém prostředí; ani zde, ani v následujícím románě *Regina Lorencová* se však K. neubráníla sentimentalitě. *Darebák* je už prací výrazněji koncipovanou, zachycuje kriticky i sociální rozpornost první republiky.

BIBLIOGRAFIE

Dům tiché pohody (Pp 1938), Slunečná farma (R 1939), Vendulka tanečnice (P pro děti, 1941), Náš prezident (P pro děti, 1947), Regina Lorencová (R 1947), Darebák (R 1948, přeprac. 1962). hh

Václav Kliment Klicpera

23. 11. 1792 Chlumec nad Cidlinou
15. 9. 1859 Praha

Syn krejčího, zprvu se učil krejčovství, později řeznictví; vystudoval však akademické gymnasium a filosofii v Praze (1816); začal studovat medicínu, ale přestoupil na fakultu filosofickou a stal se středoškolským profesorem v Hradci Králové (1819—46, jeho žákem byl i J. K. Tyl →); zde vybudoval ochotnickou scénu a účastnil se horlivě národního života) a na akademickém gymnasiu v Praze (zde byl učitelem V. Háška, J. Nerudy, J. V. Friče, G. Pflagra, V. K. Jeřábka, A. V. Šmilovského aj.). R. 1853 byl suspendován za to, že jeho žáci (V. Hálek →) vydávali nepovolený, česky psaný časopis. V roce 1848 byl členem Národního výboru.

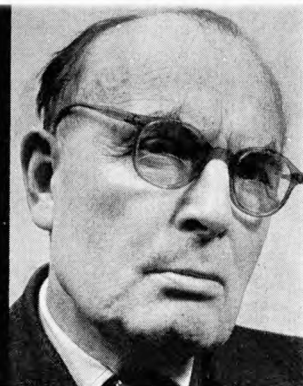
Klicperovo literární působení je několikeré: založil tradici nového druhu společenské poezie, žertovných a vlasteneckých deklamovánek určených pro přednes při zábavách, velmi oblíbená (a často bez

Milan Jungmann

Petr Kabeš

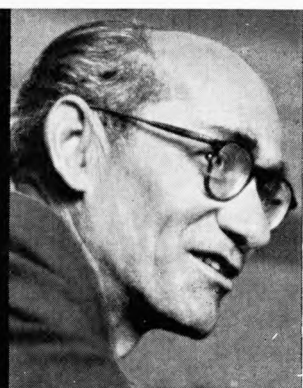
Svata Kadlec

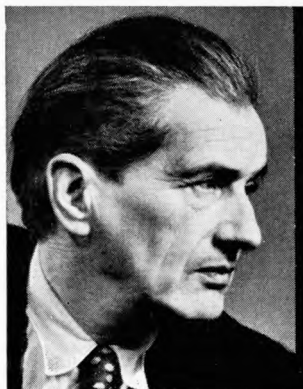
Josef Kainar

Rudolf Kalčík

Vašek Káňa

Václav Kaplický

Karel Kapoun

Václav Kl. Klicpera

Benjamin Klička

Ivan Klíma

Jaroslav Klíma

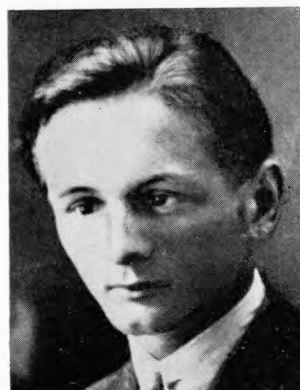
Alexandr Kliment

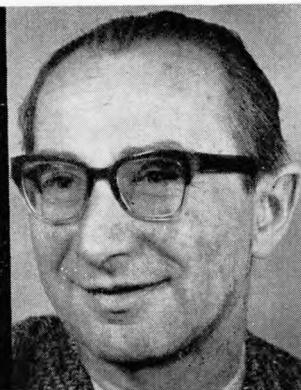
Jan Kloboučník

Josef Knap

Josef Kocourek

Vítězslav Kocourek

Pavel Kohout

vročení přetiskovaná) byla K. pravidla pro hru bulka *Klicperovo osmčicítma pravidel hry mravopočestné, která se vůbec nazývá šestadvacet aneb Trapulky do bulky*, podnikl první cílevědomý pokus o českou historickou prózu po vzoru W. Scotta a vytvořil rozsáhlé, žánrově bohaté dramatické dílo zakladatelského významu. — K. historické povídky z konce dvacátých a z třicátých let spojují tradice rytířské povídky (vzrušující, tragické děj, tajemnost postav, fantastičnost) s preromantickou metodou „obrazů dávnověkosti“ a stávají se přechodným stupněm na cestě k pozdější historické beletrii J. K. Tyla → aj. První a nejlepší z nich, *Točník*, předchází svým uměleckým ustrojením i postavou povahově rozeznávaného krále Václava IV. prózu Máchovu →. K. dramatické dílo jednak využívá konvencí a schémat běžných divadelních žánrů, jednak se snaží vyhovět dobové touze po umělecky hodnotném divadle velkého slohu (*Soběslav*). Jedna část díla vychází z rytířských her, rozvíjejíc pro ně příznačné prvky tajuplnosti a fantastičnosti; K. je však přibližuje české skutečnosti tím, že se opírá i o domácí pověsti a baladické látky (*Blaník, Božena, Jan za chrta dán* aj.); svým smyslem pro charakterovou jasnost postav, dramatické vyostření scén i větším bohatstvím uměleckých prostředků (v dialogu, výstavbě hry, zápletkách, jazyce atd.) překračuje hranice rytířských her a posunuje je směrem k vznikajícímu dramatu historickému. K této přeměně rytířské frašky ve vyšší umělecký útvar přispívá i složitější umělé aranžování situací a konfliktů, v nichž se odhalují charakterové postavy (*Hadrián z Římsů* aj.). Přitom K. osobitě a dovedně využívá metody „kuklení“, tj. záměny totožnosti osob. Tato metoda určuje v podstatě i základní povahu druhé části K. dramatického díla, která se opírá o techniku soudobé frašky, překonává však i ji a prostředkuje cestu českého divadla ke hře ze současnosti. Klicperova komedie (*Divotvorný klobouk, Rohovín Čtverrohý* aj.) se stává nástrojem společenské kritiky satiricky zaostřené, vycházející z obecných morálních a rozumových zásad při posuzování člověka a obhajující zdravé lidské vztahy. Klade

důraz na poznání a na výchovu lidských charakterů; postihuje v obecných vadách některé vlastnosti příznačné pro českou maloměstáckou předběřnou společnost (sobectví, přetvářku, touhu po společenském vyniknutí, prospěchářství atd.) a tak nabývá právě v kresbě postav mnohde realistických rysů (*Každý něco pro vlast*). O životnosti K. postav svědčí i novodobé úpravy některých jeho her E. F. Burianem → (*Každý něco pro vlast*) a J. Honzlem → (*Hadrián z Římsů*).

BIBLIOGRAFIE

(Uvádíme jen premiéry ve Stavovském divadle.)

Divadlo Klicperovo (1820–22, 4 sv.; obsahuje: 1820: Bělouši, prem. 1818 s názvem Čtyři bělouši; Blaník, prem. 1816 s názvem B'aničtí rytíři; Božena, prem. 1828 s názvem Oldřich a Božena; Divotvorný klobouk, prem. 1821; I dobré jitro, prem. 1849; Lhář a jeho rod, prem. 1823; 1821: Rod svojanovský, prem. 1832; Uhlířka, prem. 1835; Žižkův meč, prem. 1834; 1822: Hadrián z Římsů, prem. 1843), Almanach dramatických her (1825–30, 6 sv.; obsahuje: 1825: Loketský zvon, prem. 1827; Rohovín Čtverrohý, prem. 1830; Valdek, prem. 1828; 1826: Rok po smrti; Soběslav selský kníže, prem. 1839 s názvem Soběslav a Bedřich; Žižkův dub, prem. 1847; 1827: Ženský boj; Prsteny; Psaní Hasenštejnova; 1828: Tři hrabata najednou, prem. 1846 s názvem Tři pánové najednou; Veselohra na mostě, prem. 1828; Točník, próza; 1829: Jan za chrta dán, prem. 1829; Každý něco pro vlast, prem. 1835; Loupež, prem. 1835; 1830: Opatovický poklad, prem. 1843; Vítek Vitkovič, próza), Dvojčata (D 1825, prem. 1827, přepracováno jako Braťi v Archanže sku, 1862, prem. 1857), Deklamovánky (1841), Dramatické spisy (1847–50, 11 sv., kromě her vyšších dřívě obsahují: 1847: Izraelita, prem. 1844 s názvem Staročeský soud; 1848: Česká Meluzína, prem. 1847; Popelka Varšavská, prem. 1844; 1849: Brněnské kolo, prem. 1849; Zlý jelen, prem. 1836 s názvem Jelen; Hvězda aneb Charakterové; Svatoslav, poslední Svatoaplukovec, prem. 1850, poprvé v Jungmannově Slovesnosti, 1820, jako Svatoslav; Poslední prázdniny, prem. 1847 s názvem Posvícení v Krkonošských horách), Zábavné spisy (Pp 1847, 1849, 2 sv.; obsahují: 1847: První mejn v Praze; 1849: Věnceslava), Zeměpis Starého světa (1849), Příchod Karla IV. do Čech (P 1855), Karel IV. před Frankensteinem (P 1856), Král Jan Slepý (P 1858), Tajný pověrec (P 1858). — Kromě toho vyšlo: v Almanachu aneb Novoročence (1823) Kytka (D, prem. 1836), Zlato nebláží (D), v Dobroslavu (1821) Líbušín soud (D, prem. 1821). — Dramatické spisy u Kobra v l. 1862–63 (9. sv.; zde poprvé: Ptáčník, prem. 1835, Eliška Přemyslovna, prem. 1856, Fridrich Bojovný, poslední Babenberk, Běla, Boleslavovci, prem. 1855, Lazebník, Pražské tetičky a zbraslavští strýčkové, Zasnoubení po pohřbu), Soubor spisů V. K. K. u Kočího v l. 1906–07 usp.

F. A. Šubert (2 sv.; zde poprvé: Čeští pytláci, Krása a nekrása, Potopa světa). — Soupis korespondence v 3. roč. sborníku Hradecký kraj, 1959. — Výbor z díla ve SNKLU 1955. — Bibliografie v monografii V. Justla (1960).

LITERATURA

† A. Šubert: K. dramatik (1898); V. Justl: V. K. K. (1960, s bibliografií a další literaturou). F. X. Šalda v KP 4 (1951, o Zlém jenu), M. Kačer v dosl. k Divotvornému klobočku (1952); O. Králík v dosl. k Výboru z díla (1955); V. Stěpánek v kn. Počátky velkého národního dramatu v obrozenské literatuře (1959, o Šoběslavovi).

Benjamin Klička

(vl. jm. Benjamin Fragner)

20. 11. 1897 Praha

26. 12. 1943 Praha

Syn z pražské patricijské lékárnické rodiny, vyrůstal pod vlivem matky, jež vedla literárně umělecký salón. Gymnasium vystudoval v Praze (maturita 1916), krátce pobyl na východní frontě. Vystudoval lékařskou fakultu (doktorát 1921) a byl praktickým lékařem v Praze na Smíchově do konce života. Od vysokoškolských studií byl přítelem V. Vančury; byl osobním lékařem F. X. Šaldy. — Přispíval do časopisů Cesta, Host, Lumír, Zvon, Literární noviny, Čin, Rozpravy Aventina, Index, Listy, Kritika, Plán, Lidové noviny, Panoráma aj.

Kličkovy literární počátky stojí ve znamení lyriky, jejíž intimní, meditativní tón je poznamenan jednak utopickým snem o všeobecném smíření lidí, jednak wolfrovskou prostou srdečností, splýváním básníka s prostými věcmi a lidmi. Z intimní inspirace vznikají i K. první povídky, drobná lyrika v próze, zachycující prchavé přírodní dojmy, nálady a vzpomínky nebo idylicky poetizující obecnou lidskou touhu po svobodě (*Tulák Jeronym*). Lyrizující ráz svých prvotín se K. brzy pokouší překonat zpředměněním námětu, poprvé naznačeném povídkovou sbírkou *Pestré osmero*; K. ho dosahuje jednak směřováním k čistě epickým, ovlivněným zřetelně příkladem Vančurovým → (*Divoška Jaja, Bobrové*), jednak důsledným úsilím postihnout a vysvětlit soudobé společenské rozpory syntetickým

obrazem doby, které K. od poloviny dvacátých let vede k společensky stále závažnějším námětům a problémům a k širšímu záberu reality. Tato linie K. díla (poznamenaná nyní Vančurou především stylově), která převládne ve třicátých letech, postupuje od umělecky nedořešeného pokusu o široký průřez sociálního dění v poválečném maloměstě (*Brody*) přes realizaci „románu doby“ epickou formou generačního cyklu (*Generace*), usilujícího zobrazit soukromé osudy postav jako výsledek ničivé síly války a chaotizace hodnot v letech po ní, až k románu *Ejhle občan!*, který tvoří umělecké vyvrcholení K. vůle přiblížit se společenské skutečnosti: aktuální realita hospodářské krize a nezaměstnanosti je v něm básnický účinně ztvárněna příběhem citové výchovy a kruté deziluze dobrodružného venkovského prostáčka, vrženého ve velkoměstě do nejrudšího boje o zachování existence. Pro K. další vývoj je příznačná touha po kladu uprostřed rozvratu, po nalezení nadosobní hodnoty, již je možno obžít život: ve znamení tohoto boje proti životnímu pesimismu stojí druhý nejvýznamnější K. román *Do posledního dechu*, příběh smrtelně nemocného člověka uprostřed tvořivé lidské práce, hrdiny, který dokáže v nejtragičtější osobní situaci dovést do konce svůj životní úkol. Uměleckou přesvědčivost tohoto velkého lidského problému však oslabuje vyhrčená sociální koncepce románu, založená na iluzivní myšlence družstevnictví, které dokáže čelit kapitalistickému rozvratu.

BIBLIOGRAFIE

Jiný svět (Bb 1921). Vzpouira nosičů (Pp 1925). Tulák Jeronym a jiné osudy (Pp 1925). Divoška Jaja (R 1925). Brody (R 1926). Svět z rodiny (Bb 1927). Muž, který chtěl ABCDE (P 1928). Pestré osmero (Pp 1928). Jaro generace (R 1928. 1. část cyklu Generace). Bobrové (R 1930). Hmelradsteinský vrah žen a divok (R 1931). Slečna z kiosku (P 1932). Jedovatý růst (R 1932. 2. část cyklu Generace). Ejhle občan! (R 1934). Útěk ze stouletí (R 1935). Do posledního dechu (R 1936). Na vinici Páně (R 1938. 3. část cyklu Generace). Nuž na srdci (Pp 1938). Duch asistentky Kurdové (R 1940). Pouť do ráje (Pp 1941). Nebožka bdi (R 1941). Gelný neumírá (P 1941). Na břizích Vltavy (Pp 1942). — Posmrtně: Vytoužená (R 1946). Pohádky sviňky poběhlice (1948). — Dilo B. K. v Čs. spisovatelů od r. 1956.

LITERATURA

F. X. Šalda v SZáp 1932–33 (Průřez částí dnešního románu čes. — o Jedovatém růstu), 1933–34 (Glosa k několika moderním románům čes. — Ejhle občan!) a 1936–37 (Dvanáct nových českých románů — o Útěku ze století); K. Sezima v Krystalech a prásvitech (1928) a v Mlázi (1936); B. Václavek v kn. Tvorbou k realitě (2. vyd. 1946); J. Hora v dosl. k románu Bobrové (1946); A. M. Piša v dosl. k románu Do posledního dechu (1948). J. Kristek v dosloveh k Dílu (3 sv., 1956–59). //

Ivan Klíma

14. 9. 1931 Praha

Jako dítě prožil tři roky v koncentračním táboře Terezín. Po válce vystudoval v Praze gymnasium (maturita 1951) a po jednom semestru na Vysoké škole politických a hospodářských věd češtinu a literární vědu na filosofické fakultě (1952–56). Poté se stal redaktorem Květu, v l. 1959 až 1963 pracoval jako redaktor v nakladatelství Čs. spisovatel, nyní v Literárních novinách. — Příspěvky v časopisech Mladá fronta, Směna, Rudé právo, Literární noviny (zde 1955 první povídka), Květen, Nový život, Host do domu aj. První knížky I. Klímy zaujaly tím, že v nich autor dovedl tvůřivě a osobitě využít tradic klasiků moderní české prózy. Týká se to jak reportáží z východního Slovenska (Mezi třemi hranicemi), poučených na zakarpatských reportážích Olbrachtových → a založených na citlivém srovnávání těžké válečné minulosti s převratným dneškem tohoto kraje, tak knihy *Bezvadný den*. V jejich povídkách zobrazuje K. své nepatetické a upřímné hrdiny nejčastěji v oněch momentech života, kdy se v prosté nádhře objevuje něco, co bylo v lidech nebo mezi nimi zasutého a stísněného; souvislost s K. Čapkem → se tu projevila jak nalézáním zákrasnosti uprostřed všednosti, tak základní tendencí („Ale jednou musí přijít ta doba, kdy si lidé budou odpouštět a chápat se“), již chtěl K. léčit vzájemné lidské vztahy pokrivené soudobou podezřavostí a necitlivostí. Malá čapkovská monografie je pak dokladem K. pracovní metodičnosti. — K. první román (*Hodina ticha*) těží sice námětově opět z let 1944–51 na východním Slovensku, avšak

zápas s ničivými, rok co rok se rozlévajícími vodami je zde teprve podnětem k hluboké analýze společensky převratné doby a k polemice s ideologickou i politickou praxí období kultu osobnosti. Společenskou problematiku nazírá K. celistvě především v jejím filosofickém aspektu, jako vyvrcholení tisíciletého zápasu poznání a víry, zatímco tvárně staví K. záměrně na fragmentárnosti dějových linií i lidských osudů.

BIBLIOGRAFIE

Mezi třemi hranicemi (Rpe 1960), *Bezvadný den* (Pp 1960), Karel Čapek (E 1962), *Hodina ticha* (R 1963).

LITERATURA

M. Suchomel v HD 1963. //

Jaroslav Klíma

(vl. jm. Bedřich Kubala)

8. 12. 1916 Hradec Králové

Jeho rodiče byli herci. Vyrůstal na Kladně, gymnasium v Praze nedokončil a odešel r. 1935 k divadlu. Hrál u různých scén (Akropolis, Městské divadlo na Kladně, kočovné společnosti), posléze v pražské Uranii, odkud přešel po skončení války do Divadla 5. května. Od r. 1948 pracoval jako filmový scenárista a dramaturg, v l. 1951–56 byl uměleckým vedoucím Čs. armádního filmového studia. Od r. 1956 působí ve Filmovém studiu Barrandov, kde je nyní vedoucím dramaturgem jedné z tvůrčích skupin. — Literární činnost začal r. 1945 dramati- zací Gorkého Matky (pseudonym Tomáš Krym). Píše filmové scénáře (Posel úsvitu, Tanková brigáda, Útěk ze stínu). První Klímovy hry *Na dosah ruky* a *Ohnivá hranice*, opírající se svým ustrojením o tradiční měšťanské pokojové drama, plnily dobový požadavek tím, že pohotově přinášely soudobé téma se zdůrazněnou ideovostí. V jejich černobíle rozděleném světě se zrcadlila atmosféra společenského přerodu ve střetnutích kladných figurek s příslušníky buržoazie i se záškodníky v pohraničí. K. nejuspěšnější hra *Štěstí nepadá z nebe* z prostředí kladenských hutníků je umělecky náročnej-

ším pokusem zobrazit zrod nových morálních hodnot v souvislosti s prací. K. překročil hranice tzv. výrobních her náznamem vnitřních mravních konfliktů; neřešil je však důsledně, když v duchu dobového pojetí optimismu svého hrdinu snadno napravil odstrašujícím příkladem.

BIBLIOGRAFIE

Na dusah ruky (D 1948, i prem.), Štěstí neпадá z nebe (D 1952, i prem., st. cena). — Provedené hry: Ohnivá hranice (1949). jop

Ladislav Klíma

22. 8. 1878 *Domažlice*

19. 4. 1928 *Praha*

Syn státního úředníka, od r. 1889 navštěvoval gymnasium ve svém rodišti; v septimě (r. 1895) byl vyloučen ze všech středních škol tehdejšího Rakouska pro protihabsburský výrok a pro skandální provokace proti církvi a státu. Měl dostudovat na gymnasiu v Záhřebu, odkud však po půl roce odešel z naprostého odporu k netvůřčímu školnímu vyučování. Chtěl být volným myslitelem bez životního povolání; nejprve žil z rodinného dědictví (do šestadvaceti let zejména v Modřanech u otce, ve Věcarsku a v Tyrolích, pak většinou v Praze), později z nestálých honorářů a z podpor přátel. Z bídý hledal několikrát výdělek v náhodných zaměstnáních (řidič lokomobily, hlídač továrny), ale jeho pokusy vždycky brzy ztroskotaly. Zemřel na tuberkulózu. — Přispíval zejména do *Tribuny*, *Českého slova*, *Práva lidu*, *Přehledu*, *Židovských zpráv*, *Rozvoje*, *Filosofického ruchu*, *Nové svobody*, *Pramenu*, *Tvorby*, *Zahrady Epikurovy* atd. Filosof Klíma představuje ve vývoji českého myšlení ojedinělý zjev vypjatého individualisty a vyhraněného metafysického myslitele. Jeho základní filosofické názory navazují na absolutní iluzionismus Berkeleyův, Schopenhauerův metafysický pesimismus a Nietzscheovu etiku, jejíž protispolečenský osten vyhroutil do nejzazších mezí. Východiskem K. filosofie je krajní noetická skepse k jakékoli jistotě, k pravdě i logičnosti vůbec (*Svět jako vědomí a nic*). Originálnost jeho myslitelského postoje spočívá však v K. praktické filosofii,

ve ztotožnění obecného názorového východiska s dramatickým úsilím o uvolnění nejvyšší duchovní aktivity filosofující osobnosti, aktivity, která jediná je podle něho životní hodnotou. K. spojuje filosofické dílo, neustávající boj proti podmínkám animálního života a proti moci afektu, s bojem směřujícím k nejzazším mezím lidské intelektuální mocnosti. Nejvyšším pojmem tohoto zápasu je vůle, jež se v K. koncepci stává absolutní metafysickou silou. — K. filosofie má vypjatý osobnostní ráz a subjektivní patos: tím se dostává do blízkosti uměleckého projevu. Typickými formami K. filosofických statí jsou osobní vyznání, vzpomínky, deníky, listy, aforismy. Proto tvoří přirozenou a logickou součást tohoto díla i K. vlastní beletrie, v podstatě utvrzující podstatně z jeho filosofických tezí, zejména vědomí o nerealitě světa a pocit záměnnosti života a smrti. K. prózy, které svou fabulací často připomínají dekadentní stafáž fantastických životních situací a výstředních duševních stavů, jsou nejlínější tam, kde přecházejí do roviny absurdní grotesky se sytými tóny „dáblského“ humoru, míscího nejvyšší metafysické pojmy s téměř pornografickou fraškovitostí (Utrpení knížete Sternenhocha). Grotesknost byla také K. autorským přínosem v dramatickém obrazu korupce z prvních let republiky, v satirickém pamfletu *Matěj Poctivý*, který napsal společně s Arnoštem Dvořákem →.

BIBLIOGRAFIE

Svět jako vědomí a nic (E 1904, 2. vyd. s autorovou předmlouvou 1928), *Matěj Poctivý* (D 1922, spolu s A. Dvořákem), *Traktáty a diktáty* (Ee 1922), *Věřina a věčnost* (Ee 1927), *Soud boží* (P 1928), *Utrpení knížete Sternenhocha* (P 1928). — Posmrtně: *Slavná Nemesis a jiné příběhy* (Pp 1932), *Arkanum. Cogitata. Sententiae aforismy*, 1934), *Vlastní životopis filosofova Ladislava Klímy* (1937), *Edgar a Eura* (zlomek románu, 1938), *Filosofické lisy* (Ee 1939), *List o iluzionismu a Ivanu Karamazovu* (1940), *Juvenilie* (vzpomínky, 1941), *Boj o vše* (deníky a dopisy, 1942). — *Korespondence s O. Březinou a E. Chalupným* (*Duchovní přátelství*, 1942).

LITERATURA

L. K., filosof — básník (1948); J. Kabeš: *L. Klímy filosofie češtiny* (1945) a v předml. ke kn. *Boj o vše* (1942). E. Chalupný v *Drobných spisech* 2 (1912, o kn. *Svět jako vědomí a nic*); F. X. Šalda v *Časových a nadčasových* (1936, o kn. *Traktáty a diktáty*); Z. Nejedlý v kn.

Z české kultury (1951, o Matěji Poctivém); J. Fučík v kn. Divadelní kritiky (1956, o Matěji Poctivém). A. M. Píša v Proletkultu 1922 (o Matěji Poctivém). J. Kodiček v předml. ke kn. Slavná Nemesis (1932). ll

Alexandr Kliment

(vl. jm. Alexandr Klimentiev)

30. 1. 1929 Turnov

V Praze po maturitě na reálném gymnasiu (1948) vstoupil na filosofickou fakultu; odtud přešel po roce na AMU, kde studoval až do r. 1951 divadelní dramaturgii. Po několikaměsíčním působení ve vagónce Tatra (učil se zde zámečnickem) a po vojenské prezenční službě začal r. 1953 pracovat jako redaktor Pedagogického nakladatelství, později nakladatelství Čs. spisovatel, nyní je dramaturgem Čs. filmu. — Uspořádal výbor povídek Mluvíme stejnou řečí (1962).

V prózách a verších, časopisecky otiskovaných v Mladém světě (poprvé 1959), Literárních novinách, Hostu do domu, Plameni a Červeném květu, zamýšlí se Kliment nad citovými a mravními problémy dnešních lidí a rozvádí v básnický obraz jejich vztah k přírodě i ke společenským jevům. Z obou látkově si blízkých prozaických prací vzbudila živý čtenářský ohlas novela Marie. Nad běžný příběh o rozpadávajícím se manželství vyniká především využitím tvárných prostředků moderní psychologické prózy, jimiž působivě postihuje tápání i pocity opuštěnosti a bezradnosti, které si hrdinka uvědomuje nejintenzivněji v každodenních drobných situacích.

BIBLIOGRAFIE

Marie (P 1960), Těžká voda (Bb 1961), Setkání před odjezdem (P 1963). smch

Jan Kloboučník

5. 12. 1919 Kučeř u Milevska

Po vystudování učitelského ústavu v Praze (1938) a po jednoročním učitelském působení pracoval v továrně na porcelán v Praze-Libni, pak vězněně gestapem (Pankrác, Terezín). Po válce byl do roku

1948 nakladatelským redaktorem, pak působil v Čs. státním filmu (scénář k filmu Žízeň) a od r. 1953 je opět redaktorem, zprvu v Mladé vesnici, od r. 1959 v Mladém světě. — Příspěvky v Rudém právu (poprvé 1945), Lidových novinách, v časopisech, které redigoval, aj.

V Kloboučnickově beletrii, novinářských článcích i populárně naučných pracích převažuje vesnická tematika. V prózách zobrazil K. jednak zákonitost úpadku vesnického organismu založeného na sobeckém kořistnictví, jednak podstatně změněné vztahy na združstevněné vesnici, jejíž přežitky pranýřuje v nenáročných humoreskách. Zpracování vesnické a okupační tematiky v prózách určených mládeži je fabulačně bohaté, zatížené přemírou společenských souvislostí.

BIBLIOGRAFIE

Deštivé léto (R 1946), Bohumil Kubišta žil! Boj s konvencí (E 1946), Návrat (P pro mládež, 1953, přeprac. 1958), Kubičková kráva (P 1959), Utopený zetor (P pro mládež. 1961), Cesta do zahrady divů (populární vyprávění o zemědělství, 1961 slovensky, 1963 česky), Josef Vaňas živ a zdrav (P 1962), V zahradě divů (1963. slovensky, pokrač. kn. Cesta do zahrady divů) aj. vt

Karel Klostermann

15. 2. 1848 Haag, Rakousko

16. 7. 1923 Štíčeň u Strakonice

Studoval na gymnasiu v Písku a v Klatovech, v l. 1865—69 ve Vidni lékařství, ale studia nedokončil. Byl vychovatelem v Žamberku, r. 1872 se stal redaktorem vídeňského časopisu Wanderer a spolupracovníkem pražského listu Politik. V letech 1873—1908 učil na německé reálce v Plzni. Cestoval po Francii a Balkánu; nejraději pobýval na Šumavě a v Pošumaví, kam situoval většinu svých povídek a románů. Přispíval do časopisů Politik (zvl. fejetony pod pseud. Faustín), do Národní politiky, Hlasu národa, Osvěty, Zlaté Prahy, Národního obzoru, Máje, Plzeňského obzoru aj.

Obsáhlým prozaickým dílem se Klostermann zařadil do proudu venkovské realistické prózy z konce 19. a počátku 20. stol. Literární dráhu začal německy psat

nými črtami a povídkami uveřejňovanými v časopisech a knížkou *Böhmerwaldskizzen*, další knihy však psal už česky. Z. K. tvorby jsou nejzávažnější jeho romány a povídky šumavské. V nich objevil zapomenutý horský kraj, jeho drsnou krásu a těžký život jeho obyvatel od šedesátých let minulého století. Všimá si společenských i mravních proměn života, bídy venkovanů zaviněné vpádem kapitalistického hospodářství i morálního rozvratu zbohatlých rodin, způsobeného rozkladnou mocí peněz; podává obraz života lidových vrstev, zvyklostí a tvrdou, líčí boj venkovského člověka s mrtvou přírodou, zápas o kus chleba, pauperizaci vedoucí až k hromadnému vystěhovalectví (*Ze světa lesních samot*, *V ráji šumavském*, *Kam spějí děti*, *V srdci šumavských hvozdu*, *Pošumavské rapsodie*). K. se projevuje jako vnímavý pozorovatel a pohotový vypravěč se smyslem pro dějovou poutavost, detailní kresbu postav i prostředí. Kriticky vidí sociální rozpory, někdy je však překlenuje shovívavým pohledem, iluzivním řešením. To je patrné zvláště v pozdních prózách, které jsou stále mnohomluvnější a v nichž se stále silněji uplatňují K. konzervativní názory.

BIBLIOGRAFIE

Böhmerwaldskizzen (Pp 1890). V ráji šumavském (R 1893). Ze světa lesních samot (R 1894). Za štěstím (R 1895). V srdci šumavských hvozdu (Pp 1896). Skláři (R 1897). Domek v Polední ulici (Pp 1898). Hostinný dům (R 1898). Kam spějí děti (R 1901). Bílý samum (Pp 1903). Světák z Podiesí (R 1905). Ve světélce a stínech Babelu (čty. 1907). Ze šumavského Podiesí (1908). Pošumavské rapsodie (Pp 1908). Urvané listy (Pp 1908). Milhy na Blatech (R 1909). Z dobrého srdce (Pp 1909). Odysea soudního sluhu (1910). Snímky lidí a věcí (Pp 1910). Suplení (R 1913). Vypovězen (P 1914). Žichovčiči půlpáni (P 1914). Mrtví se nevracejí (Pp 1915). Ecce homo (R 1915). Pozdní láska (R 1919). Zmizelá osada (Rp 1921). Dokonalý kavalír (Pp 1921). Kulturní naléhavost (1921). Naléhavé kapitoly (P 1922). Na úteku (P 1923). Pan Zbyněk Bukvice na Čekanově (R 1924). — Z pozůstatosti vvd. M. Regal Šumavské povídky (1925). Prázdniny na Šumavě a jiné kresby (1926). Cervánky mého mládí (vzpomínky. 1926). Dalčické panstvo (R 1928). Z mého revíru (Pp 1928). Böhmerwaldskizzen přel. M. Stunová s názvem *Ze Šumavy* (1925), jiné něm prózy M. Regal s názvem *Na horké půdě* (1925). Spisy u Vilímka v l. 1904—23 (38 sv.). Vybrané spisy v SNKLU v l. 1956 až 1959 (6 sv., v usp. V. Tichého). — Bibliografie v monografiích M. Regala (1926).

LITERATURA

V. Dresler: Básník Šumavy (1914, s autobiografií); M. Regal: Život a dílo K. K. (1926, s bibliografií). F. X. Šalda v KP 4 (1951); V. Tichý v předmluvě a doslově k *Vybraným spisům K. K.* (1956—59). rps

Josef Knap

28. 7. 1900 Podůlší u Jičína

Pochází z chalupnické rodiny. Studoval gymnasium v Jičíně (maturita 1919). V l. 1919—24 studoval dějiny moderních literatur na filosofických fakultách v Praze a v Bratislavě (promoval 1924). V letech 1925—51 byl pracovníkem divadelního oddělení Národního muzea v Praze. V době mezi dvěma válkami vykonal četné cesty po Evropě, z nichž pro jeho tvorbu bylo důležité zejména seznámení se Švédskem a Norskem. Za okupace (1944—45) byl pracovníkem nasazen. Od roku 1956 byl s kratší přestávkou archivním pracovníkem, naposledy v Památkovním ústavu národního písemnictví v Praze. — První literární práce otiskl ve studentském časopise *Ruch* (1919). Dále přispíval do *Cesty*, *Hosta*, *Mostu*, do *Československých novin*, *Rozhledů*, *Brázdy* aj. V letech 1925—30 redigoval časopis a edici *Sever a východ*, dlouhá léta byl literárním referentem časopisu *Venkov*. Vydal *Mladou českou prózu* (výbor. 1931), *Hlasy tří generací* (výbor z Neumanna, Tomana, Šrámka, Hory a Wolkra, 1934) a sborník *Básnické selství* (stati. 1932); spolupracoval na sbornících *Knížka o Šrámkovi* (1927), *Čtyři ze Sobotky* (1937), pořádal *Topičův almanach* (1933), *Topičovy Bílé knihy*, *Topičovu Malou edici*, *Knihy českých osudů*, *Menší knihy* aj. Ve svých prozaických počátcích vyšel Knap ze šrámkovského impresionismu, k němuž později přistupuje programový vztah k severské próze. Tematicky se od počátku upíná převážně k životu českého venkova a k selství. Osou většiny jeho próz je sepětí člověka s rodným krajem; krajina se svým osobitým charakterem je u K. aktivním partnerem člověka, předurčuje jeho životní osudy, trvale formuje jeho lidský profil (*Muži a hory*). Vykoře-

něň z půdy, srůstání s novým prostředím je zdrojem bolestných i tragických konfliktů (*Cizinec, Pusta*). Typické motivy venkovské prózy spojuje K. zprvu s impresionistickou metodou: vztah člověka k zemi je mu především intimním citovým prožitkem, zdrojem lyrismu. I při důvěrné znalosti sociální struktury a ekonomické problematiky venkova nesměřuje také většina jeho próz k sociálnímu obrazu vesnice, jsou spíše studii individuálních vášní a charakterů (*Réva na zdi*). Krajinný lyrismus zůstává nejsilnější K. stránkou i později, kdy se programově hlásí k ideologii selství a postuluje „návrat k půdě“, a v souvislosti s tím i k tradiční tematice a metodě realistické venkovské prózy, k stylové nekomplikovanosti a jadrnosti. — K. prozaickou tvorbu provází od počátku činnost literárněkritická a popularizační. Vlastní umělecké zaměření jej i jako kritika a vykladače upoutává trvale zejména k šrámkovské generaci (studie o Šrámkovi, Neumannovi, výbor *Hlasy tří generací*) a k literatuře skandinávské, k jejímž propagátorům patřil. Po studiích o literatuře let dvacátých (*Alej srdcí, Cesty a vůdcové*) a několika menších pracích popularizačních věnoval se od počátku třicátých let především formulaci a výkladu programu českého ruralismu, ideově a politicky blízkého agrárnímu hnutí, jako jeden z jeho předních teoretiků. Druhá oblast jeho studií souvisí s prací archívního divadelního pracovníka. Vedle obsáhlé studie o Hilbertovi vydal nejnověji dvě práce z dějin českého divadla, materiálově bohaté příspěvky k historii kočovných společností a k objasnění jejich významu pro vytváření české divadelní tradice.

BIBLIOGRAFIE

Alej srdcí (stati. 1920). Ztracené jaro (R 1922). Píseň na samotě (Pp 1924). Úvod do krásné literatury (1924). Réva na zdi (R 1926. rozš. vyd. 1935). Cesty a vůdcové (stati. 1926). Hilbert (studie. 1926). Muži a hory (R 1928). Neznám mu bohu (Bb 1929). Zaváté šlépěje (Pp 1929. rozšif. vyd. 1940). Žlutouň stráně (P 1929). Vysoké jarní nebe (R 1932). Cizinec (R 1934). Polní kytice (Pp 1935. rozšif. 1943). Pusta (R 1937). Fráňa Šrámek (studie. 1937). Literatura české půdy (studie. 1939). Divčí hlas (R 1940). Trojlístek (Pp pro mládež. 1943). Věno (R 1944). Selma Lagerlöfová (studie. 1949). Zöllnerové (dějiny divadelního rodu,

1958). Umělcové na pouti (české divadelní společnosti v 19. století, 1961).

LITERATURA

F. X. Šalda v *ŠZáp* 1932–33 (Průřez částí dnešního románu čes. — o Vysokém jarním nebi) a 1934–35 (Hromádka moderní čes. beltrie — o Cizinci); K. Sezima v kn. *Mláží* (1936). es

Václav František Kocmánek (Kozmanecius, Kozmanides)

1607 Čáslav

1679 Praha

Syn čáslavského měšťana, vysloužilce z tureckých válek. R. 1627 přestoupil na katolictví. Studoval na universitě, dosáhl bakalářství a učil pak na venkově (Havl. Brod, Ledec) a od počátku čtyřicátých let v Praze, kde byl i regenschorim u Sv. Petra, pak u Sv. Jindřicha a u Sv. Štěpána.

K. je typickým představitelem vzdělance vyrostlého v kulturním světě předbellohorského měšťanstva, který po Bílé hoře neemigroval, nýbrž se přizpůsobil novým poměrům. K. literární dílo je velmi rozmanité: školské praxi sloužila kolední říkání pro žáky, divadelní hra o narození Páně aj.; o dobových událostech podává K. svědectví v různých historických spisováním z třicetileté války a v písních o zavraždění Valdštejna. V některých z těchto příležitostných skladeb přes nedostatek širšího rozhledu osvědčil také soucit s fyzickým i sociálním útlakem venkovského lidu (básně *Lamentatio rusticana. Nařikání a pláč sprostých a ubohých sedlákův českých a Píseň o Tomáši dvořákovi*). K. je také autorem sedmi interludií, krátkých frašek, které se hrávaly obvykle o masopustě a o posvěcení. Náměty jeho interludií, určených k zábavě drobného měšťanstva, jsou tradiční (námluvy, opilství, návštěva u lékaře), rovněž postavy nejsou originální (zejména hloupý sedlák), přesto však zachycuje rysy lidového života ke konci třicetileté války se shovívavě výsměšným vztahem k venkovskému člověku. Po umělecké stránce K. dílo úspěšně navazuje na předbellohorskou literární kulturu.

EDICE A LITERATURA

J. Hrabák. Sedm interludií (1953); Z. Tichá, Verše bolesti, posměchu i vzdoru (1958) a v ČMM 1953 (Z polohodivé tvorby 17. století); Z. Kalista: Selské čili sousedské hry českého baroka (1942). J. Volf v ČCM 1912 (Dvě písně o zavraždění Valdštinya). *zt*

Josef Kocourek

22. 1. 1909 Brdo u Nové Paky

30. 3. 1933 Brdo

Narodil se v chudé rodině domácího tkalce. Po studiích na reálce v Nové Pace (1920–27) a po absolvování doplňovacího kursu při učitelském ústavu v Jičíně (1927–28) učil na českých menšinových školách severní Moravy: na Mírově (1928 až 1929), ve Štítěch (1929–31; zde byl členem skupiny levicových intelektuálů Štíp a přispíval do stejnojmenného časopisu) a v Řepové (od 1931). Navázal styky s pokrokovou inteligencí v Praze a v Brně (s B. Václavkem, P. Prokopem, J. J. Paulíkem aj.); ve svých působících šířil komunistické časopisy a překlady sovětské literatury. V l. 1931–33 měl dovolenou pro těžkou tuberkulózu, již také podlehl. — K. začal psát velice záhy, už v sedmnácti letech spálil několik románů a dramát, stovky básní a menších próz i na 600 stran deníku; ukázky z dalšího deníku, který si psal v l. 1926–32, uveřejnila Kultura 1961. Za K. života vyšla tiskem jen nepatrná část jeho rozsáhlého díla, časopisecky v Nivě (poprvé 1926), Cestě, Signálu a v Lidových novinách (fejtony a reportáže 1929–32).

Celá tvorba Josefa Kocourka má zdůrazněně autobiografické východiště, ale autorovy osobní pocity a problémy byly v ní postupem doby stále větší měrou začleňovány do sondažního stavu věcí hospodářských a politických a jím určovány. Proto se také K. krátká tvůrčí dráha vyvíjela rychle od lyriky přes lyrizovanou prózu (*Srdce*) k románovým reportážím (*Kalendář, v němž se obrací listy, Zapadlí vlastenci 1932*), proto jde také o prózy klíčové. Silně zauat českou levicovou avantgardou, inspiroval se jejími literárními výboji ve svých verších (hlavně Nezvašem →) i v lyrické próze (V. Ne-

zvašem, K. Konrádem → aj.); tam však, kde mu tyto postupy neposkytovaly dostatečnou oporu pro ztvárnění proletářovy empirie, pokusil se, byť eklekticky (*Frývaldov*), sloučit je vjedno s metodami poezie proletářské (značné ozvuky poezie Wolkrovy →). K. bouřlivá tvůrčí potence a schopnost snadné improvizace ukázny se v jeho vrcholných pracích, v otfesných reportážních prózách z rodného Podkrkonoší (*Kalendář, v němž se obrací listy*) a z jeho učitelské praxe na severní Moravě (*Zapadlí vlastenci 1932*), účinně využívajících techniky montáže autorské výpovědi a dokumentu. V nich se také nejpjněji uplatnily přednosti K. talentu: zrak neúprosně demaskující každý projev sociálního útisku, iluze nacionalismu německého i českého, podvodný ráz politiky vládnoucích stran, a ostře satirický, až sarkastický spár. J. Kocourek, enfant terrible v životě i literatuře, rostl ve velkého a znamenitého reportéra i prozaika české komunistické avantgardy.

BIBLIOGRAFIE

Srdce (R 1932). — Provedené hry: Roháč z Brda, loť a psanec (1925). — Posmrtně: Kalendář, v němž se obrací listy (P 1937, 1949 pod názvem Děšť spláchl ohniště), Loučení (B 1957), Zapadlí vlastenci 1932 (P 1961), Frývaldov (B 1961). Četné básnické a prozaické práce jsou dosud v rukopise.

LITERATURA

J. Jirka v předml. ke Kalendáři, v němž se obrací listy (1937); Z. Filip v dosl. k Zapadlým vlastencům 1932 (1961) a s J. Skaličkou v dosl. ke Frývaldovu (1961). R. Pytlík v ČLit 1963. *jo*

Vítězslav Kocourek

3. 8. 1920 Praha

Studoval na gymnasiu v Praze (1931 až 39), jeho studia češtiny a filosofie na Karlově universitě však přerušila válka (absolvoval 1950). Za okupace získal několik povolání: sportovního redaktora, úředníka, laboranta. První tři léta po válce pracoval v redakcích novin, pak v dramaturgii Čs. státního filmu (1948 až 1952), v redakci nakladatelství Čs. spisovatel (1952–59), kde byl poslední tři

léta šéfredaktorem. Od r. 1959 je šéfredaktorem Divadelního a literárního vydavatelství. — Kocourkova publikační činnost (verše, prózy, fejetony) se datuje od gymnasijských let (Studentský časopis, Mladá kultura i pod pseud. Cattler, Psohlavec, později Lidové noviny). Po válce tiskl povídky, úvahy, kritické stati, epigramy v Tvorbě, Dikobrazu, Kytici, Novém životě, Květnu, Literárních novinách, Kulturně aj., psal doslovy, autorsky se účastnil na revuách Divadla satiry (Cirkus plechový; Zvláštní vydání; Ferda, sirky, zeměkoule). Uspořádal antologii z čes. povídek Země kytice (1955).

V epigramech, jimiž debutoval a jež tvoří jednu ze složek jeho tvorby, převyšuje Kocourek průměr dobové satiry jen kulturou slova. V povídkách psychologické ražby hledal za sportovní látkou (*Sportovní povídky*) mravní problémy mládí své generace. Podstatnou složkou K. spisovatelského zájmu je literatura pro mládež a v ní klasické dobrodružné látky, jež překládá, převypravává, dramatizuje a dotváří. — Překládá z ruštiny.

BIBLIOGRAFIE

Ostré dráčky (epigramy. 1955). Za pohádkou kolem světa (pohádky. 1957). Se zvířátky kolem světa (pohádky 1958). Vzpouza na lodi Bountu (R 1960). Sportovní povídky (1961). Poklad na ostrově (D podle Stevensona. 1962. i prem.), Vesmír. hvězdy, země a my děti (encyklopedie pro mládež. 1963) Převyprávěl Assolantova Hrdinného kapitána Korkorána (1955), Cooperova Posledního Mohykána (1957), Mavovy romány Svn lovců medvědů (1958). Duch Llana Estacada (1959, pseud. Jiří Bernard). *vk*

Pavel Kohout

20. 7. 1928 Praha

Studoval na filosofické fakultě Karlovy university, pracoval jako redaktor a hlasatel MEVRO (1948), kulturní přidělnec v Moskvě (1949—50), šéfredaktor Dikobrazu (1951—52) a redaktor Čs. vojáka (1953—55), reportér a komentátor televize (1956); od r. 1956 se věnuje výhradně spisovatelské tvorbě. Byl veřejně činný v ČSM a v souborech (Dismanův, Julia Fučíka, AUS); hojně cestoval po Evropě i Asii. — Příspěvky v časopisech: Středoškolák, Opona—jedeme, Rudé právo, Haló nedělní noviny, Mladá fronta, Di-

kobraz, Čs. voják aj. Za studií užíval pseudonymů veron a GAL. Spolupracuje s rozhlasem a filmem; jako scenárista se podílel na mnoha filmech (Zítřka se bude tančit všude, Záříjové noci, Cesta zpátky, Taková láska, Letiště nepřijímá, Smyk aj.). Píše texty k písním.

Do literatury vstoupil Kohout politickými a milostnými verši, které si tehdy získaly velkou oblibu; vyjadřovaly a utvrzovaly první, v podstatě ještě naivní představy „dětí vítězů“ o životě v socialismu; brzy se však ukázalo, že jsou ve své politické pohotovosti i v zájmu o citový život mládeže často povrchní, myšlenkově chudé a místy až banální. Diskuse o K. verších (1954—55) zasáhla plodně do vývoje české poezie. Po ní se K. obrátil cele k dramatu a získal si nové sympatie od významných hrami o konfliktech mladých lidí; nejennějšího výsledku dosáhl *Záříjovými nocemi* z vojenského prostředí, jimiž bije do povrchnosti v politické práci, a *Takovou láskou*, která však, suggestivně vyžadující od společnosti citlivost k nitru člověka, již méně zdařile dovedla vyjádřit i odpovědnost jednotlivce k společnosti. Tato hra záhy úspěšně pronikla na jeviště Východu i Západu. I v oblasti dramatické tvorby si K. dobře osvojil techniku a s úspěchem sahá po atraktivních skladebných postupech; ideově je silnější v kladení otázek než v řešeních, umělecky působivější v expozicích a jednotlivostech než celkovým vyzněním; leckdy svěží, v mnohém autentický obraz současného mladého člověka oslabuje sklonem udílet z jeviště morální lekce. Z tvůrčí krize, jejímž projevem bylo vykonstruované drama *Říkali mi soudruhu*, hledá K. prozatím cestu působivými dramatizacemi (*Cesta kolem světa za 80 dní* podle Verna, *Válka s mloky* podle K. Čapka, *Josef Švejk* podle J. Haška aj.).

BIBLIOGRAFIE

Pohádky o tom, jak žák Antonín Mikulka vyrobil les (pro děti. 1949). O černém a bílém (pohádky pro děti. 1950). Dobrá píseň (D 1952. i prem.). Verše a písně (1952). Olympijský zápisník (Rp 1952. s M. Hladkým), Čas lásky a boje (Bb 1954). Tři knihy veršů (Bb a D 1955: Verše a písně, Dobrá píseň, Čas lásky a boje). Záříjové noci (D 1956. prem. 1955), Sbohem, smutku (D 1958. prem. 1957), Taková láska (D 1958. prem. 1957), Tři hry (Dd 1958:

Zářijové noci, Sbohem, smutku, Taková láska), Mariánské Lázně (Bb 1960, publikace s E. Einhornem). Cesta kolem světa za 80 dní (D 1962, i prem. pod'e J. Verna). Válka s mlouk (D 1963, prem. 1962, podle K. Capka). Říkali mi Frkos (P pro děti, 1963). — Provedené hry: Říkali mi soudruhu (1961). Dvanáct (1963), Josef Svejek (1963, podle J. Haška).

LITERATURA

J. Kopecký v kn. Nedokončené zápisy (1961); S. Machonin v Divadle 1952 (Tematicky objevená hra — o Dobrých písních); J. Fried v NŽ 1953 (o Dobrých písních); J. Trefulka v HD 1954 a 1955; J. Kainar a J. Skácel v HD 1954; F. Trávniček v HD 1955; Z. Heřman v Divadle 1958.

mb

Josef Jiří Kolář

(vl. jm. Kolář)

9. 2. 1812 Praha

31. 1. 1896 Praha

Gymnasium vystudoval v Praze, studia filosofie a medicíny nedokončil (1832), a působil jako vychovatel ve šlechtické rodině v Uhrách. V té době procestoval západní Evropu a naučil se cizím jazykům. Stal se hercem v Kajetánském a Stavovském divadle v Praze (poprvé vystoupil r. 1837), kde byl od r. 1842 stálým členem souboru (českého i německého), později v divadle Prozatímním. R. 1848 se zúčastnil jako stoupenec Hegelovy filosofie politického života na straně revoluční (jeho báseň. Svornost z roku 1848 zhudebnil B. Smetana). Od r. 1864 působil jen u německého divadla, ale r. 1866 byl povolán zpět do Prozatímního divadla a jmenován vrchním režisérem jeho činohry (do r. 1873). Krátkou dobu byl ještě dramaturgem Národního divadla (1881—82), kde občas vystoupil i jako herec. Jeho manželkou byla významná herečka Anna Manetinská. — Přispíval do České včely (poprvé 1837), Květů, Vlastimila, Lumíru, Ost und West, Union, do Klarova Almanachu Libussa. V četných polemikách užíval pseudonymu Medardus.

Kolář byl především rozený herec a jeho herecká činnost je také nejvýznamnější z celé jeho rozsáhlé a rozmanité činnosti umělecké (psal básně, dramata, prózy, novinářské články, překládal). Jako herec představoval s oblibou postavy rozvrá-

ené, nenormální, společností odvržené nebo deformované a svým velmi osobitým hereckým podáním mocně působil na obecenstvo. V tom se projevoval jeho bystrosný romantismus, který je příznačný i pro jeho činnost literární, zvláště dramatickou. Jeho povaze byl blízký Shakespeare a velcí západní romantikové (Byron, E. T. A. Hoffmann), z jejichž děl čerpal podněty pro svou tvorbu (některá místa jejich děl téměř parafrázoval, takže už za jeho života bylo mnoho sporů o původnost jeho prací). Záliba v zobrazování výjimečných jedinců a jejich činů, líčení soubojů a bitev, které v románech, povídkách i dramatech umísťuje do ponurého prostředí krčem a městských uliček, užívání fantastického děje a hrubé komiky směřovaly jen k vytvoření sugestivní nálady. S K. romantismem souvisí i to, že ke svým hrám bral s oblibou látky z historie (*Magelóna*, *Malíř Rainer*, *Žižkova smrt*), která mu byla ovšem jen kulisou; nesnažil se o zachycení dobového ovzduší a také jeho vlastenecké motivy (*Pražský žid*, psaný v době, kdy byly v Rakousku protižidovské demonstrace) byly jen aktuálními romantických postupů. V K. uměleckém výrazu můžeme zpočátku tušit projev nespokojenosti s politicky opatrnickým životem, který ho před r. 1848 v Praze obklopoval. Od padesátých let je však jeho tvorba, spojená s programem velkého divadla, které by reprezentovalo nejzřejmější českou buržoazii (v tom byl protivníkem Tylovým →), ovládná převážně touhou po silném divadelním účinku. Orientací na klasický repertoár (Shakespeare) získal si i jako překladatel a režisér zásluhy o rozvoj českého divadelního umění.

BIBLIOGRAFIE

Monika (D 1847, prem. 1846), Žižkova smrt (D 1851, prem. 1850), Magelóna (D 1852, i prem.), Sebrané romány J. J. Koláre (1854: Libuše v Americe, Pražská čarodějnice, Malíř Rainer, Cesty života), Pekla zplouzení (R 1862), Muzikanti čili Dábel ve Iraku (R 1867), Tři faraónové (D 1868, prem. 1867). Popis slavnosti položení základního kamene k velkému Národnímu divadlu v květnu 1868 (1868), Věštba Libušina (D 1868, i prem.). Mravenci (D 1870, prem. 1869; mladší verze nedochované hry Číslo 76 aneb Praha před 100 lety, prem. 1848 pod názvem Praha před 100 lety), Deje mi čamaru! (D 1871, prem. 1869), Pražský žid (D 1872, prem. 1871, hru upravil Vl.

Vančura, prem. 1946). *Bánsně* (1879). *Primátor* (D 1883, i prem.). *Mistr Jeroným* (D 1886, provedení zakázáno cenzurou). *Smířičti* (D 1887, prem. 1881). *Královna Barbora* (D 1887, prem. 1884). *V staré Praze* (Kulturní obrazy z dob minulých I, 1888). *Světlem bludů* (Z kulturních obrazů starého města Prahy II, 1889). *Dáblova legenda* (D 1891, i prem.). — *Provedené hry: Chrám slávy* (1859) *Umrličí hlava* (přv. název *Testa di morte*, 1884). — *Z překladů: W. Shakespeare, Hamlet, princ dánský* (1855). *Kupec benátský* (1859): F. Schiller. *Ouklady a láska* (1859). *Loupežníci* (1866). *Valdštyňův tábor, Pikolomini* (1866). *Smrt Va dštyňova* (1867): J. W. Goethe. *Faust* (I, díl, 1863). *Egmont* (1871); *Rosier, Brute, pust Césara!* (1851) aj.

LITERATURA

L. Klosová: J. J. K. (1962, s bibliografií i s do-
savadní literaturou). dh

Jiří Kolář

24. 9. 1914 *Protivín*

Narodil se v rodině pekaře. Základní školu vychodil v Protivíně a v Kladně. Po vyučení truhlářem prošel nejrůznějšími zaměstnáními, od nádeníka až po redaktora nakladatelství. Od roku 1943 se věnuje pouze umělecké tvorbě. První báseň otiskl v U-Bloku (1938). Byl členem Skupiny 42.

Do své nejcharakterističtější sbírky *Dny v roce* přenáší Kolář zdánlivě bez jakékoli stylizace výsky každodenního života z velkoměstského prostředí (souvislost s námětovou oblastí výtvarníků Skupiny 42). Analytickým a místy neosobně konstatujícím způsobem odhaluje střízlivou realitu vztahů mezi mužem a ženou. K. prozaizující verše vyzdvihuje z žánrovitosti a naturalistické drastičnosti až k jakémusi mýtu autorovo zaujetí pro mravní čistotu a ideu lidství, které je ubíjeno, ale zároveň stále otevřeno nadějí. Střízlivý humanistický patos tragického ladění a námětová oblast všedního dne jsou příznačné už pro K. válečnou poezii, zvláště pro surrealistickou sbírku *Limb a jiné básně*, s uvolněnou logickou vazbou, v níž se ostře sráží brutální materiálnost lidské existence s duchovnem téměř mystickým. Významné místo mezi poezií vypořádávající se s událostmi roku 1945 zaujímá sbírka *Sedm kantát*, založená na napětí, pro K. typickém, mezi

krajní prozaizací a vypjatým patosem, tentokrát aktuálně politického zaměření. — Přeložil Epozopy bajky (1957), podílel se na překladech hlavně z americké literatury (W. Whitman, E. Lee Masters, C. Sandburg aj.). K. hledačství se zrcadlí nejen ve výrazných proměnách jeho básnického stylu, ale v posledních letech také v jeho umělecké práci výtvarné, již se od r. 1960 věnuje výhradně (hlavně osobitému útvaru koláží a roláží).

BIBLIOGRAFIE

Křestní list (Bb 1941). *Sedm kantát* (Bb 1945). *Limb a jiné básně* (Bb 1945). *Ódy a variace* (Bb 1946). *Dny v roce* (Bb 1948). *Jeden den prázdnin* (P pro děti, 1949). *Mistr Sun o básnickém umění* (B 1957). *Kocourkov* (P pro děti, 1959, s J. Hiršalem). *O podivuhodném životě mudrce Zopa* (P pro děti, 1960). *Nápady pana Apríla* (P pro děti, 1961). *Enšpígl* (P pro děti, 1962, s J. Hiršalem).

LITERATURA

J. Grossman v NŽ 1957 (Na téma tří knih). pb

Matouš Kolín z Chotěřiny (Collinus)

1516 *Kouřim*

4. 6. 1566 *Praha*

Universitní mistr, pedagogický pracovník a latinský humanistický básník, přední člen básnické družiny Jana Hodejovského →. Byl Melanchtonovým odchovcem z wittenberské university, 1541 se stal prvním profesorem řečtiny na pražské universitě, vedle toho vedl vlastní proslulou soukromou školu založenou na modernějších pedagogických zásadách, jak svědčí jeho učebnice a příručky. Z pedagogických důvodů hojně pěstoval i školní dramatická představení Terentia, Plauta a biblických her. R. 1558 byl králem Ferdinandem I. vypuzen z university jako vlivný přívržec luteránství. Právní oporu pro situaci nekatolíků v Čechách shledával i v náboženské historii Čech (spis *Vera narratio de statu religionis in Bohemica gente* — Právě vylíčený stavu náboženství v českém národě), na církevních dějinách spolupracoval také s německým badatelem Kašparem Nydbruckem. Jako

latinský básník pěstoval vedle příležitostných skladeb hlavně duchovní písně. Uspořádal s Tomášem Mitšem nejznámější sbírku latinské tvorby českých humanistických básníků — *Farragines poematum* (Směs básní, 4 sv., 1561—62).

EDICE A LITERATURA

F. M. Bartoš v kn. *Bojovníci a mučedníci* (1939 a 1946). R. Urbánek v *Čas. Spol. přátel starožitností* 1956.

Jan Kollár

29. 7. 1793 *Mošovce na Slovensku*

24. 1. 1852 *Vídeň*

Proti vůli otce, který byl zámožnějším sedlákem a rychtářem v Mošovcích a horlivým čtenářem bible, odešel (1810) ze třetí třídy gymnasia v Kremnici na další studium do Banské Bystrice, pak (1812) na evangelické lyceum do Bratislavy. Byl zprvu vychovatelem v evangelickém sirotčinci v Bratislavě, pak soukromým učitelem v Banské Bystrici (od r. 1815). V letech 1817—19 studoval na universitě v Jeně teologii, byl svědkem čilého kulturního i politického života Němců a seznámil se s předními představiteli německé kultury (Goethe). V kraji, který kdysi obývali Slované, si uvědomoval rozdíl mezi jejich slavnou minulostí a politickou i státní nesvobodou v přítomnosti a to ho vedlo k rozhodnutí věnovat všechny síly ve prospěch slovanského lidu. V Německu ho neudržela ani láska k dceři pastora Friderice Schmidtové, ani výhodné místo v tamější Lobedě. Vrátil se přes Prahu (zde se setkal s Dobrovským →, Jungmannem →, Hankou → aj.) na Slovensko a koncem r. 1819 se stal knězem a kazatelem v Pešti na evangelické faře, která slovížila i německé menšině. Národnostní třenic, kterých zde byl svědkem, útisk z maďarské strany, vzdálenost od Frideriky (teprve r. 1835 se s ní oženil) i od českého kulturního prostředí silně působily na jeho umělecké i politické názory. Posilu proti maďarskému šovinismu hledal často přímo u vídeňské vlády, a když r. 1848 v ohrožené Pešti odmítal slovenské povstání a nepochopil snahy štúrovců, ochably sympatie Slováků k ně-

mu. R. 1849 se stal poradcem vídeňské vlády ve věcech uhersko-slovanských (vypracoval k tomu účelu podrobný návrh na reorganizaci slovenského školství) a téhož roku byl jmenován mimořádným profesorem slovanských starožitností na universitě ve Vídni a věnoval se vědecké práci, znehodnocované však fantastickými názory o původu a rozšíření Slovanů. Už r. 1841 vykonal studijní cestu do Itálie, r. 1844 do Švýcar a r. 1850 do Meklenburska. Izolován od Čechů i Slováků zemřel ve Vídni (r. 1904 bylo jeho tělo převezeno do Prahy na Vyšehrad). — Jeho znělky vycházely v časopisech *Dobroslav* (1822), *Čechoslav* (1822—24), *Časopis Českého muzea a Krok, články v Kroku, Časopisu Českého muzea, Čechoslavu, Nitře, Hronce* (zde r. 1836 stať *O literární vzájemnosti mezi kmeny a nářečími slávskými*), v *Überlieferungen zur Geschichte unserer Zeit* (1821) a slovenském almanachu *Zora*.

Ve své jediné a stále narůstající básnické sbírce *Slávy dcera*, vzniklé z touhy dát české literatuře dílo, které by vyslovovalo vznešený cit a vznešenou myšlenku, které by dovedlo nadchnout pro velký národní ideál, vytvořil Kollár poezii velké myšlenkové síly a živého citu, poezii naplňující ideály slovanskými a všelidskými, nenávistí ke každému útlaku i odváznými perspektivami do budoucnosti. Už první verze (*Básně*) obsahovala dva K. ideály. Lásku milostnou a lásku k národu, které zůstaly základními ideami celé knihy. Cit milostný, v *Básních převládající, ztrácel v dalších fázích Slávy dcery na konkrétnosti a ocital se ve sférách stále abstraktnějších, a cit národní se rozšiřoval o city slovanské a všelidské vůbec, až se v posledních verzích oba citové póly téměř ztratily v úvahách mytologických a archeologických. Celé básni je předestlán Předzpěv psaný časoměrným eleeickým distichem, který je mohutným patetickým založpěvem nad minulostí Slovanů, založeným na protikladech. Jako epilóg knihy byla pravděpodobně zamýšlena rovněž časoměrná báseň *Vlastenec*, která byla z obavy před cenzurou vypuštěna a rozšiřovala se mezi čtenáři jen v opisech (do knihy byla zařazena až ve vydání z r. 1862). V něm uvedl K. boj*

Slovanů za národní práva a za národní stát do souladu s osvobožovacím bojem jiných evropských národů a dokonce i s protikoloniálním zápasem v celém světě. I K. znělky znamenaly v době převládající hravé poezie poezii nového typu. Do poezie erotické, která viděla v lásce jen rozkošnou hru a anakreontské laškování, vnesl milostnou konkrétnost, silný prozitek, dramatický svár citů; rovněž vlastenecké znělky byly neseny silným citovým zaujetím. K. v nich spojoval své ideály s potřebami doby, z nichž zápas za národní osvobození je mu potřebou největší. Další vydání Slávy dcery bylo rozmoženo o celé zpěvy (z prvních tři zpěvů, Sála, Labe, Dunaj, se druhý rozrostl ve zpěvy tři, Labe, Rén, Vltava, a navíc přibýly zpěvy Léthé a Acheron; celá báseň měla ve vydání z r. 1852 už 645 znělek), ale rozšíření bylo na úkor umělecké i ideové působnosti. Přibýlé znělky (až na výjimky) rozmnožovaly jen úvahy mytologické, archeologické a historické. Nesrozumitelnost mnohých míst ve sbírce, v níž i jazykové úpravy byly na úkor estetické účinnosti (psal selza, serdce, hlásku ř nahradil slovenským r), si uvědomoval K. sám, a proto k vydání básně připojoval *Výklad čili Přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceři*. Už to vydání Básni zařadil K. *Nápisy*, epigramy psané elegickým distichem, v nichž vyslovil svůj vztah k veřejným záležitostem; národní citění podřizuje citění slovenskému, a to opět ideálu lidskosti („Národ tak považuj jediné co nádobu lidství, a vždy voláš-li Slovan, nechť se ti ozve člověk“). — V básnickém díle nemohl K. vyvodit ze svých názorů důsledky praktické. To učinil v pojednání *O literární vzájemnosti mezi kmeny a nářečím slávskými* (v Hronce 1836, o rok později německy samostatně). Už z titulu je zřejmé, že K. nešlo o politické řešení slovenské otázky, nýbrž jen o řešení na poli kulturním, a podává pro ně konkrétní, i když neuskutečnitelné návrhy. Opíraje se o Herderovu prorockou 17. kapitolu jeho *Mýšlenek o filosofii dějin lidstva*, vyzdvihoval zde K. kladné vlastnosti Slovanů, které je stavějí nad ostatní evropské národy. Že K. tvorba vyrůstala z velké části z životních zkušeností básnickových, dokazují jeho *Paměti*,

z nichž poznáváme, jak se utvářel jeho vztah k světu a společnosti, jak v něm rostlo národní a slovenské uvědomění i odpor ke každému omezování svobody člověka. — Ačkoliv K. nepochopil snahy štúrovců o osamostatnění slovenského národa a v Hlasech o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravu a Slováky se velmi rozhodně postavil proti vytvoření spisovné slovenštiny, přece přispěl ke vzniku slovenské samostatné literatury svým sbíráním a vydáním slovenských národních písní (*Národní zpíevanky čili Písň světské Slováků v Uhrách*). Jimi poprvé ukázal na původní zdroje a základy slovenské literatury; stejně po stránce jazykové se mohli zakladatelé spisovné slovenštiny při volbě středoslovenského nářečí jako základu spisovného jazyka dovolávat K. sbírky, neboť většina písní jím sebraných byla zaznamenána v tomto nářečí. Jestliže Slávy dcera, pojednání o literární vzájemnosti i sbírky lidových písní působily mocně jak ve své době, tak v generacích následujících, byly K. práce vědecké anachronismem už ve své době a zapadly téměř bez ohlasu.

BIBLIOGRAFIE

Básně (1821). Dobré vlastnosti národu slovenského (1822, Pešť), Slávy dcera (B 1824; 2. vyd. 1832, 2. díl *Výklad čili Přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceři*; 3. vyd. 1845; 4. vyd. 1852). Čítanka anebo Kniha k čítání pro mládež ve školách slovenských v městech a dědinách (1825). Slabikář pro dítky (1826). Rozpravy o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slavskeho a jeho kmenů (1830). Nedělní, sváteční a příležitostně kázně a řeči (1831, 1844, 2 sv.), *Národní zpíevanky čili Písň světské Slováků v Uhrách*, jak pospolitého lidu, tak i vyšších stavů (1834, 1835, 2 sv.), *Sláva bohyň a původ jména Slávův čili Slavianův* (1839), *Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie a odud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841 konanou* (1843). Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation (1837, 2. rozšíř. vydání 1844). — Posmrtně: *Staroitalia slavjanská* (1853). — *Spisy J. K. u Kobra v l. 1862–63* (4 sv., 4. sv. *Cestopis druhý a Paměti z mladších let*). — *Vybrané spisy J. K. v Knihovně klasiků* (1952, 1956, 2 sv.). *Sebrané drobné básně* vyd. F. Bačkovský (1887); *Slávy dceru* vyd. J. Jakubec ve Světové knihovně (1903); *Slávy dceru z r. 1824 s výběrem z Nápisů, z Pamětí, z listů F. Schmidtově aj.* vyd. F. Vodička pod názvem *Vlastenec* (1963). *Rozpravy o slovenské vzájemnosti* vyd. M. Weingart (1929) a v slovenském překladu K. Rosenbaum (1954). *Bibliografie*: J. V. Ormis, *Bibliografie J. K.* (Bratislava 1954).

LITERATURA

J. K. 1773–1852 (1893); J. Jakubec: O životě a působení J. K. (1893) a v předmluvách ke Slávě dceři (1903) a k Cestopisu (1907); F. V. Křečič: J. K. (1920); Slovanská vzájemnost 1836 až 1936 (1938); A. Mráz: J. K. (1952). J. Vrchlický v kn. Nové studie a podobizny (1897); O. Fischer v kn. Duše a slovo (1929. o sonetu) a v LF 1930 (o předlohách Slávy dcery); M. Szyzkowski v kn. Polská účast v čes. nár. obrození II (1935). Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953); V. Jiráček v kn. O smyslu formy (1946); A. Pražák v kn. Ces. obrození (1948); J. B. Čapek v kn. Záření ducha a slova (1948, o Kolářových duchovních písních); J. Vlček v Kapitolech z dějin čes. literatury (1952, Zárodky Slávy dcery); F. Wolman v kn. Slovanství v jazykové literárním obrození u Slovanů (1958); J. Hrabák ve Studii o čes. verši (1959); J. Dolanský v kn. Stopami buditelů (1963); F. Vodička v dosl. k výboru Vlastence (1963). A. Novák v LF 1930 (o Předzpěvu); J. Polák v SV 1952; S. Šmatlák v SLit 1957. *rh*

Jaroslav Kolman Cassius

(vl. jm. Jaroslav Kolman)

30. 12. 1883 Hlušice u Nového Bydžova
4. 6. 1951 Praha

V Praze navštěvoval reálné gymnasium v Křemencově ulici a reálku v Ječné ulici, po maturitě studoval na vysokém učení technickém obor pozemního stavitelství. R. 1914 narukoval na srbskou frontu, kde byl r. 1916 raněn, a vrátil se do Prahy. Byl redaktorem Venkova (1916–24), Lidových novin (1925–28), Poledního listu (od r. 1930), Díla (1932–37) a Československé tiskové kanceláře. Vydával časopis Aréna-Cassiovy noviny (1929 až 1930) a Cassiovy edice (od r. 1927). — Přispíval do Lumíru, Rozprav Aventina, Venkova, Lidových novin, Poledního a Nedělního listu, Díla, Svobodného slova, Svobodného zítřku aj. Publicistická práce v bulvárním tisku poznamenala do značné míry i Kolmanův profil umělecký. První básnické pokusy, obsahující lyrickou poezii virtuózní stylizace, byly později vystřídány satirickými pamflety a ironickými výpady ve službách kulturní a politické pravice. Ani K. prozaické pokusy nevyčníkají nad průměrnou tvorbu žurnalistickou; jejich hlavním tématem jsou autorovy válečné zkušenosti. — V druhé polovině třicátých let nastává v K. básnické tvorbě výrazný

obrat, připravovaný již dříve v ojedinělých projevech. Tragické elegie za zmizelým mládím a ztraceným domovem se vyznačují silnou názorností a bohatou dramatickostí (*Ověin, Lyrická dramata*). Balady o osudovém ztroskotání citovém, hoře a zoufalství osobní dostávají však koncem třicátých let nadosobní platnost, neboť K. promítá svůj žal do souvislosti dobových a vytváří tak bojovnou lyriku o ohrožené a zrazené domovině. Tak spolu s melancholickou lyrikou zmaru a nicoty vznikly básně monumentalizující národní tragédii (*Železná košile, Hromnice hoří*). V domově a rodu, v nadosobních hodnotách hledá K. jistoty národního kolektiva. Sám se vyrovnává s pocitem cizoty ve světě a s marností lidského údělu stálým příklonem ke vzpomínkám. Nebezpečí variací nevelkého rejstříku tematického oslabuje K. na jedné straně tvorbou apokalyptických vizí národního boje, na straně druhé posilováním reflexivního prvku.

BIBLIOGRAFIE

Praha a jiné verše (1917, 2. rozšř. vyd. 1938), Cassiovy listy (Bb 1921), Chameleón Bengár a jiné satiry (Pp 1922), Povídky pro Falešky (1923). Jak nás poznamenala (D 1926). Jednou nohou v kriminále (Pp 1927), Antikrist v Římě (Bb a Pp 1929). Pěťuškin a jiní politikové (Pp 1931). Réva v září měsíce (Bb 1933), Voják z fronty (D 1934), Vrabec v hrsti (Bb. Pp 1934), Nové děvče (Bb 1935), Jakub Obrovský, jeho život a dílo (1935), Ověin (Bb 1937), Lyrická dramata (Bb 1937, nár. cena), Železná košile (Bb 1938 2. rozšř. vyd. 1947), Hromnice hoří (Bb 1939), Prsten (Bb 1941), Balady (výbor básní. 1943, 2. rozšř. vyd. 1948), Elegie (výbor básní, 1944), Koně v noci (Bb 1945), Balada z Českého ráje (B 1946), Nůž na stole (Bb 1947). — Výbory: Básně (1958, usp. B. Novák).

LITERATURA

F. X. Salda v SZáp 1935–36 (o sbírce Nové děvče); B. Novák v dosl. k Básním (1958). *jb*

Jan Amos Komenský

28. 3. 1592 Nivnice u Uherského Brodu
15. 11. 1670 Amsterdam

Vůdčí představitel české kultury 17. stol., spisovatel a myslitel, zakladatel moderní pedagogiky. Pocházel z měšťanské bratrské rodiny, studoval na protestantských

univerzitách v Herbordu a Heidelbergu, po návratu působil od r. 1614 na bratrské škole v Přerově, 1618 se stal duchovním správcem ve Fulneku. Po porážce českého povstání se jako bratrský duchovní skrýval na panstvích šlechtických příznivců ve východních a severovýchodních Čechách, až r. 1628 musel natrvalo odejít z vlasti. Uchýlil se do nedalekého Lešna, polského střediska jednoty bratrské, kde se mohl v poměrném klidu věnovat své tvorbě a péči o tamní bratrské školství. Lešenské působení K., které vyplňuje většinu jeho života v exilu a je i jeho obdobím nejpłodnějším, bylo přerušeno pobytem v Anglii (1641–42), ve Švédsku a ve švédských službách v Elblágu u Gdaňska (1642–48) a v Blatném Potoce (Sárospatak) v Uhrách (1650–54). Na všechna tato místa byl K. zván, především jako pedagogický odborník, svými přáteli a obdivovateli. Pokaždě se však vracel do Lešna ke svým souvěrcům; r. 1648 zde byl zvolen biskupem jednoty. Opuštěl Lešno teprve po požáru r. 1656; až do konce života pak žil v Amsterdamu. Pohřben je v Naardenu.

Již v mládí zaměřil Komenský svou činnost k soudobým kulturním potřebám české společnosti. Neuspokojivý stav české vědy ho vedl k načrtnutí programu jejího rozvoje v památné výzvě *Ad eruditio gentis meae* (Vzdělavcům mého národa), kterou předeslal původnímu znění svého raného encyklopedického díla *Theatrum universitatis rerum, tj. Divadlo světa* (1616–18). Nedostatečnost dosavadních českých slovníkových příruček mu byla podnětem k práci na velikém slovníku *Linguae Bohemicae thesaurus* (Poklad jazyka českého), který však nedokončil, poněvadž mu při požáru Lešna shořel materiál. Ze soudobých potřeb českého školství vyšel K. ve svém návrhu jednotné a obecné školské soustavy v *České didaktice* (1632), kterou později přepracoval latinsky pod názvem *Didactica magna* (Velká didaktika). Moderní pedagogické zásady zde formulované, jako pojmová jasnost, názornost, postup od jednoduššího k složitějšímu, zřetel k dětskému chápání a k řízení duševního a mravního vývoje dítěte, uplatňoval pak v dalších latinských učebnicích. Z nich základní ja-

zykové příručky *Janua linguarum reserata* (Dvěře jazyků otevřené, 1631) a obrázkový *Orbis pictus* (Svět v obrazech, 1658) dosáhly evropské proslulosti a založily K. věhlas jako klasika pedagogiky. Své pedagogické spisy vydal souborně v Amsterdamu jako *Opera didactica omnia* (Sebrané spisy vychovatelské, 1657). Záměr zpracovat souhrn lidského vědění, tzv. pansofii (vševědu), vznikl rovněž ještě před odchodem do exilu. K. se jím zabýval celý život a hledal pro něj podporu u svých mocných příznivců, ale většinou se setkával s nedůvěrou i s odsudky. Pansofie nebyla pro K. sama sobě účelem; věřil, že na podkladě jejího uskutečnění je možno převychovat celé lidstvo a dosáhnout nápravy ve světě, jak to navrhuje ve spise *Via lucis* (Cesta světla, 1641–42, vyd. 1668). Nepříznivé okolnosti mu však zabránily, aby své pansofické dílo jako celek dopsal, takže komplex, jež minil souborně nazvat *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica* (Všeobecná porada o nápravě lidských věcí), započatý 1644 v Elblágu, zůstal torzem.

Spolu s úsilím o rozvoj české vědy vyvíjel K. již od mládí snahu pozdvihnout úroveň českého básnictví, zejména zavedením časomíry. Z jeho teoretických úvah vzniklo ještě doma po r. 1620 krátké programové pojednání *O poezii české*, podávající pravidla české časoměrné prozodie podle antických vzorů. K. nezůstal jen u teoretických úvah; dokazuje to nedokončené časoměrné přebásnění žalmů (navazující na starší pokus Vavřince Benediktioho z Nudožer →) a Katonových Distichů i pokusy ze sklonku jeho života. Těžiště činnosti K. jako literárního tvůrce je však v českých spisech, vyvolaných převážně domácí společenskou skutečností, vzniklých z velké části ještě za pobytu doma. Je to např. polemický *Retuňk*, namířený proti praktikám protireformačního katolicismu, *Listové do nebe* (1619), kritizující feudální řád formou výměny listů mezi chudými, bohatými a Kristem, nebo spis *Truchlivý* (1623), alegorický spor, v němž K. hledá východisko z pobělohorských zmatků a nejistot. Nejpřednější místo však zaujímá *Labyrint světa a ráj srdce* (1623), nejvýznamnější dílo české

umělecké prózy 17. stol. V alegorii poutníka, který v první části díla se svými průvodci prochází městem-světlem, jeho různými stavy, prostředními a situacemi, ale nikde nenalézá hledané ideální uplatnění, podává tu K. satirickou kritiku soudobé společnosti; v druhé části nalézá pro svého poutníka hledané východisko z tohoto labyrintu ve splnutí s bohem. Tím je Labyrint charakteristický pro K. myšlení, v němž je náboženská víra jediným pevným bodem; víra mu pomáhala řešit společenské i osobní problémy, byla však překážkou v uplatňování důsledného empirismu ve vědecké oblasti. K. neprestal psát česky ani v exilu. Třebaže se přitom zaměřoval hlavně k potřebám jednoty, nepřestával myslet na celý národ, zvláště dokud mohl věřit v návrat exulantů do vlasti. Ukazuje to např. jeho povzbudivý leták *Polnice milostivého léta pro národ český* (asi z r. 1631) nebo *Haggaeus redivivus* (Vzkříšený Ageus, 1632), zabývající se otázkami vnitřní obnovy království po očekávaném vítězství protestantských zbraní. Když však tyto naděje byly zmařeny vestfálským mírem, napsal *Kšaft umírající matky jednoty bratrské* (1650), útešnou alegorickou závěť, vyznívající vírou v lepší budoucnost národa. Vedle Labyrintu je to umělecky nejpůsobivější práce K. Třebaže většinu tvůrčího života prožil K. v exilu a třebaže svou činností nemohl prospět přímo vlastnímu národu, přesto ani protireformační cenzura nezabránila pronikání jeho prací do vlasti. Pod K. vlivem psal své časoměrné sklaby V. J. Rosa →, který využil i jeho slovníkového materiálu, čeští jezuité vydávali jeho jazykové příručky a obdivoval se mu Balbín →, zvláště pro Labyrint. Plnéno ocenění, hlavně jako zakladatel moderní pedagogiky, dosáhl však K. teprve v nové době, a to jak doma, tak ve světě.

EDICE A LITERATURA

Duchovní písně, vyd. A. Skarka (1952); Moudrost starých Cechů, vyd. F. Svejkovský (1954); Labyrint světa a ráj srdce, vyd. A. Skarka (1958); Kšaft umírající matky jednoty bratrské, vyd. F. Hrejsa (1946). — Soupis děl J. Á. K. v československých knihovnách, archívech a muzejích, red. E. Urbánková (1959). — J. Kopecký, J. Patočka, J. Kyrášek; J. A. Komenský, Nástin života a díla (1957);

J. Polišenský; J. Á. K. (1963). A. Skarka v Dějinách české literatury I (1959, s výběrovou bibliografií edic i literatury).^{ep}

Mikuláš Konáč z Hodiškova

asi po 1480

1546

Působil v Praze jako překladatel a knihtiskař (1507–11 ve spolupráci s tiskařem Janem Wolfem, pak samostatně); byl jednou z ústředních postav českého literárního života v první čtvrti 16. stol. Překládal a vydával zábavná a zábavně naučná díla ze středověké i renesanční literatury; např. *Burleyovy Životy a mravná naučení mudrců přirozených* (1514), orientální bajkový soubor *Paňčatrantra* přeložený z latinské verze pod titulem *Pravidlo lidského života* (1528), překlady tří rozprávek z *Boccacciova Dekameronu* (1507–14), dále *Českou kroniku* *Eneáše Silvia* (1516), aktuální politické spisky a nábožensky mravokárná díla (*Kniha o hořekování a naříkání Spravedlivosti*, posmrtně vyd. 1547). Sám z básnil dva náboženskopolitické dialogy příznačné pro jeho smírlivý postoj humanisty ke sporům jednotlivých náboženských stran v zemi (1511 a 1515). Byl jedním z iniciátorů školského dramatu v národním jazyce (přel. Greffovu biblickou hru *Judit*, boccacciovskou látku zpracoval v dramatickém dialogu *Hra pěkných přípravdek*, obojí vyd. s *Knihou o hořekování* 1547). Programově se hlásil k snahám českých utrakvistických humanistů o rozvoj literatury v národním jazyce. Svou činností se obracel i k jazykově příbuznému polskému publiku. Jeho humanistické vzdělání i smysl pro kulturní potřeby společnosti se projevil v promyšleném výběru překládaných děl a ve snaze obohatit české písemnictví antickými vzory látkovými (překlady lukianovských společenskokritických dialogů) i formálními (např. první uplatnil sapfickou strofu). Jako překladatel většinou neuskutečňoval teoretické zásady národních humanistů, k nimž náležel; jeho příliš doslovné překlady nejsou stylisticky vynikající. K. složité dílo je charakteristické pro přechodné období,

kdy v Čechách doznávalo středověké pojetí literatury, závislé na náboženském posuzování všeho dění, a počínaly se uplatňovat podněty italské renesanční kultury.

EDICE A LITERATURA

Pravidlo lidského života, vyd. M. Kopecký (1962). — M. Kopecký: Literární dílo M. K. z H. (1962).
jk

Edmond Konrád

30. 5. 1889 Praha

9. 5. 1957 Praha

Syn vinohradského advokáta, který se přátelsky stýkal s četnými spisovateli a dramaticky (E. Bozděch, J. Stolba aj.). Studoval na gymnasiu v Praze v Křemencově ulici a po maturitě (1907) historii na filosofické fakultě Karlovy university (doktorát 1912) jako žák V. Novotného a J. Pekaře. Působil v pražské Universitní knihovně, pak byl zaměstnán v různých redakcích a nakladatelstvích a věnoval se pouze literatuře. Často zajížděl za hranice (Francie, Itálie, Španělsko aj.). — Přispíval do časopisů *Novina*, *Česká revue*, *Lipa*, *Kmen*, *Zvon*, *Kritika*, *Literární svět*, *Panoráma* aj. a byl divadelním referentem v novinách a časopisech *Tribuna*, *Venkov*, *Cesta*, *Národní osvobození*, *Lidové noviny* a psal divadelní přehledy do sborníku *Nové české divadlo*. Používal zkratk a pseudonymů Beneš, Musil, Emil Kolda, Delta, kd., Adam Zima.

Edmond Konrád patří ke generaci, která vstupovala do literatury kolem první světové války a jejímiž hlavními představiteli jsou K. Čapek → a F. Langer →. S výjimkou jediného románu soustředil se plně na divadlo, jemuž od počátku sloužil jako dramatik, jako temperamentní a poučený kritik i jako teoretik a historik. Celé K. dramatické dílo je pásmem společenské a životní kritiky poválečného měšťáckého světa a degenerace jeho příslušníků. K. však často přehlíží nebo nedoceňuje třídní jádro kritizovaných jevů, a dochází proto jen k polovičatému řešení. Po nezdařené prvotině z intelektuálního prostředí (*Zluté růže*) a po oslavě národní samostatnosti (*Návrat mládeži*) vši-

má si K. v dalších svých hrách metafyziky života a smrti (*Javor*), rozkladu rodiny (*Komedie v kostce*, *Rodinná záležitost*, *Kvočna*, *Ráj srdce*), nespravedlnosti sociálního řádu (*Širočina*, *Kde se žebra*), důsledků rozvoje technické civilizace (*Čaroděj z Menlo*, *Komedie o počasí*), a jinotajným příběhem, psaným ještě za války, odsuzuje teroristické metody okupantů (*Skřivan a smršť*). Kromě těchto časových her a komedií vytěžil z historie námět poslední své dramatické práce o Husově mládí (*Student Jan*). K. obohatil námětově i formálně českou společenskou veselohru, ale ve svých širě pojatých a ideově zaměřených hrách zařbedl někdy do schematické konstrukce a abstrakce.

BIBLIOGRAFIE

Rajka (Tři aktovky: Strom vědění, Zlatá cesta, Blyskavice, 1920). Javor čili Děti a smrt (D 1922, i prem.). Širočina (D 1923, i prem.). Návrat mládeži (D 1923, prem. 1920, pseud. Adam Zima), Komedie v kostce (D 1925, prem. 1926, st. cena). Rodinná záležitost (D 1927, i prem.). O Anně Sedláčkové (studie, 1928). Olbřím (D 1928, i prem.). Nahý v trní (D 1930, i prem.). Kvočna (D 1932, i prem., zfilm.), Čaroděj z Menlo aneb Pokolení prvňáčků (D 1934, i prem. s názvem Edison, st. cena), Mámění po převratu (R 1935, s názvem Čeho bylo třeba pív. v Národním osvobození 1932), Ráj srdce (D 1937, i prem.), Kde se žebra (D 1937, i prem., zfilm.), Skřivan a smršť (D 1946, i prem.). Komedie o počasí (D 1947). Student Jan (D 1948). František Langer (monografie, 1949). Nač vzpomenu (paměti, 1957). — Provedené hry: Zluté růže (1911).

LITERATURA

P. Buzková v kn. Čes. drama (1932); F. X. Salda v SZáp 1935—36 (Dvanáct nových čes. románů — o Mámění po převratu); F. Götz ve sborníku Čes. umění dramatické (1941); J. Träger v dosl. ke kn. Nač vzpomenu (1957). ml

Karel Konrád

28. 3. 1899 Louny

Vystudoval reálku v Lounech (1917) (kde navázal celoživotní přátelství s K. Bieblem →), odešel hned do světové války, účastnil se bojů na italské frontě a později i na Slovensku (1918—19). Doplnovavci maturitu na gymnasiu složil v Jindřichově Hradci (1921), studoval filosofickou fakultu Karlovy university a krátce učil na obecné škole v Ledcích

u Plzně (1922). Pak se věnoval výhradně literatuře a žurnalistice. Od r. 1926 byl členem Devětsílu. R. 1930 cestoval po Francii a Itálii, po r. 1945 po Jugoslávii, Polsku a SSSR. Redigoval Trn (1924, 1927, 1930–32), Rudé právo (1925, 1945–48), časopis Q (1926), Přestávku vlasty Buriana (1934–42) a Kalendář kalendářů (1951, 1952). První příspěvek otiskl 1920 v lounském časopise Průboj (Z tulákova zápisníku, s pseud. K. Mýstěš). Pak přispíval do kladenské Svobody a plzeňské Pravdy, do Rudého práva, Proletkultu, Reflektoru, Kmene, Tvorby, Činu, Panorámy, U-Bloku, Literárních novin, Květů, Nového života aj. K. Konrád je typickým prozaikem poetistické generace, který nejdůsledněji uplatnil v próze prostředky moderní lyriky. Rozbívá souvislou linii vyprávění a děje a nahrazuje ji přerývaným sledem asociací, snů, vzpomínek a představ; jeho hlavními nástroji jsou metafora, slovní hříčka a dadaistický vtip. Spojením těchto složek vzniká výraz pro K. typický: směs ironie a parodie, zevního humoru a pod ním ukrytého smutku, směs, která připomíná humor Chaplinův. Ironie, zároveň rozsmávaná i teskná, jejíž individuální odstín byl paradoxně pojmenován „huroňským smutkem“, byla příznačnou reakcí generace na dvojakou podobu soudobého světa. — Po prvních poetistických prózách, v nichž zachytil tvář své generace ve chvíli jejího citového a smyslového probuzení (*Robinsonáda*, *Rinaldino*), a po skladbě *Dinah*, blížící se snovou interpretací černošské písně básni v próze, píše K. své společensky nejzávažnější dílo, ostře protiválečný klíčový román *Rozchod!*. Je psán jako citový deník příslušníků generace, která se stala nedobrovolným svědkem surovosti a nesmyslnosti světové války, do níž byla vtažena přímo ze školních lavic. Jízlivou satirou na krizi a fašizující metody jejího „řešení“ je zpola utopická fejetonistická povídka *Středozevní zrcadlo*. Atmosféru malého města s jeho sociálními protiklady, jak se odráží v zrcadle dětských her a snů, zobrazil v románu *Postele bez nebes* (torzo 2. dílu otištěno v Almanachu Klubu čtenářů 1962); vtipně rozehrál slovní komiku v parodii na pověstné „ta-

jemníky lásky“, v *Epištolách k nesmělým milencům*. — Po r. 1945 se K. tvorbou vyvíjí několika směry, zachovávající si stále autorův typický přístup ke skutečnosti i jeho básnický výraz. Především píše vzpomínky na lidi, s nimiž se stýkal, zvláště na umělce (*Perokresby*, *Fanjáry a hrany*, *Nevzpomínky*), a zachycuje v lyrických podobiznách jejich lidskou i uměleckou osobitost; shrnuje své aforistické myšlenky o umění (*Postní krůpěje*, *Ano-ne*); píše básnické reportáže z cest (*Slyš mne!*, *Projíždíš novým Polskem*, *Jugoslávské kolo*) a sestavuje v nově svazky svého Díla starší práce.

BIBLIOGRAFIE

Robinsonáda (P 1926), Rinaldino (P 1927), Dinah (P 1928), Ve směru úhlopříčny (Pp 1930), Dvojitý stín (P 1930), Rozchod! (R 1934), Středozevní zrcadlo (P 1935), Malíř Vojtěch Titebách (1938), Postele bez nebes (R 1939), Dvojitý stín (Pp 1940: Dvojitý stín, Robinsonáda, Dinah, Ve směru úhlopříčny), Epštoly k nesmělým milencům (P 1941), Z rodné květnice (P 1942), Břeh snů (P 1944), Postní krůpěje (aforismy, 1945), Šestinasobná ozvěna (Rp 1948, přepřac. v kn. Jugoslávské kolo), Tkáno z kopřiv (Pp 1948), Místo rudých růží (P 1949), Fanjáry a hrany (podobizny, 1949), Zápisník z dovolené (aforismy, 1949), Doprovody (kurzívy apod., 1950), Slyš mě! (Rp 1950), Nikdy se nespokojíte s podružnou rolí (P 1951), Co na srdci (Rp 1951), O Konstantinu Bieblovi (1952), Projíždíš novým Polskem (Rp 1952), Vyprávění o Jiřím Purkyňovi (1953), Perokresby (podobizny, především umělců, 1953), Na černé hod.nce (Pp 1953), Jugoslávské kolo (Ff 1956), Epigramy (1958), Ano — ne! (výběr z aforismů, 1960), Kočko-kočko-kočkatá (Bb pro děti, 1963), Nevzpomínky (1963). — Dílo K. K. v Čs. spisovatelů od r. 1952 (zde poprvé Epištoly a vavřiny, 1954, Z časů Trnu, 1955).

LITERATURA

O. Bartoš: Lounsko v díle K. K. a K. Biebla (1960) a v předml. ke kn. Z časů Trnu (1955). F. X. Šalda v SZáp 1928–29 (Z cest moderního Čes. romanopisectví — o Dinah) a 1934–35 (Hromádka moderní Čes. beletrie — o románu Rozchod!); J. Fučík ve Statích o literatuře (1951, o Robinsonádě); J. Hora v kn. Poezie a život (1959); B. Polan v dosl. k Prvním prózám (1952); J. Träger v předml. k románu Postele bez nebes (1956); J. Hájek v kn. Osudy a cíle (1961); Z. K. Slabý v dosl. k rom. Rozchod! (1963), v NŽ 1952 a 1957. M. Suchomel v HD 1959 (Poezie snů a poezie skutečností).

Kurt Konrad

(vl. jm. Kurt Beer)

15. 10. 1908 Třebíč

25. 9. 1941 Drážďany, Německo

Pocházel z německé židovské rodiny majitele pily a obchodníka s dřívím. Do roku 1927 studoval německé klasické gymnasium v Brně, v l. 1927—33 byl zapsán na lékařské fakultě v Praze; v třicátých letech také studoval na filosofické fakultě historii. Spolupracoval s agitačními skupinami KSČ, pracoval v trampském hnutí a v levicových studentských organizacích. R. 1932 se účastnil 1. světového protiválečného kongresu v Amsterdamu; navštívil řadu západních zemí (Německo, Holandsko, Francii aj.). Od r. 1930 začal publikovat v komunistických novinách a časopisech, stal se redaktorem Tvorby, Rudého práva a Haló novin (byl také jejich šéfredaktorem). Po rozpuštění KSČ a zastavení komunistického tisku (koncem r. 1938) byl do r. 1940 zaměstnán jako tiskový atašé na vyslanectví Sovětského svazu. Koncem třicátých let a na počátku okupace spolupracoval s Historickou skupinou (sdružení mladých marxistických historiků založené 1936). 1. března 1941 byl fašisty zatčen a vězněn na Pankráci, v Cvikově a v Drážďanech, kde zemřel. —

Přispíval do Tvorby (zde debut 1930), Signálu, Avantgardy, Rudého práva, Rudého večerníku, Haló novin, Světa práce, Světa sovětů, Komunistické revue, Střediska, Panorámy aj. Redigoval Magazin Tvorby 1932, Májový list KSČ 1932 a 1933. Užíval šifer a pseudonymů: Jan Havlát, Jan Havlů, Karel Strnad, Jaroslav Mirský, k. k., K. K., ks. Konradovo publicistické a vědecké dílo se dotýká několika oborů. Téměř deset let působil jako komunistický novinář, komentující pravidelně zahraniční a domácí politické události; od zahraniční politiky se v druhé polovině let třicátých postupně orientoval ke zkoumání historických předpokladů soudobého politického stavu, k dějinám revolucí. Pozornost věnoval zejména španělským revolucím, husitství, roku 1848 v Čechách a anglickým chartistům; specializoval se zvláště na otázky dějin

válečnictví z hlediska lidových ozbrojených hnutí. K. je jedním ze zakladatelů české marxistické historiografie, jeho závěry, zejména z problematiky husitské revoluce, mají pro vědecké bádání základní význam. Vedle práce publicistické a historické se systematicky zabýval také marxistickou estetikou a literární a divadelní kritikou. Rozsáhlá znalost klasiků marxismu i znalost klasické estetické literatury (Hegel) mu umožnila průkopnická řešení aktuálních problémů české vědy o umění; zvláštní důraz kladl na gnoseologickou stránku soudobého umění. V kritice ruského formalismu a strukturalismu dokázal oddělit vědecký přínos těchto škol od idealistických premis, jejich objevnou analýzu předmětu (výrazových prostředků, uměleckého tvaru a jazyka) od noetiky (zejména od imanentního pojetí literárního vývoje). K. vymezil vztah formující se marxistické estetiky, soustřeďující se převážně na zřetel sociologický, k pozitivním výsledkům českého strukturalismu, jež ve svém pozdějším vývoji stále výrazněji přihlížel k principům historického materialismu. Stejně zásadní a podnětná byla K. kritika surrealismu a obhajoba principů socialistického realismu, jehož zásady ve svých kritikách anticipoval. Po Prvním sjezdu sovětských spisovatelů (1934) K. podrobně rozpracoval otevřenou a nenormativní koncepci socialistického realismu, rozebral její historický a noetický aspekt, ale hlavní důraz položil na analýzu specifičnosti estetické problematiky. K., podobně jako Václavek →, chápal socialistický realismus jako syntézu předchozích vývojových etap české socialistické literatury, jejího proletářského a avantgardního křídla. Socialistický realismus vysvětloval důsledně historicky jako program podmíněný vývojem společnosti, literárním procesem a estetickou teorií, nikoliv jako nadčasovou, univerzální metodu. I ve svých literárních kritikách usiloval K. o vědecké hodnocení uměleckého díla, chtěl postihnout historický význam díla a jeho vnitřní rozpornost. Jako divadelní kritik se podrobně zabýval zejména prací DDOČ (Dělnických divadelních ochotníků českých) a systematicky sledoval vývoj divadla E. F. Buriana (D 34—38).

BIBLIOGRAFIE

Španělské revoluce (1937). — Posmrtně: Svoboda a zbraně (soubor hist. studií. 1949). Na prahu války (články. 1951). — Soubor estetických studií a lit. a div. kritik s názvem Ztvárnění skutečnosti usp. J. Brabec za spolupráce Z. K. Šabeho (1963).

LITERATURA

J. Janoušek: K. K., protifašistický bojovník, novinář a historik (1956). L. Štoll a J. Charvát v předmluvě a ve studii ke kn. Svoboda a vývoj marxistické estetiky (1962); S. Stroh zbraně (1949); K. Chvářík v kn. B. Václavěk v kn. Marxisticko-leninská filosofie v Československu mezi dvěma světovými válkami (1962); J. Brabec v předml. ke kn. Ztvárnění skutečnosti (1963). ztr

Jan Kopecký

13. 10. 1919 *Habrkovice u Kutné Hory*

Po maturitě na reálném gymnasiu v Praze (1938) začal studovat na filosofické fakultě Karlovy university; dokončil ji po válce (doktorát 1946). Za okupace byl redaktorem v nakladatelství a v novinách (České slovo, Lidové noviny), v l. 1943 až 1944 dramaturgem a režisérem divadla na Kladně, v l. 1945–46 dramaturgem činohry Divadla 5. května, v l. 1947–50 dramaturgem činohry Národního divadla v Praze, v r. 1953 vedoucím divadelního oddělení ministerstva kultury. R. 1950 byl jmenován docentem dějin českého divadla na divadelní fakultě AMU, od roku 1960 je profesorem téhož oboru na filosofické fakultě Karlovy university. Redigoval nebo spoluredigoval sborníky Chvála slova (1940), Účtování a výhledy (1948), Hry A. N. Ostrovského (1950–55), Časopis Národního divadla (1948–50) a Divadelní noviny (1957–60), napsal řadu doslovů k edicím divadelních her. Příspěvky v časopisech, které řídil, dále ve Studentském časopise (zde první příspěvek 1936), Mladé kultuře, Českém slově, Lidových novinách, Kritickém měsíčníku, Rudem právu, Svobodných novinách, Tvorbě, Divadle, Plameni, Literárních novinách, Hostu do domu, Nové myslí aj.

V Kopeckého práci divadelně historické prosazuje se jeho výrazná schopnost novinářského ztvárnění látky: vůle k přehlednosti i za cenu určitého zjednodušení, po-

hotovost, názornost a sugestivnost výkladu. V popularizačních brožurkách i učebních textech DAMU podstoupil, často jako první, obtížnou práci marxistického hodnocení naší divadelní historie (skripta Nástin dějin českého divadla, zvl. II. díl Doba temna, 1953); propagoval zejména dílo Tylovo a Jiráskovo. Vědomím souvislosti s historií a národní tradicí prohluboval K. svůj názor na naléhavé otázky současného divadelního vývoje, které byly vždy těžištěm jeho zájmu. Sledoval je po druhé světové válce soustavnou, mnohostrannou divadelněkritickou činností, v článcích a studiích rozšiřoval pozornost k problémům teoretickým i k situaci světového dramatu. To vše byl předpoklad k ucelenému programovému pokusu o syntézu názorů na dosavadní vývoj a perspektivy naší divadelní kultury v *Nedokončených zápasech*. Divadlo, významný nástroj proměny světa, chápe K. podnětně jako dialektickou jednotu mnoha složek, především základních vztahů činnosti dramatika, divadla a obecnstva (společnosti). V *Dramatickém paradoxu* pokračuje úvahami o základních otázkách nového dramatu a dokládá je konkrétními rozborů řady domácích her z poslední doby. — Výrazným doplňkem K. prací odborných jsou jeho fejetony a cestopisné reportáže.

BIBLIOGRAFIE

Divákovy zápisky (Ee 1944). O nové české divadlo (úvahy. 1945). O divadelní kritice (přednáška. 1945). Růžena Nasková (studie. 1948). Sovětské zápisky (1953, st. cena). Jiráskův Jan Roháč (studie. 1953). Zápisiček (Ff 1958). Knižka o Tylovi (1959). Česká země — matka chleba (Ff 1960). Nedokončené zápisky (úvahy, 1961). *Dramatický paradox* (1963). — Z předkladů: R. Rolland, *Divadlo lidu* (1946, s K. Krausem). *Lilium* (1943, s N. Neumannovou); L. Rachmanov. *Profesor Poležajev* (1949, s J. Grossmanem); A. N. Ostrovskij. *Chudá nevěsta*, *Vlci a ovce*, *I chytrák se spálí*, *Bez věna*, *Krasavec* (v souboru Hry I–IV, 1950–55) aj. dě

Matěj Kopecký

24. 2. 1775 *Libčany u Nechanic*

3. 7. 1847 *Koloděje u Týna n. Vltavou*

Syn „kejkliře“, vychodil školu ve Strážovicích u Mirovic na Táborsku, tam se také vyučil hodinářství. Bojoval v napo-

leonských válkách, vrátil se jako částečný invalida a žil v Miroticích. Při velkém požáru obce (1811) přišel o celý svůj majetek a začal se živit předváděním loutkových her, nejdříve v Miroticích, později (od r. 1821) i jinde po českém venkově.

Kopecný měl velkou improvizaci schopnost a pohotovost v upravování cizích loutkových látek. Jeho představení si získala pro vlastenecky buditelskou notu (*Oldřich a Božena*), humor (figurka Kašpárka) a protifeudální odpor (*Pan Franc ze zámku*) značné obliby. K. sám své hry nepsal, dochovaly se jen v zápisech jeho nástupce, syna Václava. Z provozovaných her K. (některé napsal loutkář Prokop Konopásek) dosáhly největší popularity *Doktor Faust*, *Loupežníci na Chlumu*, *Pan Franc ze zámku*, *Don Šajn*, *Oldřich a Božena neboli Posvícení v Hudlicích*. K. se svými vlasteneckými hrami zasloužil, vedle kritiky feudální zlovůle, především o šíření nenáročného lidové zábavy mezi prostými, často negramotnými diváky vzdálenými od kulturních center země.

BIBLIOGRAFIE

Komedie a hry K. vyd. podle zápisů syna Václava v nešetřných úpravách E. Just H. Přerhůf a J. R. Vilímek (1862). Výbor z her usp. A. Gallat (1886), kriticky vyd. hry teprve J. Veselý (1927), zatímco edice F. Jungmanna z r. 1943 je rovněž nekritická.

LITERATURA

L. Novák: M. K. (1946); Sborník na paměť M. K. (1947); B. Fischer: M. K., žebřák-bohátýr (1947); J. Toman: M. K. a jeho rod (1960). J. Bartoš v kn. *Loutkářské hry čes. obrození* (1952) *Komedie a hry čes. lid. loutkářů* (1959) a *Loutkářská kronika* (1963). J. Veselý v *Loutkáři* 1927. mh

Josef Kopta

16. 6. 1894 *Libochovice n. Ohří*
3. 4. 1962 *Praha*

Vystudoval obchodní akademii v Praze (1912), pak byl bankovním úředníkem. R. 1914 narukoval na ruskou frontu, 1915 byl zajat; vstoupil do legií, kde se stal tajemníkem informačně osvětového odboru. Po studijní cestě Japonskem se vrátil do vlasti v srpnu 1920 a pracoval

jako tajemník Památníku odboje. R. 1925 z armády odešel a věnoval se v Praze, kde žil až do konce života, činnosti literární a též novinářské v Národním osvobození (1925–31) a Lidových novinách (1933–36). Po druhé světové válce byl pracovníkem ministerstva informací (1945 až 1946) a Kanceláře presidenta republiky (do 1949). — Příspěvky v časopisech, které redigoval, dále v Severu a východu, Lumíru, Literárních novinách, Panorámě, Činu aj. Redigoval časopis Přerod (1922 až 1923), knižnici Dobrá četba (1926 až 1930) a Kalendář čs. legionáře 1923, sborníky Zborov 1917–37 (1937), Dni žalu (1937, s K. Čapkem a V. K. Škrachem), Od Zborova k Bachmači (1938, s F. Langrem a R. Medkem), soubory novel Milostný kruh (1941) a Dvanáct poutí světem (1941).

Těžší Koptovy tvorby spočívá v próze, ač psal i verše a dramata. Jeho tvorbu ovlivnily zkušenosti z novinářské práce, především však zážitky z revolučního Ruska za války i z cesty do SSSR v r. 1927. K. živelný epický talent se zmocňoval nejrozmanitějších lidských osudů; vnější romantika příběhů však K. leckdy zakrývala jejich vnitřní logiku, která byla logikou největšího převratu v dějinách lidstva. Proto dovedl K. psát se stejným zaujetím o všech silách v ruské revoluci. Myslitelskou sílu nahrazoval bystrým, ale často nehlubokým postřehem, ukázněně úsilí tvárné kombinací romaneskní fabulace a zevrubného popisu. Oficiální nadšení pro autora *Třetí roty* osláblo po uveřejněním pokračování, v němž K. stále kritičtěji hodnotil úlohu českých legií v sovětském Rusku jako tragický omyl (*Třetí rota na magistrále*). Konečně *Třetí rota doma* odráží zostřený třídní boj a bezvýhodnou situaci prostých legionářů po návratu do vlasti. Silným protiválečným patosem vyznívá soubor novel *Pět hříšníků u Velryby*. Legionářská trilogie odhalila K. základní soustředění k prostému člověku, jeho vidění života v rovnováze, které nemá smysl pro tragické momenty a záporné stránky života traktuje zpravidla tak, aby tím více vynikla radost z nepřetržité existence dobra. Ve středu K. tvorby zůstává i nadále prostý pracující člověk, nositel kladných životních hodnot, děl-

nosti, rozsařného humoru, smyslu pro lidskou sounáležitost, vždy však spíše objekt dějinného procesu nežli jeho uvědomělý spolutvůrce. V tom všem se K. projevil jako osobitý představitel demokratické linie literatury první republiky s jejím úsilím překonat deziluzi ze skutečnosti nadříděním humanismem. V souladu s tím se utvářel i K. vztah k SSSR; zrál po léta (o tom svědčí i jeho novinářská tvorba), ovlivňován výhradami oficiálních míst, takže definitivní kladné podoby nabyl až v souvislosti s politickým vývojem v letech třicátých a s utvářející se protifašistickou frontou českých spisovatelů, k níž se K. připojil. — Široký proud K. tvorby, třicetiletý se v nescetných pokusech o nejružnější žánrové a slohové formy, se v třicátých letech dočasně zužuje na tzv. čistou epiku: nejprve vzniká trilogie z přelomu války a prvního let míru, kde je zachycena emigrace českých lidí do SSSR po r. 1920 (*Jediné východisko, Červená hvězda, Chléb a víno*), dále pak trilogie z Dálného východu (*Modrý námořník*), jejíž hlavní hodnotou zůstává nyní úsilí po formové kázi a bohaté výrazové paletě, ovlivněné tvorbou V. Vančury → K. psychologické umění, spíše syntetizující než analyzující, se v této záplavě témat a postupů uplatňuje jen občas, vždy však s rozhodným úspěchem: nejprve v *Hlídači č. 47* s problematikou životní lži, pak v dětské knížce *Antonín a kouzelník* a posléze v milostných povídkách z různých období tvorby, mezi nimiž největšího ohlasu došla povídka ve sborníku *Milostný kruh*. Poválečná léta posílila K. vztah k domovu a oživila jeho zájem o tvorbu pro mládež. — Významná je K. práce reportéřská a fejetonistická. Překládal rovněž z ruštiny (A. S. Puškina, A. N. Tolstého).

BIBLIOGRAFIE

Cestou k osvobození (Bb 1920). Od východu (Pp 1922). Úsměv nad hroblem. Čtení o milém Japonsku (cest. fejetony, 1922). Očima legionáře (Ff, Pp, Bb 1923). Štefáník (E 1923). Třetí rota (R 1924, 1. díl stejnojm. trilogie, zfilm., st. cena). Pět hřištníků u Velryby (Pp 1925). Revoluce (D 1925, i prem.). Papoušek slečný z Gottliebenů a jiné prózy (1926). Hlídač č. 47 (R 1926, zfilm., st. cena). Koráb na skále (Pp 1926). Nejkrásnější boty na světě (D 1927). Jejich lidská tvář (D 1927). Třetí rota na magistrále (R 1927, 2. díl trilogie), Hry

s lidmi i věcmi (Ff 1927). Marta, Marie, Helena (P 1928). Cesta do Moskvy (Ff 1928). Největší hlas (Bb 1928). Píseň o ledoborci (B 1928). O rytíři s plnovousem (veršovaná pohádka, 1928). Jak vznikala Třetí rota (přednáška, 1929), jen na chvíli (Pp a drobné prózy, 1929). Eliška a dva (Pp 1930). Antonín a kouzelník (P pro mládež, 1930). Jediné východisko (R 1930, 1. díl stejnojm. trilogie). Červená hvězda (R 1931, 2. díl trilogie Jediné východisko). Člověk v horách (Pp 1931). Nedělní okno (Ff a Pp 1931). V té jedné červené a v druhé bílé (F 1933). Adolf čeká na smrt (P 1933). Třetí rota doma (R 1934, 3. díl trilogie). Zajíc v čepici (D 1935). Několik příběhů bláznů na Kabrnose (Pp 1935). Modrá lilie (P 1935). Chléb a víno (R 1936, 3. díl trilogie Jediné východisko). Modrý námořník (trilogie: Martnotratná pouť, R 1936, Zlatá sopka, R 1937, Věčný pramen, R 1937). Přívoz pod ořechy (R pro mládež, 1938). Smějte se s blázněm (Pp 1939). Poštovní holub č. 17 (Pp pro mládež, 1939). Ptáček Ané (R 1940). Hodiny a sen (D 1941). Dies irae (R 1945). Láska v pěti podobách (Pp 1946). Česká kniha a my (přednáška, 1947). Zahradka lásky (adaptace staročeských milostných povídek, 1948). Tři do korunout (Dd pro mládež, 1948). Král žrout (D pro mládež, 1948). Ještě jednou v mladosti mé kraje (F 1948). Kratochvilné děje z naší vlasti. Kraje české (historické čtení, 1952). Rozmarná duha (Pp 1954). Větrný mlýn (Rp, Bb, Ff 1955). Jedináček Damián (veršovaná P 1957). Chytrý Honza z Cech (pohádka, 1957). — Posmrtné: Kolibrí povídky (1963).

LITERATURA

F. X. Šalda v SZáp 1932–33 (Dva moderní vyprávěči — o kn. Adolf čeká na smrt); Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953, o Revoluči); K. Sezima v kn. Masky a modely (1930); F. Götz v kn. Básnický dnešek (1931); A. Pražák v dosl. k Dies irae (1945) a v kn. O národ (1946); V. Běhounek v kn. Láska v pěti podobách (1959). B. Polan v NŽ 1954 (o Hlídači č. 47).
ahá

Václav Kosmák

5. 9. 1843 *Martínkov*
u *Moravských Budějovic*

15. 3. 1898 *Prosiměřice u Znojma*

Syn krejčího a kostelníka, do německého gymnasia (1854–62) chodil v Jihlavě, od r. 1862 studoval bohosloví v Brně, kde Fr. Sušil → a celé prostředí v alumnátě dovršilo jeho národní uvědomění (od r. 1865 publikoval verše v časopise *Hlas pro zn. Věnc. K.*). Po vysvěcení (1866) působil v řadě jihomoravských obcí (Mor. Budějovice, Hostim, Biskupice, Řeznovice, Moutnice, Tvarožná, Prosiměřice). Ve všech svých působících se horlivě zúčastnil národního ruchu. Přispíval především

do Hlasu, Obzoru a kalendáře Moravan, dále do Moravské orlice, Besedy, Našeho domova, Opavského týdeníku, Dělníka, Neuer freier Wau-Wau, Brünner Beobachter aj.

Takřka celé Kosmákovy dílo bylo psáno pro noviny a časopisy, teprve dodatečně vycházely jeho práce knižně. Popularitu v širokých vrstvách venkovského lidu i na moravských maloměstech získal drobnými povídkami, črtami a fejetony, které začal 1871 psát do brněnského katolického Hlasu (rubrika Kukátko). Vášnivému moralistovi šlo o tendenční působení na lid v duchu katolických morálních norem, o boj proti nevěrectví, nevlastenectví a nejrůznějším vadám venkovského i maloměstského života, z něhož vybíral příklady hodné následování i odsouzení. Měl silný smysl pro lidskou bídu i pro situaci dělníků, avšak řešení sociální otázky viděl v křesťanské dobročinnosti. Jednostranná tendenčnost ho často vedla ke zkreslování skutečnosti i k banalitám, jindy však napsal zdařilé prózy (někdy humorné i satiricky zaměřené) s plasticky podanými postavami moravského venkova (*Sláva a úpadek pana Jana Kroutila, pololánika z Drnkálova, Jak Martin Chlubil bloudil a na pravou cestu opět se vrátil*). Značnou čtenářskou popularitu si udržely hlavně dvě rozsáhlejší práce, povahopis bezcharakterního prospěcháře *Chrt* a obraz sobecké maloměstské krasavice *Eugenie*. K. dílo rostlo z důvěrné znalosti moravského lidu, proto byl z svého života velmi čteným spisovatelem na Moravě.

BIBLIOGRAFIE

Jaké lidi nemáme voliti za představené obcí aneb Starostování Jana Nedohna'a (1871). Jakého máme voliti starostu (1874). Myslivec Anton (P 1874). Kukátko čili Život lidský v obrazech (Pp. I 1876, II 1878, III 1883, IV 1890, V 1892). Sláva a úpadek pana Jana Kroutila, pololánika z Drnkálova (R 1877). Několik obrázků z Kukátka (Pp 1883). Kytice z vonného i nevonného kvítí (Pp 1885, 1892 zkrác. jako Lidský zvířecí), Eugenie (R 1885), O pouti (P 1887). Chrt (R 1888). Jak byl Rapouch jun. vyléčen (P 1888). Jak Martin Chlubil bloudil a na pravou cestu opět se vrátil (R 1889). Kde domov můj? (kázání, 1889). Cesta ke klidu (P 1889). Dobrá rada. Bída je, proto — juchu! (Pp 1890). Ztracená (P 1891). Pošetilci (Pp 1891). Počkal ji štěstí (P 1895). Nové obrazy z Kukátka I, II (Pp 1896). Otrávená růže (P 1897). Boj o mandát (P 1897). Fouňa, svobodný pán z Nadutína (P 1898), Na

lehčím chlebě (P 1898). — Výbor z díla usp. M. Hýsek (1940, 2 sv.). — Sebrané spisy v Brně v l. 1898–1916 (18 sv., jako 19. sv. připojen spis P. Vychodila o Kosmákově) a v l. 1921–25 (21 sv.). — Bibliografie K. časopiseckých prací připojena k 18. sv. Sebraných spisů.

LITERATURA

P. Vychodil: V. K. (1916). F. X. Šalda v KP 3 (1950, o Nových obrazech z Kukátka); M. Hýsek v kn. Literární Morava (1911); J. Machoň v dosl. k výboru Neblednoucí obrázky (1954). A. Novák v LF 1904. PP

Kosmas

kolem 1045

21. 10. 1125 Praha

Děkan svatovítské kapituly, zakladatel starší české historiografie. Vzdělání nabyl na pražské katedrální škole a v Lutychu (v dnešní Belgii). Na diplomatických cestách do sousedních německých a uherských zemí a do severní Itálie, konaných ve službách pražských biskupů, získal široké zkušenosti a rozhled. Jeho jediné známé dílo, latinská *Chronica Boëmorum* (Česká kronika), je první kronikářské dílo, které nevzniklo z úzkých lokálních potřeb, ale bylo pojato jako dějiny celého národa, i když je autorův zájem soustředěn převážně na osudy vládnoucí třídy. Kosmovo ztotožnění s politikou římské církve se projevuje i v jeho negativním vztahu k slovanské liturgii, r. 1097 u nás zrušené. Dílo vznikalo od r. 1119 a je dovedeno od pravěku až do roku autorovy smrti. K. použil řady pramenů, které se nám nedochovaly nebo které nemůžeme spolehlivě určit, a dovedl k nim přistupovat kriticky. Neopomenul ani lidové podání, z něhož zaznamenal staré kmenové pověsti, třebaže je podle antických zvěstí upravoval. Kronika má i velkou cenu literární, hlavně pro K. vypravěčské umění, po bystrou charakteristiku osob, k níž rád používá stylizovaných projevů, pro humorné epizody, které do vyprávění vkládá po vzoru římských historiků. Vyprávění osvětluje četnými ozdobami, slovními hříčkami, rytmickým uspořádáním vět i množstvím veršů v antických rozměrech; jako stylistické prostředky uplatňuje i citáty a parafráze z klasiků, z bible i cír-

kevních autorů, ale vedle nich používá také lidová přísloví a úsloví. Pro tyto vlastnosti i pro moudrou vyrovnanost autorova životního názoru, která v díle proniká, je K. kronika jedním z nejvýznamnějších děl středověké historické prózy. K. osobnost byla umělecky ztvárněna Vl. Vančurou v *Obrazech z dějin národa českého*. — K. kronika vzbudila zájem o kronikařskou práci. Svědčí o tom latinská díla dvou neznámých autorů, tzv. pokračovatelů Kosmových: První z nich je tzv. Kanovník vyšehradský, jenž zpracoval události let 1126—42, druhý, tzv. Mnich sázavský, doplnil K. o děje slovanského období sázavského kláštera (hlavně na podkladě starší slovanské kroniky) a pokračoval až k r. 1162.

EDICE A LITERATURA

Kronika česká. přel. K. Hrdina (1947). — A. Kolář: Kosmovy vztahy k antice ve *Sborníku fil. fak. University Komenského III*. 1925. A. Škarka v *ČLit*. 1957, O. Králík v *ČLit* 1959. *ep*

Jan Pravoslav Koubek

5. 6. 1805 *Blatná*

28. 12. 1854 *Blatná*

Pocházel z bohaté měšťanské rodiny, gymnasium studoval v Písku a v Praze, filosofii v Plzni a práva, která nedokončil, v Praze (od r. 1827). Věnoval se studiu klasických i moderních jazyků a historie. Od r. 1831 byl vychovatelem v tehdejší Haliči, pak suplentem na gymnasiu ve Lvově, od r. 1837 působil opět v Čechách jako sekretář Františka ze Šternberka, od r. 1839 jako profesor řeči a literatury české a polské na universitě v Praze. — Přispíval do Schönfeldových *Pražských novin*, *Čechoslava*, *Jindy a nyní*, *Květů*, *Časopisu Českého muzea*, *Vlastimilu*, do *Pražských novin a České včely* (v l. 1846 až 1848 za Havlíčkovy redakce) a do *Lumíru*.

Za pobytu v Haliči pracoval Koubek pro česko-polské sblížení v duchu idejí slovanské vzájemnosti. Vděčně byla hodnocena jeho záslužná pedagogická činnost na pražské universitě, kde vychoval k národnímu uvědomění několik generací (zejména přednáškami o českém jazyce, které

navštěvoval i Jan Neruda) a seznamoval posluchače se slovanskými literaturami (jako jeden z prvních uváděl k nám Puškinu). — V dvoudílném básnickém cyklu *Hroby básníků slovanských* (vznikl v l. 1845—52), jímž se přihlásil ke vzoru Kollárovy → Slávy dcery, oslavil vynikající představitele ruské, polské a české poezie (všele tu hájil K. H. Máchu); větší váhu měla však jeho satira. Drobné skladby jednak podávaly kritiku českých literárních poměrů (*Silvestrova noc*, 1846; *Krotké znělky*, ve 2. pol. čtyřicátých let), jednak mířily proti dobové příznačným lidským a společenským vadám, viděným však abstraktně (*Sněm ženský*, *Rokoko*, obojí z r. 1847). Širší a konkrétnější dosah měla K. satira v rozsáhlé, leč nedokončené skladbě *Básnickova cesta do pekel* (vznikla v l. 1842—52). V tomto směšnohrdinském eposu, který travestuje antickou báji o Orfeovi, vyrovnával se K. se soudobými evropskými poměry a událostmi kulturními, politickými a veřejnými pomocí hojně nakupených, někdy málo srozumitelných narážek a šlehů. Současnost kritizoval K. často z pozic minulosti, někdy hájil konzervativní názory (v otázce emancipace žen). Cenné však bylo, že po r. 1848 zaměřil svou satiru proti obnovenému absolutismu a reakci. Zejména proto si ho vážili básníci nastupující majové generace, kteří v době, kdy ještě nebyly obecně známy satiry K. Havlíčka →, spatřovali v Koubkovi nejlepšího současného českého satirika.

BIBLIOGRAFIE

Zjevení básníků (Bb 1852. druhá část *Hrobů básníků slovanských*). — *Sebrané spisy* usp. F. L. Vorlíček z životopisem od K. Sabiny (v l. 1857—59, 4 sv.). *Básnickova cesta do pekel* vyd. L. Quis (1904), *Rokoko* F. Strejček (1939).

LITERATURA

J. E. Sojka v kn. *Naši mužové* (1953); L. Quis v předml. k *Básnickově cestě do pekel* (1904); J. Vlček v kn. *Z dějin č. lit.* (1960, o satirikovi); J. Fučík v kn. *Pokolení před Petrem* (1958, *Zapomenutý básník*). J. Hanuš v *Nové čes. revui* 1903—04; J. Horák v *Národopis. věst. československé* 1915 (*Tři čeští spisovatelé v Haliči — v kap. o Zapovi*); A. Novák v *SaS* 1937 (*Zapomenutý průkopník Puškinův*). *mř*

Josef Koudelák

26. 2. 1906 *Senička u Litovle*

20. 8. 1960 *Bělkovice u Olomouce*

Studoval na reálném gymnasiu v Litovli (1917–21) a na učitelském ústavě v Olomouci (1921–25). Učil postupně v Čerence na Mor., ve Slavětíně, Novém Jičíně, Renotách u Litovle, Uničově, Náměšti na Hané (1938–45), Šternberku, Štarnově (1948–58) a byl ředitelem národní školy v Bělkovicích u Olomouce (1958–60). Ve svých působitích se horlivě zúčastňoval osvětové, kulturní, sběratelské a národní práce. — Přispíval prózami, verši, zprávami a recenzemi (někdy pod zn. Kl.) především do listů vycházejících v Olomouci (Stráž Moravy, Stráž lidu, Selské listy), dále do Zvonu, Kola, Střediska, Svobodného slova aj. Uspořádal cyklus pohádek z Hané Mateřídouška (1944), výbor z tvorby hanáckého písmáka Čenka Kadlece Verše a epigramy (1939), sborníky Očíma písmáku (1940), Haná vpřed (1940, s K. Bartuškou) aj.; spoluredigoval almanach Klas (1947).

Po několika básnických knížkách, vynírajících především ve chválu vesnického života na Hané, přešel Koudelák k próze, ve které se realistický, leckdy jen dokumentární záznam střídá se sklonem k lyrizaci (doprovázené často metaforickou přebujelostí). Zobrazil v ní hanáckou vesnici na pomezí Drahanské vrchoviny, podléhající vlivům městského života i krizovým jevům hospodářským, od poloviny třicátých let se v jeho pracích silně projevoval vliv ruralismu (*Pacholek Jordán* aj.). Vedle sebe tu stojí oslava života chudých a trpících (*Na dřevě kříže*), mytizace rodu a půdy i pokorná náboženská víra. K. těžil i z poznání bojů české menšiny v poněmčených oblastech jesenického podhůří (*Hraničáři*); po válce zachytil osudy osidlenců a jejich vrůstání do nového domova (*Praděd nespí*). O psychologickou kresbu tvrdého lamače se pokusil v románě *Skála puká*.

BIBLIOGRAFIE

Hořící srdce (Bb i Bb v próze, 1926), Srdce gruntu (Bb 1926), Vesnice v polední (Bb 1927), Zjevení lásky (Bb 1929, s F. Neuzilem), Se-

nička (B 1929), Rodička bolestná (Bb 1930) Nový Jičín (B 1930), Náš rod (B 1930), T. G. Masaryk (D pro děti, 1930), Vrata tmy (R 1932), Na dřevě kříže (R 1932, 1943 pod názvem Vítězná chudoba), Krupěje (Pp 1933), Zlatá srdce (Pp 1933), Hrančáři (R 1934) Pacholek Jordán (R 1936), Tvrdá země (R 1941), Radlice boží (R 1941), Skála puká (R 1943), Matčin prsten (pohádka, 1944, vyšlo s pohádkou F. Herodka Anička a vodník), O pacholku Janovi a krásné Magdaléně (pohádka, 1944), Petr Bezruč na Hané (staf, 1947), Praděd nespí (R 1948), Potmě vyšívaná (P 1948), Podivný rybolov (pohádka, 1957), Dědina ve veselých botách (pohádka z Hané, 1957), S větrem o závod (P pro mládež, 1958). — Posmrtně: Křišťálový vrch (P pro mládež, 1961).

LITERATURA

R. Habřina: J. K., básník nové Hané (1935). Ant. Veselý se sborníku Básníci selství (1932); B. Slavík v Hanáckém písemnictví (1940); F. Pražák v kn. Spisovatelé učitelé (1946). pp

Jan Kozák

25. 3. 1921 *Roudnice n. L.*

Absolvoval obchodní akademii v Českých Budějovicích (1940). V l. 1940–45 pracoval jako úředník v Roudnici, r. 1945 byl okresním tajemníkem SČM, pak znovu zaměstnán jako úředník. Po absolvování dvouleté ústřední politické školy KSČ (1951) přešel na Vysokou stranickou školu — Institut společenských věd při ÚV KSČ, kde nyní přednáší dějiny strany. Příspěvky (od r. 1946) v Rudém právu, Besedě, Plameni.

Kozákův zájem se soustředil k zásadní změně, již pod vlivem nového společenského řádu prochází způsob života i myšlení lidí na vesnici východního Slovenska. Autor, jehož obraz reality je pln prudké smyslovosti, zobrazuje tento sociální přerod v nejzazších důsledcích, jaké má pro lidské nitro a nejmimnější sféry života: pro rodinné soužití a lásku. Od popisnosti, již někdy podléhá, podařilo se mu osvobodit v povídce *Mariana Radvaková*, příběhu vdané ženy, která nalezne sílu zrušit ponižující manželství; do konfliktu Mariany a Michala je tu promítnut rozpor dvou epoch.

BIBLIOGRAFIE

Pohledy do oken (Bb 1941), Horký dech (Pp 1961), Mariana Radvaková (P 1962, pův. v souboru Horký dech). hh

František Kožík

16. 5. 1909 Uherský Brod

Studoval na reálném gymnasiu v Uherském Hradišti (1919–25) a v Brně (1925 až 1927), tam i na právnické fakultě (doktorát 1931). Zároveň byl mimořádným posluchačem konzervatoře (absolvoval 1931) a posluchačem brněnské filosofické fakulty (1931–33). V l. 1931–33 byl soudcovským čekatelem v Brně, pak vstoupil do zaměstnání v Čs. rozhlasu v Brně (do r. 1940) a v Praze (1941–51 jako dramaturg). V l. 1951–54 byl spisovatelem z povolání, 1954–55 uměleckým vedoucím Estrádního jednatelství, od r. 1956 je dramaturgem Čs. filmu, kde se uplatnil i jako scenárista (Synové hor, Písníčka za groš, Skály a lidé, Poslední etapa aj.). — Příspěvky v časopisech Studentský časopis (poprvé 1926), Ruch, Moravské noviny, Cesta, Středisko, Index, Lidové noviny, Národní osvobození, Zvon aj. Napsal řadu rozhlasových her (Cristobal Colón, Než otevřete Dona Quijota, Jaro národů, Mánesův orloj aj.), libret operních (pro J. E. Zelinku Meluzína, pro J. Křičku Zahořanský hon a Polka vítězí, s B. Poláchem → Pohádka máje pro J. Kvapila a Horník Pavel pro V. Petřelku, pro K. Horkého Hejtman Šarovec) a operetních (pod pseud. Jiří Žalman spolu s B. Poláchem pro J. Weinbergera Na růžích ustláno, Císař pán na třechních, Apropó, co dělá Andula; pro J. Loukotu Mé štěstí má zlaté vlasy, Za humny je veselo atd.; sám je autorem libreta Komediant pro J. Kalaše).

František Kožík je mnohostranný, lehce tvořící typ spisovatele; zkouší všechny žánry, snadno improvizuje a má velkou kombinační schopnost, která ho však často zavádí k povrchnosti. Jeho lyrika navazuje především na Sovu → a Šrámka → v senzitivnosti a vystižení nálad a erotických deziluzí, ale v pozdějších sbírkách vyjadřuje i opojení životem a oslavu přírodních krás. Největšího čtenářského úspěchu dosáhl K. svými životopisnými romány: o slavném pantomimovi Debureauovi (*Největší z pierotů*), o Josefu Mánesovi a o Camoěsovi (*Básník neumírá*). Přistupuje k nim po studiu

historických pramenů a kombinuje pak beletristickou fikci s využitím dokumentů a věrností faktům; umělecky nejlépe je zvládnut beletristický životopis Mánesův. K životním osudům významných historických osobností se orientuje od počátku i K. rozhlasová dramatika, která výrazně zasáhla zvláště do konstituování české rozhlasové hry (Cristobal Colón aj.). — V K. tvorbě pro mládež převažuje sportovní tematika: v několika dílech zpracoval životní příklad Emila Zátopka a průkopníků našeho lyžařství, čerpá z prostředí cyklistických a automobilových závodů atd. — Příležitostný je jeho překlad antologie bulharské poezie (s A. Leštovem, 1930).

BIBLIOGRAFIE

Trnitá souhvězdí (Bb 1930). Jitřní lov (Bb 1933). Cristobal Colón (rozhlasová hra, 1934). Nové srdce (P 1936). Tvář k západu (Ff 1936). Na běhu noci (Bb 1937). Láska a box (D 1937, s B. Poláchem). Francie (Bb 1938). Cesta k lidem (Bb 1938). Sejdeme se? (R 1938). Největší z pierotů (R 1939). Básník neumírá (R 1940). Shakespeare (D 1940, i prem.). Rozhlasové umění (Ee 1940). Don Quijote přichází (D 1941). Vlajka vítězů (R pro mládež, 1941). Prstýnek z v asů (R pro mládež, 1941). Hledám Marii Romanovou (P 1941). Doby krásy (Bb 1942). Lásky odcházejí (R 1943). Blázný živi bůh (P 1943). Meluzína (D 1943, i prem.). Proč pláče Meluzína (pohádka, 1943). Pírinka (R pro mládež, 1943). Svatá holčička (P pro děti, 1943). Komediant (D 1944, prem. 1943). Cervantes. tvůrce Dona Quijota (životopis, 1947). Na dolinách svítá (R 1947). Přátelství (D 1948, prem. 1943). Červánky mezi dětmi (P pro mládež, 1948). Vítězství vůle (P 1949). Vítěz maratónský (P 1952). Aleje míru (P pro mládež, 1953). Synové hor (P 1954, zfilm.). Jak mráz čaroval (D pro mládež, 1955). Josef Mánes (R 1955). Emíl Zátopek vypravuje (P pro mládež, 1955). Desatero oslovení (P 1955). Veselé do světa (Bb pro děti, 1956). Na shledanou. Emile! (P pro mládež, 1956). Pohádky vánočního zvonku (1957). Tři zlí kmotři (loutková hra, 1957). Bolesný a hrdinský život J. A. Komenského (životopis, 1958). Statečný Honza (D pro mládež, 1958). Rytíř smutné postavy (R 1958). Cestou lásky (R pro mládež, 1958). Český Honza (loutková hra, 1959). Jezerní růže (P 1959). Až přijde do Teiče (přívodce, 1959). Zákon věrných strážců (P pro mládež, 1961). — Provedené hry: Pět procent života (1935, s B. Poláchem). Neznámý vojník žije (1937, s B. Poláchem). Barborka (1945). Kateřina z Poděbrad (1946). Hejtman Šarovec (1954). Debureau (1957). Cestiv žen (1959). Město šťastných lásek (1962). Krumlovská romance (1963). ju

Josef Kožíšek

6. 7. 1861 Lužany u Přestěc

6. 7. 1933 Úvaly u Prahy

Vystudoval reálné gymnasium v Plzni (1880), 4. ročník učitelského ústavu v Příbrami (1881) a učil v Mečíně, Třeboraticích a Klecanech (1885–95), později byl řídícím učitelem v Zápech u Brandýsa (1895–1920), kde setrval do konce své učitelské služby s výjimkou nuceně přestávky v r. 1917–18, kdy byl přeložen do Horní Nové Vsi na Novopacku. V l. 1920–27 byl nejprve správcem a pak ředitelem literárního oddělení Státního nakladatelství. Pracoval v Zemském ústředním spolku učitelském, ve výboru Dědictví Komenského, byl členem redakce Pedagogických rozhledů. Literárně debutoval v Ruchu (1883) a přispíval především do časopisů Malý čtenář, České mládeži, Jarý věk a Budečská zahrada. Pedagogické povolání a zájem o psychologii dítěte přivedl J. Kožíška k tvorbě pro dětského čtenáře. Nepatřil v této oblasti k uměleckým iniciátorům jako J. V. Sládek → nebo K. V. Rais →, uplatnil tu však své znalosti dětského světa, psychologie a slovesného projevu dětí, využil některých formálních vlastností lidové poezie (zvláště jednoduchého říkadlového rytmu, který vede k snadnému zapamatování veršů) a vytvořil dětem srozumitelné a pedagogicky účinné dílo, jež především ve slabikářích a čítankách provázelo život několika generací. Látkově K. těží z vesnického dětství, myšlenkově vychází buď z věčných morálních hodnot (dobro a zlo), nebo z filosofické výzbroje patriarchální vesnice. K. dílo je nejživější v epických verších a drobných prózách, v nichž využil svého pozorovacího talentu a humoru k vyprávění prostých příběhů ze života nejmenších dětí.

BIBLIOGRAFIE

Doma i na sluníčku (Pp 1890), Deset kotat bato at (Bb 1891), Oku i srdečku (Bb 1891), Jiskry a píamínky (Bb i Pp 1893), S andílký a motýlky (Bb 1894), Veselé táčky (Bb 1897), Pozdravy domů a z domova (Bb i Pp 1898), Chudobky u cest (Bb i Pp 1901), Dvě přednášky o vyšším vzdělání učitelstva (1907, s F. Dlouhým). O reformě učitelského vzdělání (1908, s Konrádem Pospíšilem). Ke čtyřicátému výročí zákonů školských (1909, s K. Pospí-

šilem), Poupata (čítanka, 1913), Rozpravy o čtení elementárním (1913), Počátky čtení (metodický průvodce, 1914), Ráno (čítanka, 1919, s J. Tůmou), Velký čítateľ (sloven. slabikář, 1921), Průvodce ke slabikáři pro lid Velký čítateľ (1921), Pod širým nebem (Bb i Pp 1922), Pohádka lesa (P 1923), Krakonošův dar (Bb 1923), Studánka (čítanka, 1924), Svátek v lese (B 1925), Radovánky (Bb 1927), Na sluníčku (Bb 1929). — Výbory: Na výsluní (Bb 1920), U krbu (Bb 1920), Děti z boudy (Pp 1921), Kytička Kožíškových písniček (Bb 1928), Ráno (1960).

LITERATURA

V. Dostálová v ZM 1958.

uka

Josef Král

18. 12. 1853 Praha

17. 9. 1917 Praha

Studoval na akademickém gymnasiu (1863–71), na pražské universitě (1871 až 1875) byl žákem Kvíčalovým (doktorát 1877). Krátce po habitaci z klasické filologie (1880) se stal profesorem na české universitě (fádným profesorem od 1893). Věnoval se i činnosti vědecko-organizační (Jednota českých filologů) a v l. 1886–1905 řídil klasickou část Listů filologických.

Hlavním pracovním oborem J. Krále byla klasická filologie, pojatá tradičně jako studium antické vzdělanosti v celé šíři. Největším jeho dílem v tomto oboru je čtyřdílná *Řecká a římská rytmika a metrika* (I. 1890 a 1915, II. 1906, III. 1911, IV. 1913). — Do české literatury zasáhl Král napřed jako překladatel řeckých a latinských dramát (Sofokles, Aischylos, Euripides, Plautus, Terentius aj.). V duchu Niederlovy školy usiloval zprvu o časoměrný verš. Během devadesátých let však teoreticky zdůvodnil a prakticky realizoval nový způsob, jak vytvářet český ekvivalent antických meter; jeho hlavní zásadou je náhrada dlouhých a metricky důrazných slabik originálu českou slabikou přízvučnou. Znamenalo to rozhodný pokrok, neboť antická díla se tak mohla stát zdrojem živého estetického působení v širších čtenářských vrstvách. Tyto výzkumy vedly K. i k obsáhlejším pracím o prozodii a metrice české. Vycházel v nich ze správných principů J. Dobrov-

ského →, podle nichž se hlavním typem českého verše stal verš sylabotónický. Aplikoval však tyto zásady dogmaticky a svými normativními požadavky (aby metrum bylo mechanicky a jednoznačně uskutečněno v jazykovém materiálu, přičemž všechny odchylky se hodnotí jako „chyby“) se dostal do rozporu s básnickou praxí. Většina velkých básníků 19. století se K. jevila jako špatní veršovci, nepochopení projevů i pro moderní rytmické útvary (volný verš); nehistoricky odsoudil i obrozenecké pokusy o časomír. V tom všem byl K. překonan mladšími badateli, vycházejícími z moderního názoru estetického i jazykovědného.

BIBLIOGRAFIE

Základní práce o čes. verši: O prozódii české, část první: Historický vývoj české prozodie (1923, vyd. J. Jakubec); část druhá: O přízvucném napodobení starověkých rozměrů časoměrných, 1938, vyd. B. Ryba). — Bibliografie Králových prací od K. Svobody v LF 1954.

LITERATURA

Sborník prací filologických J. Královi k 60. nar. (1913, s bibliografií). Z. Nejedlý v kn. Z čes. kultury (1951); F. Groh v Almanachu Čes. akademie 1918; J. Mukařovský v kn. Kapitoly z čes. poetiky I (1948, o čes. metrice a prozódii) a v CMF 1924—25; F. Novotný ve sborníku Práce 2. sjezdu klasických filologů slovanských v Praze (1931); K. Svoboda v kn. Antika a čes. vzdělanost od obrozen do první války světové (1957) a v LF 1954. F. Stiebitz v LF 1954 (o překladech a prozódii). *mč*

Kralická bible (Bibli česká)

Nazývá se tak podle bratrské tiskárny v Kralicích na Moravě, kde byla tištěna (pův. v 6. sv., odtud též „Šestidílka“) v l. 1579—93, znovu 1596 a 1613 (Nový zákon též samostatně 1601). Kralickou biblií vrcholí dlouhá tradice českého biblického překladatelství; po starších překladech jednotlivých biblických knih byl již v 2. pol. 14. stol. uskutečněn překlad celé bible, tzv. první redakce českého biblického překladu, a během sta let došlo k trojí redakci další. Poslední se stala podkladem prvních biblických tisků (Bible pražská 1488, kutnohorská 1489) a s drobnými úpravami byla přetiskována dále v Bibli benátské (1506), pražské Severinově (poprvé 1529), z níž vychází i obli-

bená bible Melantrichova („Melantriška“, vydaná prvně 1549). Z jiné verze staršího biblického překladu z 15. stol. vychází i vydání Nového zákona Klaudiánovo (1518) a br. Lukáše → (1525), z něhož je odvozen katolický text plzeňský (1527, znovu v Norimberku 1542). Mimo starší domácí tradici je utrakvistický překlad Nového zákona, vzniklý prací Beneše Optáta a Petra Gzela (Náměšť n. Oslavou 1533) na podkladě Erasмова latinského překladu z řečtiny (na rozdíl od všech zmíněných znění, jejichž předlohou byl latinský oficiální církevní text, tzv. Vulgáta). — K. b. je dílem skupiny vzdělaných bratrských překladatelů, kteří pro překlad Starého zákona využili jak moderních vydání biblických textů v jejich latinském, řeckém i hebrejském znění a výsledků biblických studií evropských humanistických učenců, tak domácí textové tradice. Znění kralického Nového zákona spočívá na zrevidovaném překladu Blahoslavově →, který se kromě zmíněných moderních vydání opíral o text Melantrichův i Optátův. K. b. byla původně určena jednotě bratrské, nabyla však významu celonárodního: stala se pro své jazykové i umělecké kvality na dlouhá stáletí vzorem českého spisovného jazyka i zdrojem slovesného umění. Za protireformace byla pořítkem tajných příslušníků protestantských vyznání doma se souvěrci v exilu i se slovenskými evangeliky. Ke K. b. přihlížel i katolický překlad Svatováclavské bible (Šteyer →).

EDICE A LITERATURA

Bibli svatá podle posl. vyd. kralického z r. 1613 je stále nově otiskována, naposledy 1951; Blahoslavův Nový zákon z r. 1568 vyd. J. Konopásek, 1931—32. — F. Hrejsa: Bible a český národ (1935). J. Konopásek ve Sborníku filol. 1931. *ep*

Oldřich Králík

9. 6. 1907 Kroměříž

Studoval v l. 1917—25 klasické gymnásium v Kroměříži, potom latinu a češtinu na brněnské filosofické fakultě (doktorát 1931). Působil na gymnasiích v Příboře, Chustu a Olomouci (1936—46), kde se rovněž podílel na organizování

výtvarnického života a kde psal divadelní kritiky do Moravského večerníku (po B. Václavkovi). Roku 1946 se habilitoval na brněnské universitě prací *Otokar Březina. Logika jeho díla* a byl pověřen přednáškami z české literatury na filosofické a pedagogické fakultě Palackého university v Olomouci. Roku 1958 doktorem filologických věd obhajobou práce *Tvůrčí proces u Vančury, Olbrachta a Bezruče*. — Příspěvky o Dobrovském, Jungmannovi, Palackém, Šafaříkovi, Klicperovi, Máchovi, Nerudovi, Hálkovi, Březinovi, Bezručovi, Šaldovi, Olbrachtovi, K. Čapkovi, Vančurovi, Holanovi aj. a studie z teorie i dějin překladu publikoval především v *Listech filologických* (tam r. 1927 první tiskněný vědecký příspěvek), *Slově a slovesnosti*, *České literatuře*, *Slezském sborníku*, *Československém časopisu historickém*, *Slavii*, *Byzantinoslavica*, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis* (dříve *Sborník VŠP v Olomouci*) aj., i ve vědeckých časopisech zahraničních, a v literárních a uměleckých časopisech (*Listy pro umění* a *kritiku*, *Tvar*, *Řád*, *Vyšehrad*, *Kytice*, *Nový život*, *Host do domu*, *Plamen* aj.). Redigoval kroměřížskou *Divadelní kulturu* (1929–30) a *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis* (1959–61), vydává texty Máchovy, Barákovy, Bezručovy aj.

Od počátečního žurnalismu a esejsmu, který ovlivnila idealistická filosofie, vyvíjel se Králík k exaktní literární vědě, překonávající pozitivistická hlediska. Zde (zvláště v pracích březinovských a bezručovských) vypracoval metodu tzv. literární stratigrafie, tj. rozvíjí slovesnou tvorbu zkoumaného autora v čase, určuje posuny tvůrčí metody nikoli v dlouhých intervalech, nýbrž někdy i měsíc po měsíci. Tím usiluje osvětlit tvůrčí proces a genezi díla v celém rozsahu. Stále důslednější postup historicky vyznačuje zvláště jeho poslední práce textologické. K textologii, jejíž metody u nás výrazně prohloubil a rozšířil, směřoval K. organicky. Tento vývoj začal už v třicátých letech studiem o vývoji textu Olbrachtových → a Vančurových → próz a vrcholil dnes úsilím stanovit autentický text (popřípadě autorství) díla Máchova →, Bezručova → a nejstarších legend našeho písemnictví. Konečný cíl

všech teoretických analýz je edice neporušeného autorova textu, neboť právě na něm záleží pravdivost dalšího poznávání autorova díla. Více než to, co autor vydal, zajímá proto K. to, co autor napsal. Vůbec celá K. literárněhistorická práce má co nejužší vztah k oblasti základní analýzy textu. K. textologické studie se soustřeďují na tři základní problémy: 1. na problém identity (totožnosti) tvůrčí práce a identity básnické řeči (zjišťují se podstatné a proměnné znaky autorovy metody), 2. na problém díla rozvinutého v čase (vypracovávají se metody k stanovení relativní chronologie), 3. na problém vlivu (studuje se vnitřní soudržnost díla, rozložitelnost díla na původnější vrstvy a na části přejaté z cizích pramenů).

BIBLIOGRAFIE

Otokar Březina. *Logika jeho díla* (1948). *Historie textu Máchova díla* (1953). *Kapitoly o Slezských písních* (1957). *Pouť krkonošská. Máchovy texty na máchovské apokryfy* (1957.). *Šalda a poezie* (1957). *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách* (1960). *Sázavské písemnictví XI. století* (1961), *Text Slezských písní* (1963).

Václav Matěj Kramerius

9. 2. 1753 Klatovy

22. 3. 1808 Praha

Po absolvování jezuitského gymnasia v rodišti studoval v Praze od r. 1773 filosofii, r. 1776 se dal zapsat na práva, ale nedostudoval je. Na přímluvu J. Dobrovského → přijal místo knihovníka u rytíře J. Neuberka, sběratele a editora starých knih. Roku 1786 se stal K. faktorem v Schönfeldově tiskárně, po roce redaktorem Schönfeldových c. k. poštovských novin. R. 1789 začal samostatně vydávat vlastní, zprvu *Cisářské pražské poštovské noviny*, od r. 1791 *Krameriusovy c. k. vlastenské noviny* (od r. 1801 s přílohou *Pražský posel*), které vycházely až do r. 1825. Z příloh těchto novin sestavil K. sborníčky *Večerní shromáždění dobrovické obce* (1801) a *Přítel lidu* (1806 až 1807); v l. 1787–98 vydával *Nový kalendář tolerancí pro veškeren národ český katolického i evangelického náboženství*... Svým lidovým charakterem, bojem proti zaostalosti a pověrčivosti li-

dových vrstev založily K. noviny obrozeneckou novinářskou tradici. R. 1790 si K. zřídil tiskárnu a nakladatelství Česká expedice, která sehrála vynikající organizační úlohu při vydávání a šíření českých knih. Po něm vedl Českou expedici až do r. 1824 jeho syn Václav Rodomil K. (1792—1861).

Kramerius vydal svým nákladem řadu zábavných, poučných, dobrodružných a cestopisných knížek (celkem asi 84 svažečky); byly to většinou překlady nebo adaptace cizích prací. Svůj ediční a vychovatelský program vložil v předmluvě k vydání Českých Amazonek od P. Sedivého →. Mezi nejvýznamnější K. překlady patří *Kniha Josefova*, zpracovaná podle německé předlohy. V ní se přihlásil k programu josefínských reforem odstraňujících feudální přžitky, církevní výsady a nevolnictví. Všechny jeho původní práce i edice charakterizuje vedle výchovných a zábavných hodnot také vyvinutý cit pro správný a živý jazyk.

BIBLIOGRAFIE

Noví čeští zpěvové pro krásné pohlaví ženské (Bb 1788). Z překladů: *Kniha Josefova* (1784, podle něm. předlohy, pravděpodobně A. Zitteho), *Mladší Robinson* (podle J. H. Kampeho, 1808). Ze spisů vyd. Čes. expedicí: *Maran a Onyra*, Americký příběh, kterýž se stal, když čtvrtý díl světa Amerika nalezena byla... (1791, přel. P. Sedivý); *České Amazonky aneb Děvčí boj v Čechách pod správou rekyne Vlasty*, Podle Hájkovy kroniky sepsáno od Prokopa Sedivého (1792, s předmluvou Krameriovou); *Zazděná slečna nebo Podivné příběhy Marie z Hohenturu* (1794, přel. P. Sedivý); *Jana Smita, kapitána anglického, pravdivé příhody po cestách, které vykonal v čtyřech dílech světa...* (1798); *Oupině vypsání Egypta, jenž leží v třetím dílu světa, Alrice* (v příloze Pražského posla, 1802), aj. — Z edic starých čes. památek: *Letopisové trojanští* (1790); *Ezopovy básně spolu s jeho životem* (1791); *Šimona Lomnického z Budče Krátké naučení mladému hospodáři...* (1794); *Jana Mandevilly, znamenitého a vznešeného rytíře, Cesta po světě...* (1796); *Kráká historie o válce židovské, z knih Josefa Flavia vyažtená...* (1806); *Příhody Václava Vratislava, svobodného pána z Mitrovic...* (1807). — Výbor z K. spisů sest. A. Wenig (1909). — Podrobný soupis prací vydávaných K. je v monografii J. Novotného.

LITERATURA

J. Herben: V. M. K. — osvícenský novinář a buditel (1926); V. Osváld: Vychovatel lidu V. M. K. (1943); J. Novotný: V. M. K. (1956). J. E. Sojka v kn. *Naši mužové* (1953); A. Rybička v kn. *Přední křesitelé národa čes. I* (1883); J. Červenka ve *Studii o jazyce a lit. nář. obrození, Sborník Vys. školy pedagogické*

v Praze. Jazyk — literatura I, 1959 (o jeho překladu M. adšího Robinsona ve vývoji čes. lit. pro mládež).

Čeněk Kramoliš

7. 12. 1862 Rožnov pod Radhoštěm
16. 6. 1949 Brno

Studoval gymnasium ve Valašském Meziříčí a učitelský ústav v Příboře (do roku 1882). Působil jako učitel na různých místech východní Moravy, od r. 1908 jako okresní školní inspektor a později i jako ředitel školy v Hranicích na Moravě. Vedle beletristické prózy napsal řadu odborných studií vlastivědných, národopisných a pedagogických, které otiskoval v moravských časopisech *Obzor*, *Náš domov*, *Niva* aj. Redigoval několik regionálních almanachů (*Almanach Valašského roku*, *Almanach a katalog krajinové výstavy Pobečví v Hranicích*).

V rozsáhlé, výlučně prozaické literární tvorbě Kramoliš vědomě usiloval o lidovou četbu, již chtěl působit výchovně na co nejšířší okruh čtenářů ve smyslu vlasteneckých a morálních zásad. Vyhybal se složitým literárním útvarům, jeho prózy se spokojují s jednoduchým schématem milostného příběhu na pozadí historických událostí většinou z moravského Valašska v 17. a 18. století (*Valašská vojna* aj.). Pečlivým studiem archivních materiálů získal poměrně dobré znalosti o postavení nevolného selského lidu, na jehož stranu se s neskrývanými sympatiemi citovými a morálními vždy stavěl (*Bratři Doliňáci*, *Vězením a vyhnanstvím* aj.). Tento způsob literární práce se v podstatě nezměnil od K. literárních počátků v devadesátých letech až do konce jeho života.

BIBLIOGRAFIE

Bratři Doliňáci (P 1894), Tři valašské povídky (1897), *Obrázky z Valašska* (1898), Z potulného života (Pp 1900), *Povídky o Hoře Švato-klimentské* (1901, 1935 s názv. Na Klimentku), Z našeho venkova (Pp 1903), Z manželského ráje (P 1903, 2 sv.), *Vyzráli na pána a jiné povídky* (1904), *Strážcové hor* (R 1905), *Droby z Valašska na Moravě* (Pp 1908), *Ve stínu bitvy u Slavkova* (R 1911), *Ze zašlých dob na Valašsku* (Pp 1920), Z kroniky města Rožnova (1920), *Moravská babička* (R 1926), *Čtyři páni* (Pp 1926), *Válečné vzpomínky školního inspektora* (1926), *Písníkář Jurka* (R 1927), *Gardisté* (R 1927), *Židovka Hilda* (R 1927), *Zababonky*

(Pp 1928), Šli bez župice (P 1928), Valašská vojna (R 1929, 2 sv.), Portáši (D 1930). Na tvrdé roli (R 1930), Za bouře a blesků (R 1931, 2 sv.), Vězením a vyhnanstvím (R 1932, 3 sv.), Život na horách (R 1932), Soumrak (R 1934), Rychtář Soman (R 1935), Mládi na horách a stránách (Pp 1935), Za cizí hříchy (R 1936), Oživení mrtvých (Pp 1936), Hrančářští hrdnové (R 1937), Panna Maria, Májové promlivity (1939), Javornické hody (P 1944), Za přelomu (R 1945), Dvě královny vdovy (R 1946). Z pěti století (Pp 1947), Dva dějepisné čtyřlístky (Pp 1947). Vzpomínky z učitelského a spisovatelského života (1948) aj.

LITERATURA

B. Slavík: C. K. (1936). J. Krystýnek ve sborníku Rodné zemi (1958). V. Martinek ve Slezském sborníku 1949 (příl. Slezská tvorba); V. Stupka v Našem Valašsku 1949. *uj*

Josef Krapka (Náchodský)

22. 7. 1862 Pavlišov u Náchoda

13. 4. 1909 Prostějov

Vystudoval tři třídy reálky v Praze (1873 až 1876), vyučil se truhlářem ve Vídni, prošel různými zaměstnáními (dělník, kreslič, herec kočovné společnosti), nakonec jako redaktor dělnického tisku: Časopis stavebních dělníků (1890), Heslo (1891), Hoblík a rajblík (1891), Bič (1892), Sociální demokrat (1894), brněnská Rovnost (1894–97), vídeňské Dělnické listy (1897–1903; ve Vídni založil český divadelní spolek Máj), prostějovský Hlas lidu (1903–09, zde 1905 vzpomínky Z paměti štváče); získal široký přehled o politickém a sociálním dění v Evropě (v l. 1884–85 navštívil řadu evropských zemí) a stal se významným činitelem sociálně demokratického dělnického hnutí (byl tajemníkem Politického klubu dělnictva pro Prahu a okolí a v této funkci zahajoval 1. máje 1890 v Praze tábor lidu; několikrát kandidoval do říšského sněmu). Bezprostřední součástí jeho politické činnosti byla i jeho revolučně vyhraněná práce literární. Přispíval především do časopisů, které redigoval, ale také do Rašple, Rudých květů a Kalendáře čs. dělnictva (1895) a podepisoval se i šifrou -C-. Některé jeho básně vycházely jako letáky obvykle k 1. májům.

Krapka patřil obecně s F. Hlaváčkem → a F. Cajthamlem → do druhé generace našich dělnických básníků. Jeho poezie,

vycházející ze soudobé poezie ruchovců (zejména Sv. Čecha →), rozvíjela v revolučním duchu motivy otrocka, vzpory a boje. Také v próze se K. snažil vzpůsobit čtenáře k revolučním činům tím, že zobrazoval temné stránky života proletariátu. Součástí K. literární činnosti byly i jeho kritiky, zejména divadelní, v nichž pomáhal nástupu realistického dramatu. Pokusil se také o vlastní dramatickou práci *Exulant* (Dělnické listy 1901), zachycující osudy průkopníka socialismu J. B. Pecky. Soustavně se snažil přiblížit dělnictvu literární dílo J. S. Machara, překládal marxistickou literaturu (Engelův Původ rodiny a soukromého vlastnictví, 1894, K. Marxe Námezdní práce a kapitál, 1895). Sbíral také dělnické písně (sborník Volný pěvec, 1894).

BIBLIOGRAFIE

Chudobky (Bb 1892). Z různých kruhů (Pp 1894), Nevinná (D 1896), Odsouzená (P 1903), Trochu světla do pražské korupce (brožura, 1905). Provedené hry: Marná oběť (1903). — Výbor: Já ve tmách světla rozžihal (1959, usp. M. Heřman).

LITERATURA

J. K., apoštol socialismu (1934). J. Petrmichl v dosl. k výboru Poslední bitva vzplála (1951); V. Karbusický a V. Pleika v kn. Dělnické písně I, II (1958); M. Heřman v dosl. k výboru Já ve tmách světla rozžihal (1959, s bibliografií). *uf*

Eliška Krásnohorská

(vl. jm. Alžběta Pechová)

18. 11. 1847 Praha

26. 11. 1926 Praha

Narodila se v početné rodině řemeslníka. Mládí prožila v harmonickém rodinném prostředí a ve styku s umělci (bratr Jindřich byl hudebním skladatelem). Po otcově smrti (1867) se rodina přestěhovala do Plzně. Vlekla revmatická choroba již od mládí značně spisovatelce ztěžovala život i práci. Pracovala v ženském hnutí jako tajemnice, později starostka Ženského výrobního spolku a redaktorka Ženských listů (1875–1911). Zasloužila se o založení prvního českého dívčího gymnasia Minerva (1890) a o studium žen na vysokých školách. — Přispívala do Lumíru (poprvé 1863), Ženských listů, Květů

(Poezie a pravdivost, 1891), Osvěty (zde většina kritických prací), Časopisu Českého muzea (Obraz novějšího básnictví českého, 1877), Hudebních listů (O české deklamaci hudební, 1871), Ruchu, Světзору aj.

Převážně lyrická poezie E. Krásnohorské je sice psána uhlazenou a metricky vybroušenou veršovou formou, obsahovou náplní se však nepovznáší nad dobový průměr. Kromě nejspěšnější sbírky *Ze Šumavy* (zde básně *Chodská*) postrádají její básně bezprostřední prožitky; jsou prochnuty bojovným, ale verbalistickým, rétorickým patosem vlasteneckých a morálních výzev. Také její epika s náměty z osvozenecného boje jižních Slovanů (*K slovanckému jihu*) a s motivy domácí venkovské idyly (*Vlašovičky*) stejně jako veršovaná krotká společenská satira (*Bajky velkých*) byly poznamenány vírou v iluzivní nacionální hodnoty, která jí zabránovala uvědomit si hlouběji skutečnou životní problematiku. Její prózy pro dospívající dívky (*Svěhlavička*) nahradily původní českou tvorbu záplavu cizí, zvláště německé brakové literatury. Těžiště literárního významu K. spočívá spíše v librettech (srov. její spolupráci s B. Smetanou i její teoretickou stať O české deklamaci hudební), v překladech významných děl polské (Mickiewicz), ruské (Puškin) a anglické poezie (Byron) a v díle literárněkritickém. I když konzervativní nacionalismus omezoval také zde její kritická měřítka, projevila K. ve svých nejvýznamnějších statích bystrý smysl pro čelné zjevy české literatury své doby (Tyla, Němcovou, Nerudu, Hála, Světlu, Heyduka, Čecha, Vrchlického, Sládka) i polemickou odvahu a ráznost (boje s lumírovci na začátku osmdesátých let). V duchu hugovské koncepce bojovala za umění společensky aktivní, které upevňuje národní charakter proti poraženectví a lhostejnosti i proti podečňování domácích hodnot kulturních. V devadesátých letech se však její umělecké názory již přezily a působily konzervativně (boje o Hála, kritika dekadence).

BIBLIOGRAFIE

Z máje žití (Bb 1871), Ze Šumavy (Bb 1873), Pěvec volnosti (D 1874), Obraz novějšího bás-

nictví českého (úvaha, 1877), K slovanckému jihu (Bb 1880), Harantova žena (D 1881, s F. Dvorským), Ženská otázka česká (úvaha, 1881), Básník a básník (P 1882), Vlašovičky (B 1883), Dědic ducha (D 1884), Vlny v proudu (Bb 1885), Povídky (1885), Zemský ráj (P 1885), Památce M. D. Rettigové (1885), B. Smetana, nástin života a působení jeho (1885), Lektorosty (Bb 1887), Šumavský Robinson (B 1887), Náš druhý sbor (P 1888), Bájky velkých (Bb 1889), Srdcem i skutkem (P 1889), Na živé struně (Bb 1895), Rozpomínky (Bb 1896), Do proudu žití (Pp 1897), Kukačka (1) 1897), Přišla do rozumu (D 1900, podle K. Světlé), Svědectví o Minervě (vzpomínky, 1911), Zvěsti a báje (Bb 1916), Z mého mládí (vzpomínky, 1921), Ozvěny doby (Bb 1922), Sny po divadle (Bb 1922), Král králů (D 1922), Milostivý den (D 1922), Pestřé povídky (1923), Na svém (P 1924), Prozrazená zrada (P 1925), Trojí máj (kronika života, 1925), Vzpomínka na Annu Sázavskou (1925). — Pro děti a mládež: Jiřinky (P 1875), Pohádka o větru (1877), Tři pohádky (1885), Z tajemných říší (P 1887), Svěhlavička (R 1887), Domov (tři báchorky, 1889), Trojlistek (Pp 1890), Rezedry (Bb 1892), Z pohádky do pohádky (1893, s A. Slukovou), Z našich luhů (Pp 1895), Naším poupátkům (Pp 1895, s A. Slukovou), Šip, Filenka (Pp 1896), Z knihy do srdčka (P 1896), Barončina závět (P 1899), Medvěď a víla (D 1899), Hojička z lesa (D 1899), Svěhlavička nevěstou (R 1900), Svěhlavička ženuškou (R 1900), Célinka (R 1901), Pohádky zimního večera (1901), Pohádky naší babičky (1901), Célinčino štěstí (E 1902), Jediná (R 1904), Pohádky z daleka i z blízka (1904), Cti povídaní, hled malování (Bb 1904), Svěhlavička babičkou (R 1907, s pseud. T. Dvorská), Strašák (D 1912), O draku Kraku (pohádka, 1918), Den přelápný a zábavný (1920), Z poupat do květu (Bb 1921) aj. — Libreta: Lejla (1868), Břetislav (1870), Dítě tábora, Karel Skřeta (1884) pro K. Bendla; Hubička (1876), Tajemství (1879), Čertova stěna (1883) a Viola pro B. Smetanu; Blaník (1881) pro Z. Fibicha; Vlasta pro H. Pallu; Jezibaba pro J. Pecha. — Překlady: A. Mickiewicz, Pan Tadeáš (1882, 1917); G. G. Byron, Childe Haroldova pouť (1890); A. S. Puškin, Výbor z menších básní (1894), Některé básně výpravné (1895), Boris Godunov (1905), Hamerling, Král sionský (1901). — Posmrtně: Co přinesla léta (vzpomínky, 1927, 2 sv.), Z literárního soukromí E. Krásnohorské (1941, vyd. F. Střeček), Literární konfese (1947, uspoř. F. Střeček), Ze vzpomínek E. Krásnohorské (1950, uspoř. K. Krejčí). — Básnické spisy v l. 1920–25 (4 sv., nedokonč.). — Vzájemná korespondence E. Krásnohorské a B. Smetany (1940, vyd. M. Očadlík).

LITERATURA

F. Střeček: E. K. (1922); roč. Chudým dětem (1947); B. Šretrová: E. K. (1948), J. Neruda v kn. Literatura II (1961); F. X. Salda v KP 3 (1950, o Rozpomínkách) a v KP 10 (1957); G. Preissová v Almanachu Čes. akademie věd a umění (1927); Z. Pešat v předm. k Výboru z díla I (1956), J. Vrchlický v Osvěte 1907; H. Jechová ve Slavii 1956 (o překl. z Mickiewicze). ah

Radovan Krátký

29. 10. 1921 *Stará Hlína u Třeboně*

Vystudoval reálné gymnasium v Třeboni (1941), roku 1942 byl poslán na práci do Rakouska (Linec). V l. 1945–49 studoval na filosofické fakultě (obor čeština-latina) a zároveň působil jako redaktor, nejprve v časopise *Lidová kultura* (od r. 1946), později v nakladatelství ELK (od r. 1947), v Čs. spisovatelů (od r. 1949) a v časopise *Dikobraz* (1951 až 1957). Od té doby pracuje jako spisovatel a překladatel (s výjimkou l. 1961 až 1962, kdy byl dramaturgem v divadle Spejbla a Hurvínka). — První drobné prózy a fejetony začal otiskovat r. 1946 v *Mladé frontě*, později přispíval do *Lidové kultury*, *Práce*, *Dikobrazu*, *Kultury*, *Světové literatury* (tam zvláště překlady z italštiny: C. Pavese, *Přijde smrt a bude mít tvé oči*, 1957; U. Pirro, *Vojandy*, 1958; P. Pasolini, *Zběsilý život*, 1961) aj. S V. Stejskalem uspořádal výbor z díla J. Á. Komenského *Apoštol míru* (1949). Spolupracuje také s rozhlasem (celoroční dětský cyklus *Vrabčák Pepík*, s M. Šedým) a příležitostně se státním filmem. V původní tvorbě je Krátký převážně satirikem pozůstatků nejnápadnějších podob maloměstského životního stylu, které konfrontuje s novými lidskými vztahy soudobé společnosti. S vlastní tvorbou je úzce spjata K. bohatá a významnější činnost překladatelská (hlavně z italštiny, francouzštiny a latiny), a to jak v zaměření na satirický a humoristický žánr, kde uplatňuje smysl pro slovní vtíp, ironii a aforistickou zkratku, tak v zájmu o díla s exkluzivním jazykovým projevem, zvláště slangovým; lexikální a stylistickou vynalézavost osvědčil v tomto směru zejména na překladu výrazově náročného Pasolinioho románu *Zběsilý život*.

BIBLIOGRAFIE

Závodní klub Sázavan (Rp 1952), Pásek (P 1954), *Abeceda hlouposti* (Pp 1955), *Jedenadvacet senzací* (Pp 1956), *Lodní deník* (R pro mládež, 1957, s M. Šedým), *Sášenka ztratila panenku* (P pro mládež, 1957), *Na lovu mořských dábů* (Rp pro mládež, 1959), *Bubáci* (Pp pro mládež, 1961). — *Provedení hry: Bylo-nebylo* (pásmo, 1955), *Račte odpusťte* (1956, zároveň text zpěvohry E. F. Buriana), *Žebřík v ložnici* (1961), *Šestá žena Modrovousova* (parodistický

text k Offenbachově zpěvohře, 1963). — Z překladů: *Voltaire. Candide* (1949); V. Padula, *Lidé v Kalábrii* (1951); C. Tillier, *Můj strýc Benjamin* (1952); *Ctnostné příběhy a taškářské povídky* (výbor z it. novel 13.–16. stol., 1953); *Des Périers. Veselé rozprávky* (1954); G. Garibaldi, *Tisíc* (1954); *Giuseppe Garibaldi, hrdina Starého i Nového světa* (výbor, 1955); *Obrazy ze soukromého i veřejného života zvířat* (drobné franc. prózy, 1956); *Ruzzante, Koketka* (1958); *Středověké písně cechu žákovského* (1958); G. Parini, *Den* (1958); G. Boccaccio, *DeKameron* (1959); *Motivy z amfor* (1960); *Pamflety* (výbor z pamfletů 12. až 18. stol., 1961); *Voltaire, Panna* (1963) aj. mch

Jaroslav Kratochvíl

17. 1. 1885 *Tučapy u Vyškova*

20. 3. 1945 *Terežín*

Syn venkovského učitele, studoval na gymnasiu v Brně (1896–1900), na hospodářské škole v Přerově (1900–03) a na vysoké škole zemědělské v Halle-Wittenberku (1903–06). Pak působil jako úředník velkostatků na Moravě, později v Čechách. R. 1914 odešel do války, 1915 přešel do ruského zajetí, 1916 se přihlásil do legií. Po srážkách legií s rudými odšly se pro svůj protiinterventní postoj dostal do konfliktu s vedením legií, byl odvolán z velitelského místa a internován v Irkutsku. Po návratu do ČSR (v roce 1920) byl úředníkem ředitelství státních lesů a statků v Praze. Od počátku dvacátých let vystupoval jako důsledný, levicově orientovaný kulturně politický pracovník a publicista. Se Z. Nejedlým a J. Horou vydával *Pondělní noviny* (1924 až 1925), patřil k zakladatelům *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, v l. 1927–29 se stal odpovědným redaktorem *Nového Ruska*. Za svůj kritický postoj k legionářské legendě i za články a projevy, v nichž odhaloval korupčnost a bezpáteřnost legionářských vůdců, byl pronásledován a trestán buržoazní justicí (o sporu s fašistickým generálem Gajdou vydal brožuru *Jménem republiky?*). R. 1929 byl na čas přeložen do Třeboně. V l. 1924, 1932 a 1936 navštívil SSSR; přednášel, publikoval stati, črty, reportáže, v nichž obhajoval ruskou revoluci a varoval před hrozbou fašismu. Podílel se na protestních akcích proti stílení do dělníků, proti ne-

zaměstnanosti, cenzuře apod. Ve třicátých letech spolupracoval s B. Václavkem. Jako člen Bloku (od r. 1936) podporoval snahu o ideové a organizační sjednocení levicových spisovatelů na platformě protifašistické fronty a koncepce socialistického realismu, k němuž se jako jeden z prvních našich spisovatelů hlásil. R. 1937 se zúčastnil mezinárodního kongresu spisovatelů v republikánské Španělsku, organizoval mezinárodní odpor proti mnichovskému diktátu. Po nuceném odchodu do penze (1939) se stal redaktorem nakladatelství Čin. Za okupace pracoval v ilegálním odbojovém hnutí, 10. ledna 1945 byl gestapem zatčen a odvezen do koncentračního tábora v Terezíně. — Přispíval do časopisů Přerod, Průlom, Pondělní noviny, Nové Rusko, Rudé právo, Sever a východ, Národní osvobození, Čin, Levá fronta, Země sovětů, Středisko, Index, Literární noviny, Tvorba, Přítomnost, U, Praha—Moskva, Kultura doby aj. První Kratochvílova beletristická práce *Vesnice* (vznikala v l. 1911—13) dovršila svou snahou o pravdivý obraz poměrů na soudobém venkově i svou předtuchou „pozdějšího revolučního výbuchu“ vesnicko-realistickou prózou z období před první světovou válkou. V hutných povídkách objevil lidskou krásu dělného venkovského člověka, hloubku i bohatství jeho citů, jeho myšlenkový obzor i jádrnou povahu, vztah k práci, způsob života. Zároveň v osudových příbězích velké zobecňující síly kriticky odsoudil svět „sobecky oplocených chalup“, nespravedlnost starého světa i jeho konvence spoutávající člověka a pokrývající lidské vztahy. Navázal na starší typ realismu rozvíjením epické linie, zkoumáním člověka začleněného v určitém prostředí; přitom se však jeho moderní próza vyznačuje soustředěnější básnickou intenzitou, zhuštěností i hlubší psychologickou analýzou. — Počátkem K. nové tvůrčí etapy je dokumentárně historická kniha *Cesta revoluce*, jež ostře kriticky rozbíjela buržoazní legionářskou legendu. Od ní vedla cesta přes menší válečné povídky a črty k největšímu K. dílu *Prameny* (vznikaly 1924 až 1933). Román zachycuje život vojáků v zajateckých táborech, konfrontovaný s předrevolučním ruským prostředím, a

podává pravdivý obraz válečného zázemí, poměrů v carském Rusku i ovzduší blížící se revoluce. V širokém záběru časového rozmezí let 1916—17, s epickou vyrovnaností, kompoziční kázní a psychologickým postřehem pronikl autor hluboko do konfliktů dobových i osobních, zobrazil množství svébytných typů a postav z různých společenských tříd a skupin. V těchto souvislostech řeší i specificky českou problematiku. Vystihuje přerod zajatců, složitou obnovu lidskosti, proces uvědomování lidových vrstev komplikovaný růstem nacionalismu; ukazuje cestu k pochopení revoluce. Prohloubený zájem o jednotlivce, datující se z předválečného období, je organicky spjat s poválečnou snahou o vystižení lidské kolektivity vyjádřenou s moderní úsporností. K. spojuje intelekt s bezprostřední smyslovostí. Pronikavou uměleckou typizaci postihuje K. celý komplex podstatných stránek skutečnosti. Mnohostrannou šíří a plností obrazu života předznamenal jednu z cest českého společenského románu třicátých let, vytvořil jeden z vrcholů české socialistické prózy. Zároveň psal K. i drobnější povídky, črty a reportáže. Nejucelenější je knížka reportáží *Barcelona—Valencie—Madrid*, jež přináší svědectví z občanské války ve Španělsku i výzvu ke sjednocení pokrokových sil.

BIBLIOGRAFIE

Cesta revoluce (historicko-dokumentární kniha, 1922. 2. dopln. vyd. 1928). *Vesnice* (Pp 1924, 2. uprav. vyd. 1936), Jménem republiky? (polemická brožura, 1928). *Prameny* 1—II (R 1934, ve 3. vyd. 1956 i s torzem 3. dílu). *Barcelona—Valencie—Madrid* (Rpe 1937). *Jurášek a Haninka* (P 1941; pův. ve *Vesnici*).

LITERATURA

Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953, o *Cestě revoluce*); J. Fučík v *Statich o literatuře* (1951, o *Vesnici*); F. X. Šalda v *ŠZáp 1934—35* (Hromádka moderní čes. beletrie — o Pramenech); M. Pujmanová v předml. k *Vesnici* (1950); N. Nikolajevová v předml. k rus. překl. *Vesnice* (1960). J. Hora v *Proletkultu 1922* (o *Cestě revoluce*); A. M. Piša v *Severu a východu 1925* (Krása díla — o *Vesnici*); L. Stoll v *Signálu 1928—29* (o *Cestě revoluce*); R. Pinz v *dosl. k Pramenům* (1956), v předml. k *Vesnici* (1958), v *NZ 1954* (o Pramenech), v *Sov. literatuře 1955* (o jeho vztahu k SSSR) a v *Tvorbě 1960* (Příklad tvůrce). V. Forst v *NZ 1957* (č. 2); J. Opelík v *HD 1958* (Fanatik pravdy); R. Pytlík v *Člit 1961* (Pojetí skutečnosti v Pramenech J. K.). *rps*

Miloš Václav Kratochvíl

6. 1. 1904 Videaň

Po otci, který byl dvorním archivářem ve Vídni, získal zájem o historii. Po maturitě na gymnasiu v Praze (1923) studoval historii a archivnictví na Karlově universitě (doktorát 1928). Dlouhá léta potom působil jako archivní úředník v pražském městském archivu (1929–44). Koncem okupace přešel k Nationalfilmu (1944–45). Po roce 1945 pracoval dva roky v ministerstvu informací, v l. 1947 až 1950 jako dramaturg čs. filmu, potom byl jmenován profesorem filmové fakulty AMU v Praze. Od r. 1960 se věnuje výhradně spisovatelské práci. Příspěvky v časopisech Lumír, Národní osvobození, Volná myšlenka, Pestrý týden, Kulturní politika, Za vlast, Československý voják, Kino, Film a doba, Literární noviny, Květen, Domov aj.

Celou svou beletristickou práci založil Kratochvíl na odborné historické specializaci. Jeho povídky, novely, romány i dramata těží látkově ze stěžejních období českých dějin: z husitství, bělohorské doby a z let kolem r. 1848. V prvním období, v němž proti starší kronikářské beletrii (A. Jirásek →) vyzdvihoval uměleckou specifickou historické prózy a které reprezentuje především povídkový triptych *Bludná pouť* (reagoval jím na mnichovské dny příklonem k národní selské tradici), oblíbený román o rudolfínském maršálu Ruswormovi (*Osamělý rváč*) a kniha o králi Václavu IV. (*Král obléká halenu*), využívá K. historické látky především ke konfrontaci se současností. Okupační atmosféra, deziluze, pocity marnosti, osamění a bezmocnost jedince, ale též snaha o individuální vzpouru a hledání lidských hodnot se zde přímo zrcadlí v dobrodružných, vášnivých a siláckých typech, v jejich marném hledání jistoty i v dusném ovzduší; k tomu ústrojně využívá určitých formálních principů (dlouhé, často nepřehledné věty a vnitřní monology, neustálými retrospektivami přerušovaný děj atd.). — V období po roce 1948 je K. veden snahou využít poznatků marxistické historiografie v umělecké próze. Ukazují to především knihy *Pochodeň*

a *Mistr Jan*, v nichž se však neubráníl didaktičnosti, pramenící ze sporného dobového požadavku, aby historická próza uměleckými obrazy popularizovala vědeckou historiografii. V *Podivuhodných příbězích a dobrodružstvích Jana Kornela* však už didaxe ustupuje zdůrazněné epičnosti a novela *Komediant* je dokonce v jistém smyslu K. polemikou s vlastní poválečnou tvorbou; na příběhu potulného herce z třicetileté války tu dokazuje potřebnost umění a hájí osobitost jeho působení. — Významnou složku K. díla tvoří filmové scénáře, mj. k historickým filmům režiséra O. Vávry (Revoluční rok 1848, Jan Hus, Jan Žižka, Proti všem) a k úspěšným veselohrám F. Daniela (Kam čert nemůže, Spadla z měšice). Se zdarem se také věnuje psaní rozhlasových her a populárně naučných historických prací, především pro děti a školní mládež.

BIBLIOGRAFIE

Bludná pouť (Pp 1939), Osamělý rváč (R 1941, 3. přeprac. vyd. 1955), Rokokový ostrov (R 1942, pseud. Petr Sabart, přeprac. 1947 pod názvem Rokoková smrt), Povídky lásky a smrti (1943, rozšíř. vyd. 1957), Loď (D 1944, i prem.), Král obléká halenu (R 1945), Pět milostných a jedna (Pp 1946), Hovory o umění (Ee 1946), České jaro (D 1948, i prem.), Pochodeň (R 1950), Mistr Jan (R 1951), Podivuhodné příběhy a dobrodružství Jana Kornela (R 1954), Veronika (P 1956), Cesta za filmovým dramatem (studie, 1956, s F. Danielem), Komediant (P 1962). — Z odborných a populárně naučných prací: Slováci a Praha (1931), O vývoji městské správy pražské od r. 1848 (1936), Malá dohoda (1937), Památné bitvy našich dějin (pro mládež, 1937, 2. přeprac. vyd. 1958), Základní kámen Národního divadla (1939), Tisíciletou stopou československého lidu (1947), Dějiny československé v 99 odstavcích (1948), O tobě, Praho! (1948), populární studie Jan Hus (1952), Jan Žižka (1952), Jan Želivský (1953), Jan Hus, muž a doba (pro mládež, 1955), Obrázky z našich dějin (1955), Husitská kronika (1956), Baje a pověsti z Čech (1959, odb. spolupráce J. Kramařík), Českou minulostí (1961), Objevitelé a dobyvatelé (1962).

LITERATURA

K. Krejčí v dosl. ke kn. Král obléká halenu (1945); M. Šotolová v dosl. k Povídkám lásky a smrti (1957); F. Burjánek v NŽ 1951 (O jiráskovskou tradici v novém čes. románu hist. — o Pochodni). vř

Marie Kratochvilová

10. 11. 1900 Holice v Čechách

Vychodila obecnou školu a dvě třídy měšťanky v rodišti a pracovala pak pětáctilet let jako tovární dělnice. R. 1949 byla školskou referentkou ONV v Holicích, později zastávala stejnou funkci na KNV v Pardubicích. Dělnická básnířka, začala psát verše roku 1949 v rámci akce Pracující do literatury. Příspěvky v krajském listě Zář, Rudém právu, Tvorbě, Vlastě, Zemědělských novinách a Světě sovětů.

V prostých verších oslavuje Kratochvilová poúnorový život v továrnách i na vesnici a konfrontuje socialistickou současnost s minulostí na základě vlastních vzpomínek a zkušeností (*Neskončil náš boj*). K lidové písni mají blízko verše jejího *Vyznání*, v němž se rovněž pokusila lyricky vyjádřit pestré dojmy z návštěvy Bulharska a Maďarska. I k dalším básnickým knížkám ji inspirovaly společenský přerod současné české vesnice a láska k rodné zemi.

BIBLIOGRAFIE

Neskončil náš boj (Bb 1951), *Vyznání* (Bb 1953), *Vesnické motivy* (Bb 1955), *Zpěv země* (Bb 1956), *Jarní prameny* (Bb 1959), *Ze srdce* (Bb 1962), *Kytička* (Bb pro děti, 1962). jn

František Václav Krejčí

4. 10. 1867 Česká Třebová

30. 9. 1941 Praha

Pocházel z učitelské rodiny, studoval na učitelském ústavu v Hradci Králové (1882–86). Ve vyšším vzdělání byl samouk. Učil ve svém rodišti až do r. 1895, kdy se vzdal služby, odešel do Prahy a stal se novinářem. Byl nejprve členem redakce Českých novin, v l. 1895–97 spoluredigoval s J. Pelclem *Rozhledy*; pak pracoval v redakci *Práva lidu* jako literární, divadelní a hudební referent, později jako redaktor kulturní rubriky nepřetržitě do r. 1933. Členství v sociální demokracii ho přivedlo k řadě oficiálních veřejných funkcí: po první světové válce byl členem Národního shromáždění, v letech 1919–20 vedl poselstvo presidenta republiky k čs. legiím na Sibiři, v l. 1920

až 1935 byl senátorem Národního shromáždění. — Kromě cesty na Sibiř a odtud kolem světa do vlasti navštívil před první světovou válkou Vídeň, Německo a Paříž. — Debutoval drobnými povídkami v Národních listech 1891, literárněkritickou činností zahájil r. 1892 v *Rozhledech* (do r. 1903), kde také otiskl své nejvýznamnější studie (*Literatura a lid*, *O dekadenci v umění aj.*). Psal do *Práva lidu*, do *Literárních listů* (1893–96), *Naší doby* (od r. 1894), *Zlaté Prahy* (1900–05) a *Akademie* (1900–18); některé články otiskl v *Neodvislosti*, *Nových proudech*, *České stráži*, *Moderní revue* aj.

Literární dílo F. V. Krejčího zahrnuje literární kritiku a esejistiku, romány a dramata, spisy kulturně historické a popularizační, knížky úvah o časových otázkách kulturně politických, sociálních a mravních, i překlady. Bez významu nebyla ani jeho poměrně rozsáhlá činnost v oboru divadelní a hudební kritiky. První jeho práce jsou příznačně věnovány mravním otázkám a snahám po morálním ozdravení společnosti: K. v nich vystupuje jako pokrokář lidovýchovného zaměření, jenž chápe umění jako prostředek k uskutečňování mimoliterárních, životních a sociálních ideálů. Od počátku je K. veden snahou o harmonizaci estetických, mravních a sociálních požadavků na umění, jíž se také (zejména v polovině devadesátých let) osobitě uplatnil v diferenciaci literárněkritických názorů generace devadesátých let. Pro K. je od počátku typické sledování uměleckého díla z hlediska jeho společenské funkce: proto si i v převládajícím ovzduší dobového individualismu všímá především sociálnosti umění nebo vztahů literatury a lidu, jež nově chápe hlavně jako průmyslové proletariát. Vliv individualistického společenského nonkonformismu a popření dosavadního pojetí literatury jako bezprostřední služby národním cílům, které K. sdílel s celou generací devadesátých let, zároveň v této situaci chránily jeho pojetí společenských úkolů literatury před vulgarizujícím zploštěním; i z jeho pozdějších kritických úvah a literárněhistorických prací se jako nejživotnější ukázaly ty, jež navazují a rozvádějí myšlenkové podněty generace de-

vadesátých let (např. *Deset let mladé literatury*, Nová modernost, *Jaroslav Vrchlický* aj.). K. kritická metoda, opírající se ve větších studiích a esejích programově o podněty tzv. vědecké kritiky francouzské (zejména o Hennequinovy rozboru kulturní psychologie doby), vychází v jednotlivých soudech z pružné schopnosti vnímat a oceňovat nejprotichůdnější směry a umělecké individuality v jejich historickém přínosu; na jedné straně vede K. např. k daleko objektivnějšímu pohledu na díla starších českých spisovatelů, než byl vlastní ostatním kritikům generace, na druhé straně se však tato metoda podílela i na eklektické nevyhraněnosti jeho estetického stanoviska. Eklekticismus v uměleckých i filosofických otázkách je příznačný i pro K. pozdější kulturní práci v sociálně demokratickém tisku: je v podstatě pokračováním jeho původních osvětářských ideálů, v jejichž duchu usiluje vnést do dělnického hnutí vyšší kulturu, zájem o umění a vědu a tak postupně vřadit novou třídu v spopolitost jediné národní a světové kultury. — Některé K. úvahy i náročnější monografické studie, věnované především osobnostem české literatury (Zeyerovi, Máchovi, Nerudovi, Vrchlickému), překročily popularizující nebo vykladačsky výchovná východiska a úrodně zapůsobilý na podobu a styl rodícího se českého eseje (např. *Zrození básníka*). — Téměř bez významu je však dnes už K. beletrie, kterou psal zejména v letech svého názorového zmatku a naprostého splnutí s oficiální politikou sociálně demokratických vůdců po první světové válce. Tematicky pestrá a umělecky nesouradná próza, jejíž náměty si K. vybírá většinou ze současného života s jeho sociálními problémy, klesá nejen k plytké romaneskosti, k banální charakteristice postav i prostředí a k psychologicky povrchnímu řešení situací, ale stává se i politicky programovou oslavou socialistických reformistů, kteří mají v K. románech a divadelních hrách úlohu ukazovat cestu z „revoluční horečky“ poválečné doby. Látkově nové a čtenářsky přitažlivé byly K. črty a romány z Dálného východu (*Jaro v Japonsku*, *Poslední*, *U protinožců*, *Dům v roklí*).

BIBLIOGRAFIE

Zlatá hvězda (R 1909), Síla preludu (Pp 1910), Pulmoc (D 1911), Bojiště (3 aktovky: Továrna, Hřbitov, Redakce, 1912, prem. Hřbitova 1912), Cervenec (R 1913), Povodeň (D 1916), Vlákna ve víchru (R 1917), Přes padesát (D 1917, i prem.), Dědic (D 1919), Jaro v Japonsku (Fí 1923), Veiké dobrodružství (Fí 1924), Poslední (R 1925), Žena a vlast (2 hry: Den v starém domě, Noc na sibiřské dráze, 1926), U protinožců (R 1927), Pokolení (R 1927), Dům v roklí (Pp 1928), Duch a krev (R 1929), Dva romány (Pani Salabová, Dálka, 1930), Dům v hluboké cestě (R 1932), Oběťované životy (R 1936). — Provedené hry: Jelení skála (1920). — Ostatní práce: Dnešní otázka mravů (1894), Henrik Ibsen (1897), Jak vznikla moderní názor světový (1899), Bedřich Smetana (1900), Julius Zeyer (1901), Deset let mladé literatury (1901), Jan Neruda (1902), Hana Kvapilová (1902, s K. B. Mádlem), Věčné jitro v umění (1903), Umělecké dílo v literatuře a jeho výchovná moc (1903), Náboženství a moderní ideál člověka (1905), Výchova nových lidí (1906), Karel Havlíček, první politický vychovatel českého lidu (1906), Sen nové kultury (1906), Karel Hynek Mácha (1907), Zrození básníka (Úvod do české literatury, 1908), František Palacký (1912), Jaroslav Vrchlický (1913), Světový názor náboženský a moderní (1914), Jan Hus (1915), Doba (1916), Branka do literatury (1917), Čeští básníci o české budoucnosti (1918), Jubileum Národního divadla (1918), Naše osvobození (1919), Jan Kolář (1920), Návrat sibiřských legií (1920), Rozluka církve od státu a reforma práva manželského (1921), U sibiřské armády (1922), Náboženství v demokracii (1924), České vzdělání (1924), Nové češství (1924), Poselstvo vlády k čs. vojsku na Sibiři (1924), Do lepšího světa (1926), Češství a evropanství (1931), Včera a dnes (1936). — Z překladů: Ed. Rod, Mravní názor naší doby (1895, s J. Vodákem); G. Flaubert, Salambo (1896); F. Nietzsche, Tak mluvil Zaratustra (1896), E. Hennequin, Vědecká kritika (1897); J. Barbey d'Aureville, Rudá záclona (1898); A. France, Komická historie (1911); A. Strindberg, Tanec smrti (1917), Královna Kristýna (1922); F. Wedekind, Procitnutí jara (1923); B. Brehm, Ani cisář, ani král (1935).

LITERATURA

K. Polák F. V. K., kulturní buditel dělnictva (1937) a ve sborníku O čes. lit. kritiku (1940). F. X. Šalda v KP 9 (1954), o Červenci a o monografii o I. Vrchlickém a v KP 10 (1957, o Době); Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953); B. Václavek v Lit. studiích a podobiznách (1962). J. Fučík v Kmeni (1926—27) //

Karel Krejčí

20. 8. 1904 Praha

Po vystudování malostranského gymnasia v Praze (1922) vstoupil na filosofickou fakultu Karlovy university, kde po-

slouchal bohemistiku u J. Vlčka, J. Jakubce a M. Hýska, germanistiku u A. Krause a O. Fischera (doktorát 1928 prací *Polské hnutí revoluční v l. 1830 až 1846 a české národní obrození*). Od r. 1929 byl asistentem slovanského semináře Karlovy university. Po delším studijním pobytu na polských universitách se habilitoval z dějin polské literatury (1935 prací *Polská literatura ve věrech revoluce*). Po uzavření vysokých škol působil jako středoškolský profesor na Československé obchodní akademii v Praze. Roku 1945 byl jmenován mimořádným, r. 1948 řádným profesorem polské literatury na Karlově universitě (ke studijním účelům vydal skripta *Úvod do dějin a kultury Polska*, 1958, a redigoval skripta *Česká literatura 2. pol. 19. stol.*, 1954). R. 1955 se stal členem korespondentem ČSAV a v l. 1958–63 působil jako vědecký pracovník ve Slovanském ústavu ČSAV. — Přispíval do všech hlavních slavistických časopisů (Slovanský přehled, Slavia, tam spoluredaktorem, *Nové Polsko*, *Čs. rusistika*), do časopisů literárních (Lumír, Čin, Listy pro umění a kritiku, Host do domu, *Nový život*), do odborných periodik (*Časopis pro moderní filologii*, *Listy filologické*, *Slovesná věda*, *Česká literatura*, *Věda a život*) a do různých vědeckých sborníků; uspořádal výbor *Jaro národů ve slovanských literaturách* (1948), redigoval sborník *Z doby Nerudovy* (1959) aj.

Krejčí se už od počátku svých studií zajímal o polskou literaturu, jejímž dějinám se za vedení polského profesora M. Szykowského pak cele věnoval. Ve svém vědeckém úsilí se soustředil především na průzkum polské literatury, a to od polské renesance (*Bartoloměj Paprocki z Hlohola a Paprocké Vůle*) přes přední básníky revolučního romantismu (A. Mickiewicz, J. Slowacki) k postžení významu první ruské revoluce (1905) pro zrod novopolského písemnictví (*Polská literatura ve věrech revoluce*); syntetický pohled podal v *Dějinách polské literatury*. — Podobně jako jeho polonistické, tak i bohemistické práce, k nimž se K. soustředil zejména v posledních letech, byly zpočátku pod silným vlivem sociologismu (své teoretické názory vyložil v *Socio-*

logii literatury). Neustálé zdůrazňování společenských podmínek celistvého i osobnostního vývoje je patrné zejména v dosud nejrozsáhlejších monografických výkladech (*Jakub Arbes, Kapitoly o Jakubu Arbesovi*) a v rozboru putavých detailů díla A. M. Tilshové; v těchto i ostatních analýzách (např. v rozboru české satiry v brožurě *Svatopluk Cech a Matěj Brouček, pražský měšťan*) jsou vyzdvihovány zejména ony progresivní společenské síly, které podmiňovaly vznik a formování dějových a ideových složek uměleckého díla. Sociologická metoda je patrná i v K. praktickém výkladu o vztazích mezi společenskými a jazykovými jevy (*Jazyk ve vývoji společnosti*), kde se uplatnily i jeho starší teoretické úvahy o jazykové kultuře a její funkci na pozadí společenských proměn.

BIBLIOGRAFIE

Polská literatura ve věrech revoluce (1934, přeprac. 1949). Přehled nové polské literatury (1937). Bartoloměj Paprocki z Hlohola a Paprocké Vůle. Život. dílo. forma a jazyk (1941 staženo, znovu 1946). Sociologie literatury (rozmnož. 1944). Jakub Arbes. Život a dílo (1946). Jazyk ve vývoji společnosti. Studie ze sociologie spisovného jazyka (1947). Julius Slowacki. polský básník revolucionář (1949). Svatoopluk Cech a Matěj Brouček. pražský měšťan (1952). Dějiny polské literatury (1953). Jaroslav Vrchlický (1954. s J. Polákem a V. Tichým). Kapitoly o Jakubu Arbesovi (1955). A. M. Tilshová (1959).

LITERATURA

J. Dolanský v LN 1954 (č. 33).

mh

Stanislav Krejčí

2. 5. 1889 Dolany u Olomouce

Syn chalupníka a formana, sám také v mládí pracoval jako zemědělec. R. 1914 narukoval, r. 1915 byl těžce raněn na haličské frontě. Potom byl v Dolanech úředníkem v záložně (od r. 1918) a v pivovaru (1926–36), krátce v pražské inzertní kanceláři a nakonec tajemníkem Svazu čs. živnostnictva v Olomouci (od r. 1939). Od r. 1953 je v důchodě a pracuje literárně na Sv. Kopečku u Olomouce. — Básnické a hlavně prozaické příspěvky v krajinských listech a časopisech vycházejících v Olomouci (od r. 1908, zprvu pseud. St. K. Dolský),

Českém rolníku (jehož Literární besídka v l. 1913–26 redigoval; zde 1925 román *Návrst*), Zvonu, Venkově, Nivě, Svobodném slově (zde 1947 román *Vichřice v podhůří*), Osvětové práci, Červeném květu aj. Je autorem četných národopisných pásem (některá s J. Vacou). Stanislav Krejčí patřil k výrazným představitelům hanáckého regionálního písemnictví. Nářečně psanou poezií navazuje na F. S. Procházku → a O. Přikryla →, prozaickými pracemi, v nichž je těžiště jeho díla, na vesnický realismus konce 19. století. Řadou románů a románových kronik zachytil v podstatě celou novodobou historii svého rodného kraje, hanáckého podhůří Jeseníků, od zápasu vesnického lidu s feudály na počátku 19. stol. až po družstevní přestavbu dnešní vesnice, a to ze stanoviska chudého rolníka a chalupníka, oslavovatele rodné země a strážce jejího jazyka i moralizujícího karatele charakterových defektů a mód cizích povaze vesnického člověka. Autor, který svou vesnici důvěrně zná a který podkládá každý detail svých kronik studiem archivních materiálů, má větší smysl pro pestrou, realisticky popisnou evokaci selského života než pro celistvé postiznění zápasících historických sil a myšlenkových světů.

BIBLIOGRAFIE

Po cestách neschůdných (Pp 1920). Hluboká brázda (R 1937). Kovář z Henčlova (D 1940, i prem., v nářečí). Pod jedovou (Bb 1940, v nářečí). Me z Kopanin (Bb 1940, v nářečí). Na souvrati (R 1941). Z cizích kořenů (D 1942). Kramář Martin (R 1943). Potrestaný sedlák (pohádka, 1944). Chalupy neuhnou (R 1946). Kosa nebróšená (Bb 1947, v nářečí). Věrná stráž (R 1948). Slunce pod jedovou (R 1957). Dědina dokořán (R 1959). jo

Zdeněk Kriebel

29. 4. 1911 Brno

Studoval v Brně na reálném gymnasiu (maturita 1930) a na právnické fakultě (doktorát 1935). Pak byl advokátním koncipientem v Brně (1935–39) a v Praze (1939–40), právním a administrativním úředníkem v Praze (1940–46), v l. 1946 až 1956 obhájcem v Praze, v l. 1956–63 redaktorem Státního nakladatelství dětské

knihy a tajemníkem Kruhu přátel dětské knihy. Od r. 1963 je redaktorem literárního oddělení Čs. rozhlasu v Brně. — Do literatury vstoupil už v šestnácti letech verši v Moravské orlici, později přispíval především do časopisů Středisko, Index, Lidové noviny, po osvobození hlavně do Nového života, Literárních novin, Hosta do domu, Zlatého máje aj. Zabývá se též teorií dětské literatury.

Krieblova básnická prvotina, ovlivněná poezií Wolkerova → a Seifertova → proletářského období, vyjadřuje touhu po lidské družnosti a čistotě, ale zároveň i poznání společenských rozporů a víru v jejich revoluční řešení. Další knihou (*Polytonfox*) se připojil k avantgardnímu proudu naší poezie; mnohotematickým proudem představ vyjadřuje rozchod s měšťáckým světem a úsilí o život na přirozených, zdravých základech. Verše z doby okupace a z počátku života v osvobozené vlasti shrnul Kriebel do sbírky občanské lyriky vysoké úrovně, prožité, bez dutého patosu a fráží, bez komentování na okraj událostí (*Alarm*). Po delším odmlčení vydal *Knihu milosti*, sbírku milostné poezie, sledující zrod lásky, její vrcholy a krize až po konečnou roztržku, ale zároveň i sám smysl lásky ve společnosti a překonání osobní bolesti. V posledních svých knihách překonává K. nebezpečí složité, přintelektualizované obraznosti a literární odvozenosti některých metafor. — K. patří k těm českým básníkům, kteří pozvedají poezii pro děti na uměleckou úroveň poezie pro dospělé. Vidí svět dětskýma očima, nepodceňuje vnímavost dětí, usiluje o tvarovou pestrost, o bohatství obrazů, o jiskřivý humor.

BIBLIOGRAFIE

Hořelí keř (Bb 1931). Polytonfox (Bb 1932). 200 chryzantém (B 1938). Proutěná písňala (Bb 1938). S erbem lipového listu (Bb 1940). Alarm (Bb 1947). Pišťalíčka (Bb pro děti, 1955). Kniha m'losti (Bb 1956). Symfonie o Dvji (Bb 1959). Ptám se, ptám se, pampeliško (Bb pro děti, 1959). Koulejš se, sluníčko, kutálejš (Bb pro děti, 1961). Na slunečné straně (výbor, 1961). Za oknem laičerna magika (P pro děti, 1963). Co dělá sluníčko v parku (B pro děti, 1963). — Bibliografie ve výboru Na slunečné straně (1961).

LITERATURA

M. Petříček v kn. Glosy k současné čes. poezii (1957) a v dosl. k výboru Na slunečné straně (1961, s bibliografií). šv

Domnělý autor rozsáhlé latinské legendy *Vita et passio sancti Venceslai et sanctae Ludmilae aviae eius* (Život a umučení sv. Václava a jeho žabičky sv. Ludmily) z konce 10. stol., podle prologu ke skladbě pokládáný za břevnovského benediktina a příbuzného sv. Vojtěcha, jemuž je skladba věnována. Pro své historické zaměření bývala legenda označována za první českou kroniku, přesněji však je to historicko-náboženský spis o počátcích českého křesťanství, protože vylíčením osudů obou světců je předeslán nástin velkomoravské misie a moravský křesť Boriňov, aby tak mohla být zdůrazněna nepřetržitá souvislost slovanského křesťanství na Moravě a v Čechách. S tím autor spojuje svou historikopolitickou koncepci, podle níž je český stát dědicem Velké Moravy. Skladba je odrazem domácí situace na sklonku 10. stol., kdy se na české půdě po dočasném soužití střetá východní a západní kulturní orientace a začíná se projevovat zápasem mezi slovanskou a latinskou liturgií. Dílo, třebaže je z propagačních důvodů napsáno latinsky, straní v tomto zápase liturgii slovanské. Pro vylíčení Václavova života byla autorovi hlavním pramenem latinská legenda, tzv. *Crescente fide* (Když se šířila víra). Protože jsou ze skladby odvozeny mladší domácí latinské legendy, tzv. *Oriente iam sole* (Když už vycházelo slunce) a *Diffundente sole iustitiae radios* (Když slunce spravedlnosti rozlévalo paprsky), je legenda tzv. Kristiána jakýmsi průsečíkem mezi starší domácí legendickou tradicí, která do díla vešla, a legendickou tvorbou pozdější, která z něho vychází. Umělecká vyspělost díla vyvolávala četné pochybnosti o jeho stáří. Nejnovější bádání však potvrdilo, že skladba vznikla skutečně v 10. století.

EDICE A LITERATURA

J. Pekař: *Die Wenzels- und Ludmilalegenden und die Echtheit Kristians*, 1906; v českém překl. J. Ludvíkovského ve sborníku *Na úsvitu křesťanství* (1942). — O. Králík: *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách* (1960).

ep

7. 6. 1922 Praha

Maturoval na klasickém gymnasiu v Praze (1941), pracoval pak jako kreslič, r. 1944 byl zatčen a vězněn na Pankráci, v Terezíně a ve Flossenbürgu. V l. 1945 až 1948 byl redaktorem *Mladé fronty*, v l. 1949–52 pracoval v Praze-Smíchově jako dělník a pak redaktor časopisu *Škodovák*, potom působil ve vysílání pro děti a mládež v rozhlasu a v televizi (1953 až 1955), v l. 1956–61 byl šéfredaktorem *Pionýrských novin*. Nyní žije v Praze jako spisovatel z povolání. — Příspěvky v *Mladé frontě*, *My 47*, *Českém domově* (který 1945–47 řídil), *Karavaně*, *Štěpnici* (kterou 1948–49 řídil), *Pionýrských novinách*, *Zlatém máji*, *Učitelských novinách*, *Mateřidouše*, *Ohníčku*, *Práci* aj., někdy též pod šifrou ok. V recenzích se mj. trvale zabývá divadlem. Vydal výbor z časopisů proletářských dětí *Předmnichovské republiky Rudý květ* (1954), sestavil antologii z české poezie *Vějíř* (1958) a uspořádal sborník *Rok za rokem* (1962, ke 40. výročí založení Pionýrské organizace V. I. Lenina). Kryštofkův básnický vývoj je křivolaký. Jeho raná prvotina je ozvukem veršů *Wolkrových* → a *Nezvalových* →. Dusnou atmosféru okupačních let a zážitky z nacistických žalářů vyslovil (ve sbírkách *Hranice a Bolehlav*) s pomocí postupů poezie *Ortenovy* → a *Jeseninovy*, po únoru 1948 se stal (verši publikovanými jen časopisecky) jedním z představitelů tzv. *frézismu*, redukujícího obsah socialistické poezie na opěvování strojů a techniky. Sbírkou *Modrá obloha* se vrátil k zhořklé milostnosti, písňové melodii a prožitě politických *Hranice a Bolehlavu*, nedotvořil se v ní však ještě osobitého stylu. — Píše též verše pro děti, dětskou literaturou a recitací se zabývá i teoreticky.

BIBLIOGRAFIE

Ukrytá v korálech (Bb 1941). *Hranice* (Bb 1945). *Bolehlav* (Bb 1946). *Příběhy Ilji Muromce* (B pro děti, 1948). *O radostných písmenkách* (P pro děti, 1948). *Lefte, mláďata* (P 1957). *Modrá obloha* (Bb 1958). *Modrou dálkou světa* (Bb pro mládež, 1962).

jk

František Křelina

26. 7. 1903 Podhradí u Jičína

Po maturitě na učitelském ústavu v Jičíně (1922) působil na obecných školách v okrese novopackém, na Mostecku, Českodubsku a Turnovsku, v l. 1929—39 na měšťanské škole v Českém Dubu, v letech 1939—51 v Praze. Od r. 1960 pracuje jako stavební dělník. — Publikovat začal v *Cestě* (1922) a v nedělní příloze Národního osvobození. V l. 1925—27 byl členem redakce a přispěvatelem turnovského měsíčníku *Sever a východ* a zároveň tiskl v deníku *Venkov* (básně, povídky, kulturní referáty) pod značkou F. K. a pod pseudonymem K. Janda. Uspořádal sborníky dětských slohových prací *Dětskýma očima* (1934), *Děti své doby* (1947) aj.

Po třech sbírkách zádušných a baladicky laděných lyriky s motivy lásky k půdě, bolestné erotiky a sociálních protestů proti bídě třicátých let zakotvil Křelina trvale v próze a stal se čelným představitelem českého ruralismu. Půda a víra jsou podle K. nejsilnější složky podmiňující mravní hodnotu lidského života. Od novel (*Hlas kořenů*, *Jalovčí stráně*) a od románů ze současného venkova (*Hlas na poušti*, *Hubená léta*, *Puklý chrám*) dospěl přes prózy historické (*Klíče království*) až k románům mystickým a vizionářským (*Dcera královská*, *Amarů, syn hadí*). Celé K. dílo, rostoucí z idealistického pojetí světa, vyznačuje kult zidealizovaného venkova a jeho katolické víry, nejčastěji v protikladu k městu propadlému hmotářství a bezbožnosti (nedokončená trilogie *Země dědičná*). Ideovým tendencím ruralismu, literárního směru souvisejícího za první republiky úzce s politickými cíli agrární strany, je nejméně poplatné K. nejlepší dílo, sociální román z tkalcovského prostředí podještědského kraje *Hubená léta*. V přílnutí k půdě a v rodinné lásce vidí autor východisko z hospodářské krize třicátých let, aniž si uvědomuje její ekonomické příčiny. Umělecky nejvýš stojí realistické kresby lidí drčených chudobou, jejichž osud je spojen s tvrdou přírodou pod Ještědem (*Jalovčí stráně*). Stranou prací poznamenaných

ruralismem stojí dva romány s okupační a poválečnou tematikou (*Můj otec kapitán*, *Na březích Botiče*) a několik knih pro mládež, projevujících pochopení pro svět dítěte a jeho problémy. K. tvorbu vyznačuje v nejlepších dílech péče o jazyk a styl, využívací (především v románech) jazyka bible a navazující na tradice lidového vypravěčství.

BIBLIOGRAFIE

Půlnoční svítání (Bb 1927), Hlas kořenů (Pp 1927), Předjítní tma (Bb 1930), Plaché světlo (Bb 1934), Hlas na poušti (R 1935), Hubená léta (R 1935), Puklý chrám (R 1936, st. cena), Jalovčí stráně (Pp 1937, přeprac. 1947), Postila (D 1937, i. prem.), Klíče království (Pp 1939), Dcera královská, blahoslavená Anežka česká (R 1940, přeprac. 1941), Daliměřický pohřeb (P 1940), Amarů, syn hadí (R 1942), Z bukového dřeva (P pro mládež, 1943), Zmijí dědek a jiné povídky pro mládež (1945), Můj otec kapitán (R pro mládež, 1947), Na březích Botiče (R 1948).

LITERATURA

F. X. Šalda v *SZáp* 1934—35 (Hromádka moderní čes. beletrie — o Hlasu na poušti); V. Lišková v *Posmrtném odlitku* z prací (1945, o románu *Amarů, syn hadí*); A. Novák v *dosl. k románu Puklý chrám* (1949). uv

Petr Kříčka

4. 12. 1884 Kelč u Hranic

25. 7. 1949 Okarec u Náměště n./Osl.

Syn řídicího učitele, bratr skladatele Jaroslava K. Velkou část dětství a chlapectví prožil v Maršovicích u Nového Města na Moravě, dále v Havlíčkově Brodě a v Novém Městě na Moravě, kde r. 1901 maturoval na reálce. V l. 1901—05 studoval chemii v Praze, krátký čas pobyl na praxi v hulínském cukrovaru na Hané, později v chemické laboratoři v Karlových Varech, v zimě 1906—07 pracoval v Pas-teurově ústavě v Paříži. V l. 1907—08 působil v Moskvě jako učitel cizích řečí a dobře se seznámil s ruskou poezií klasickou i moderní. Po jednoroční vojenské službě byl asistentem ve výzkumné stanici při pražské technice a učil na obchodních školách v Praze. R. 1914 odešel na ruskou frontu, kde byl záhy raněn a prožil řadu měsíců ve vojenských lazaretech. Zde dokončil svou první knihu

veršů. V l. 1919—37 byl úředníkem ministerstva školství, v l. 1937—47 pro nemoc mimo službu, v l. 1947—48 úředníkem Knihovny vysokých škol technických.

První Křížkovy básnické pokusy spadají do doby jeho pražských studií. Od roku 1909 otiskoval překlady z nové ruské poezie (Balmont, Bunin, Brjusov, Bělyj aj.) a zároveň vlastní lyriku v Lumiru. Po první válce začal překládat i z literatury francouzské. Za nacistické okupace vznikly kromě nových básnických děl další K. překlady, mj. obsáhlý svazek ruských bylin, výbor z poezie Lermontovovy, Gogolův Taras Bulba aj. V poezii, která je těžištěm jeho literární tvorby, nepřimyká se K. k žádnému básnickému směru, velkou částí svého díla osobitě navazuje na tradice lidové poezie domácí a slovanské. První sbírka, v níž několika básněmi vyslovil tichý protest proti válečnému utrpení (Medynia Głogowska), předznamenala svou pokorou a prostotou nástup poválečné básnické generace Wolkrovy →. K. poezie je především vroucí a prostou oslavou básnikova horáckého domova a vyrůstá z bohatých zkušeností citových a smyslových. V melodických verších, které se zpravidla vyznačují jednoduchou a úspornou dikcí a výrazovou přesností, vyjádřil K. oddanou lásku ke krajině dětství a k blízkým lidem, vyzpovídal se s mužnou upřímností z citových zmatků, zklamání i mučivé melancholie člověka zasaženého ohněm první světové války a zanečeného pro lidskou soudržnost a přátelství. V knihách vydaných po r. 1945 se vyrovnává s otřesnými událostmi války a nacistické okupace a vyslovuje odpor proti fyzickému a duchovnímu útlaku. Pro žalobný protest proti fašistické ničivosti zvolil v knize *Světlý oblak* formu hrdinské písně jihoslovanské, v epické sbírce *Píseň meče* využil i jazyka ruských bylin. — K. básnickou osobnost dokreslují humorné a satirické verše a prózy *Suchá jehla* a *Ďábel frajtre*m. V první převládá dobromyslný humor a úsměvná parodie, v druhé se K. vyrovnává s událostmi let 1938—45.

BIBLIOGRAFIE

Šípkový kef (Bb 1916), Bílý štít (Bb 1919), Svět zvířat (verš. texty k obrázkům J. Lady,

1919), Hoch s lukem (Bb 1924), Výbor z básní (1927), Z lyriky P. K. (1929), Chléb a sůl (Bb 1933), Suchá jehla (Bb i Pp 1933), O Horácku a Horácích (P 1937), Světly oblak (Bb 1945), O neposlusném Budulinkovi (pohádka, 1945), Běsově (Bb 1946), Píseň meče (Bb 1946), Ďábel frajtre (Bb 1946). — *Výchory: Z díla (1954, usp. V. Závada), Tak nikde skřivánek nezpívá (1957, usp. K. Čechák).* — Z překladů: V Brjusov, *Cesty a rozcestí (1913); Molière, Amfytion (1918); R. Rolland, Vlci (1921); D. S. Merežkovskij, Carevič Alexei (1921); F. Crommelynek, Velkolepý paroháč (1923); R. Rolland, Hra o lásce a smrti (1926); H. Hesse, Siddhārthah (1935); M. J. Saltykov-Sčedrin, Dějiny jednoho města podle původních pramenů (1936); A. S. Puškin, Lyrika (1936); A. V. Suchovo-Kobylin, Svatba Krečinského (1946); Byliny (1946); L. N. Tolstoj, Anna Kareninová (1946); N. V. Gogol, Taras Bulba (1947); M. J. Lermontov, Lyrika (1948); A. S. Puškin, Tři pohádky (1949); N. S. Leskov, Zelezná vůle (1949), Očarováný pontník (1950); A. P. Čechov, Celá Rus (1950); T. Ševčenko, Výbor z díla (1951), s M. Bieblou, L. Fikarem aj.).*

LITERATURA

F. Götz v kn. *Básnický dnešek (1931)*; B Polan ve výb. *Z díla (1954)*. P. Eisner v *Kmeni 1926—27*; A. M. Piša v *Rozhledech po lit. a umění 1933.* jn

Ivan Kříž

12. 11. 1922 *Osová Bitýška*
u *Velkého Meziříčí*

Absolvoval reálné gymnasium v Brně (1941) a zároveň konzervatoř (hru na klarinet a saxofon). Po osvobození vystudoval právnickou fakultu (1948). Už v době studia byl zaměstnán v redakci brněnské *Rovnosti*. V l. 1949—63 byl tajemníkem brněnské pobočky Svazu čs. spisovatelů, od r. 1963 tajemníkem ústředního výboru Svazu. — Příspěvky především v *Rovnosti* (i divadelní referáty), *Rudém právu*, *Plameni*, *Literárních novinách*, *Hostu do domu* aj. Je autorem scénáře k významným filmům *Škola otců* a *Velká Samota*.

I. Kříž má vyhraněný smysl pro základní morální konflikty doby, pro rozpor starých návyků s prvky nové socialistické mravnosti. Zná důkladně současnou vesnici a snaží se na lidských vztazích ukázat základní rysy její přeměny. Po románu o procesu přetváření člověka v prostředí velké východoslovenské stavby (*Divčí pole*) řeší v románu *Velká Sa-*

mota konflikt společenského úkolu a osobního štěstí člověka, řídicích a řízených: mladý předseda družstva sice náročnou kázní pozvedne upadající hospodářství, zároveň se však odcizuje kolektivu a propadá samotě. Podobný mravní konflikt, střetnutí osobních zájmů a společenských potřeb, má i kompozičně složitá novela *Oheň chce dobré dřevo*, konfrontující dva charaktery prolináním dvou dějových pásem, i *První den mého syna*, zamýšlející se nad výchovou mladé generace a odpovědností za ni. K. chápe literaturu jako průzkumníka časových společenských otázek. Nedaří se mu zatím vždy pevně skloubit rovinu obecných vztahů s individuální psychologickou kresbou.

BIBLIOGRAFIE

Městečko se diví (Pp 1949). Dívčí pole (R 1955). Velká Samota (R 1960). Oheň chce dobré dřevo (P 1961). První den mého syna (P 1963).

LITERATURA

J. Hájek v kn. Osudy a cíle (1961). šv

Marie Kubátová

(roz. Kutinová)

8. 8. 1922 Praha

V Praze studovala reálné gymnasium (maturita 1941) a v l. 1945–47 na Karlově universitě farmacii. Jako magistra byla zaměstnána v lékárnách v Křinci u Nymburka, v Karlových Varech, ve Vrchlabí (1953–57), kde také přednášela farmakologii na Vyšší zdravotnické škole. Od r. 1957 se věnuje výhradně činnosti spisovatelské. Literární činnost zahájila pod vlivem své matky PhMr Amálie Kutinové, národopisné sběratelky.

Ze svého styku s venkovskými lidmi, z důkladné znalosti jejich jednání, citění a myšlení čerpá Kubátová nejen hlavní podněty látkové, ale i poučení skladebné a výrazové (zvláště jazykové). Zaujata zbytky krkonošského folklóru debutovala „vyprávěnkami“ (*Daremný poudačky*), brzy uváděnými i jevištně v rozhlase (muzikantská báchorka *Jak přišla basa do nebe*). Později K. shrnula své národopisné poznatky a výsledky sběratelské

činnosti do *Krkonošova roku* a hledá, jak a do jaké míry lze použít prvků tradičního folklóru pro soudobé umění (tylovská báchorka *Skleněná panna*). Zkušeností z drobné kulturní práce na venkovském městě využila v publicistické próze *Novinářská patálie*. — Píše i rozhlasové a televizní hry.

BIBLIOGRAFIE

Daremný poudačky (Pp 1956). Matěikov (Pp 1956). Jak přišla basa do nebe (D 1961, prem. 1956). Studentské romaneto (P 1958). Krkonošův rok (lidová vyprávění. 1958, s A. Kutinovou). Pohádky pro rozcáplky (1959). Novinářská patálie (P 1961). — Provedené hry: Skleněná panna (1960), To nechce klid (1962). mb

Ivan Kubiček

25. 5. 1933 Praha

Po absolvování čtyř tříd gymnasia (1948) se stal pracovníkem ÚV ČSM a redaktorem v nakladatelství Mladá fronta. V letech 1950–52 redigoval čtrnáctideník Směna, v l. 1952–63 byl redaktorem deníku Nová svoboda v Ostravě. Nyní se věnuje jen literatuře. — Příspěvky v Mladé frontě, Směně, Květech, Lidových novinách, Tvorbě, Kultuře, Rudém právu, Nové svobodě, Červeném květu, Mladé tvorbě aj.

Kubiček debutoval již v sedmnácti letech knihou reportáží, obrátil však na sebe pozornost až románem *Lucinka*, přesvědčivým obrazem Ostravska na počátku padesátých let, s nosnou ústřední postavou havíře, dělnického ředitele dolu.

BIBLIOGRAFIE

Fronta, na které se neumírá (Rpe 1950), Lucinka (R 1961, zilm.). šv

Josef Štefan Kubín

7. 10. 1864 Jičín

Studoval gymnasium v Jičíně (1876 až 1884), moderní filologii na Karlově universitě v Praze (1884–88) a v Ženevě a učil pak na středních školách v Kutné Hoře, Č. Budějovicích (1892–1902), Jičíně (1902–09), Mladé Boleslavi a na reálném gymnasiu v Truhlářské ulici

v Praze (1911–25). R. 1883 navštívil Korsiku a střední Afriku a cestoval po Francii, Švýcarsku, Rusku aj. — Jeho první publikované práce se týkají literárních dějin (1885 v lipském časopise *Magazin für die Literatur des In- und Auslandes* články o Sv. Čechovi a Simonu Gregorčičovi), záhy však začal psát poezii, překládat a zabývat se dialektologií, národopisem a dějinami českého divadla (spolupráce s Ladeckého Českou Thálií 1889–92). Odborné příspěvky uveřejňoval v Jihočeských listech, Budivoji, Věstník českých profesorů, Času, Listech filologických, Sborníku Společnosti Jar. Vrchlického aj., verše původní i přeložené, zvl. ze španělštiny, v *Květech Krakonošových* (1887) a v *Budivoji* (1892, 1900, 1901), lidové pohádky a povídky z Kladska a Podkrkonoší ve *Venkovu* (1922), *Amerikánu* (1924), *Právu lidu* (1925), *Malém čtenáři* (1926, 1927) aj. Pro školní potřebu napsal a vydal řadu příruček, slovníků, učebnic a textů a překládal z francouzštiny (L. Léger, Píseň o Rolandovi aj.). — R. 1949 byl vyznamenán státní cenou za celoživotní dílo, r. 1954 jmenován zasloužilým umělcem.

Teprve po dlouholeté a intenzivní přípravě folkloristické a dialektologické vystoupil J. Š. Kubín s původní tvorbou pohádkovou; první knihu povídek, úvodní svazek „jivinských rapsodií“ (*Hrozná chvíle*), vydal dokonce až ve svých sedmasedmdesáti letech. Ve své beletristické tvorbě, vyznačující se rozkoší z vyprávění, je K. autorem dějově hutných a jazykově bohatých povídek. Nejosobitější je ve svých veselých historkách a anekdotických příbězích, plných pohody, zdravého humoru a optimismu, odvozený bývá tam, kde se pokouší o hlubší psychologický pohled. Opírá se vždy o důkladnou znalost lidového charakteru, především ze svého rodného kraje, a usiluje o jeho věrné zpodobení. Se zdarem využívá lidové slovesné tradice; vychází z drobných podnětů dějových nebo povahopisných, které potom osobitě a samostatně rozvíjí, opíraje se přitom o bohatství lidového jazyka; využívá zvláště jadrných přísloví, porekad a rčení, pracuje s dialektismy a sám vytváří osobitě básnické neologismy.

BIBLIOGRAFIE

Beletrie: *Hrozná chvíle* (Pp 1941), *Blesky nad hlavou* (Pp 1942), *Srdce v bouři* (Pp 1944), *Stíny jdou za námi* (Pp 1946), *Kudrnaté povídky* (Pp 1946), *Zlatodol pohádek I–IV* (1948–52, soub. vyd.), *Divoké přehánky* (Pp 1948), *Z východu světlo* (Pp 1952), *Bohatýr Smích* (Pp 1953). Výbor: *Na každého dojde* (usp. V. Karfíková, 1962). — Práce dialektologické, národopisné a folkloristické: *Povídky kladské* (2 sv., 1908 a 1910, def. vyd. 1958), *Lidomluva Čechů kladských* (1913), *Pohádky z Kladska* (1917), *České Kladsko* (1919), *Lidové povídky z českého Podkrkonoší I–III* (1922, 1922, 1926, def. vyd. 1948), *Kladské písničky* (1925), *Kudrlinky* (lid. vyprávěny a anekdoty, 1928), *České emigrantské osady v Pruském Slezsku* (1931), *Lidová píseň Čechů štrálských* (1931). — Příručky, slovníky, učebnice: *Nový kapesní slovník francouzsko-český a česko-francouzský* (1902), *Anthologie des poètes français du XIXe siècle* (1906), *Praktická škola francouzštiny* (1920), *Slovník slovensko-český* (1921), *Po stopách Sv. Čecha* (životopisná monografie, 1926) aj.

LITERATURA

J. Horák v *Národopis. věstníku českoslovan.* 1950; J. Jech v *Čs. etnografii* 1954; V. Karfíková v *Plamenu* 1962 (č. 2). jn

František Kubka

4. 3. 1894 Praha

Studoval klasické gymnasium v Praze na Žižkově a po maturitě (1912) slavistiku a germanistiku na filosofické fakultě Karlovy university. Jeho studia přerušila válka; v říjnu 1914 narukoval a sloužil na karpatské a haličské frontě, kde se r. 1915 dostal do ruského zajetí. V l. 1918–20 byl příslušníkem čs. armády na Rusi a prošel s ní Sibiří na východ. Od května 1920 byl ve službách organizace YMCA v Charbině (Mandžurie). Po návratu v květnu 1921 dokončil studia na filosofické fakultě (doktorát 1921) a pracoval jako sekretář ústředního výboru YMCA v Praze (1922–27). V l. 1927–37 byl redaktorem pro zahraniční politiku v *Prager Presse*, v l. 1937–39 vládním komisařem ministerstva zahraničních věcí, později (do května 1945) byl úředníkem ministerstva školství. Na začátku okupace byl krátce vězněn gestapem v Berlíně. Po Květnové revoluci se stal přednostou odboru pro kulturní styky s cizinou ministerstva informací; v l. 1946–48 působil jako čs. vyslanec v Sofii. Od ná-

vratu do Prahy žije jako spisovatel z povolání. — Jako funkcionář YMCA, novinář a diplomat podnikl K. řadu cest do zahraničí, které měly vliv jak na jeho literární tvorbu, tak na jeho širokou kulturní orientaci. Před první válkou navštívil Německo, za války poznal Rusko, Sibiř, Mandžurii, Čínu a indické přístavy, za první republiky Polsko, Finsko, SSSR, Francii, Švýcarsko, Anglii, Itálii, po r. 1945 navštívil Bulharsko, Jugoslávii, Rumunsko, SSSR, NDR, Polsko, Holandsko a Finsko. — Příspěvky (básně, povídky, články, překlady a odborné literárněhistorické stati) zejména v časopisech Česká kultura, Přehled, Zlatá Praha, Máj, Cesta, Pramen, Zvon, Topičův sborník, Přerod, Host, Literární rozhledy, Moderní revue, Kritika, Socialista, Česká revue, Nové Čechy, Naše doba, Nová svoboda, Národní listy (od r. 1925), Národní osvobození (od r. 1925), Rozpravy Aventina, Literární svět, Rozhledy, Čin, Naše věda, Časopis pro moderní filologii, Panoráma, Lidové noviny (od r. 1934), Lumír, Tvorba, Literární noviny, Nový život aj. Překládal z němčiny (J. W. Goethe, E. Ludwig aj.) a z ruštiny (N. Ostrovskij, L. N. Tolstoj, Slovo o pluku Igorově aj.). R. 1954 byl jmenován zasloužilým umělcem.

Svou literární dráhu začal Kubka před první válkou verši, psanými ještě pod silným vlivem Jar. Vrchlického a jeho školy; výrazným rysem bylo v nich od počátku zejména okouzlení antikou a klasicizujícími kulturními epochami a vedle toho i sklon k exotické malednosti poezie. V letech svých literárních počátků se setkal s hnutím novoklasicismu, jehož úsilí po sevěné epické formě poznamenalo i pozdější K. debut v próze. Jeho rané povídky, které těží z bohatých zkušeností autorovy sibiřské a východoasijské anabaze, pokoušejí se sloučit aktuální téma války a revolučních bojů s požadavky tradiční novelistické zápletky, s klasicizující, oproštěnou kompoziční stavbou a se sytým lokálním koloritem. K. beletristická dráha byla ve dvacátých letech přerušena nejprve příklonem k odborné literárněhistorické profesi, v níž se projev il zejména jako znalec ruské a sovětské literatury, později byla nadlouho vy-

střídána náročným novinářským povoláním. K. beletrii se vrátil až za okupace, kdy rychle vypsěl ve výrazného představitele soudobé historické prózy: nejprůzračnější jsou i tu jeho sevěné, stylisticky i kompozičně vyvážené novely (*Skytský jezdec, Karlštejnské vigilie* aj.), které K. tematicky sjednocuje v rámcové celky podle vzoru renesančních cyklů. Jeho pojetí historické prózy vychází z volné fabulace, která svobodně rozvíjí romaneskní příběh; historičnost se projevuje zejména zachycením dobové myšlenkové atmosféry a barvitou evokací prostředí (romány *Palečkův úsměv* a *Palečkův pláč*). — V tvorbě po r. 1945, která od počátku usiluje nalézt aktivní, politicky angažovaný vztah k soudobým společenským událostem, navazuje na umělecké zkušenosti své historické novelistiky (*Černomořské večery*). Jeho povídka směřuje nyní k úsečnému, zkratkovitému podání společensky průzračného příběhu, vyhozeného v útočnou pointu často bezprostředně agitačního dosahu: tak vytvořil v padesátých letech typ politické „malé povídky“, v níž se tematicky soustřeďoval zejména k odhalování diplomatických machinací světového imperialismu a k růstu mezinárodních mírových sil (*Malé povídky pro Mr. Trumana, Picassova holubice*). Malé formy K. postupně opouští, veden tížadostí napsat velký románový cyklus o vnitřním pohybu české společnosti od revolučního roku 1848 do roku 1945; tak vznikla jeho umělecky nedořešená heptalogie *Veliké století* (v konečné redakci v Dile jí dal autor vnější podobu pentalogie), která se pokouší na osudech jedné rodiny a později v životním příběhu pražského intelektuála a jeho vyspívání v komunistu ilustrovat široké souvislosti protifašistického boje a narůstání revolučních společenských proměn v jejich uzlových bodech až ke květnu 1945. — Mimoto publikuje K. v posledních letech zejména vzpomínky na vlastní mládí a memoárové črty o autorech a dilech, s nimiž se setkal.

BIBLIOGRAFIE

Ozvky Šumavy (Bb a Pp 1911, pseud. A. K. Buk), Slunovrat (Bb 1914), Barvy východu (Pp 1923), Fu (Pp 1924), Básnické revolučního Ruska (studie a překlady, 1924), Hvězda

králů (Bb 1925), Dvojnáci a sny (Pp 1926), Dobrovský a Rusko (studie, 1926), Povídky pro Jiříčka (1927), Ataman Rinov (D 1928, i prem.), Hra svatováclavská (D 1929, i prem.), Sedmero zastavení (Pp 1931), Menschen der Sowjetunion (E 1936), Skytýský jezdec (Pp 1941), Božena Němcová (obrazová publikace s úvodní studií, 1941, s M. Novotným), Pražské nokturno (Pp 1943), Karlštejské vigilie (Pp 1944), Palečkův úsměv (R 1946), Palečkův pláč (R 1948), Černomořské večery (Pp 1949), Sto dvacet dní (R 1950, 5. díl cyklu Veliké století), Malé povídky pro Mr. Trumana (1951), Cizí město (R 1951, 6. díl cyklu), Vitr z hlubin (R 1952, 7. díl cyklu), Picassova holubice (Pp 1953), Dědeček (R 1953, 1. díl cyklu), Hnízdo v bouři (R 1954, 2. díl cyklu), Básníková svatba (R 1955, 3. díl cyklu), Strážce na horách i v údolích (Pp 1955, se synem Jiřím Kubkou), Mnichov (R 1956, 4. díl cyklu), Černomořská jitra (čtyři, 1956), Říkali mu Ječmínek (R 1957), Ječmínkův návrat (R 1958), Na vlastní oči (paměti, 1959), Hlas východu (memoárové čtyři, 1960), Tváře ze západu (memoárové čtyři, 1961), Setkání s knihami a lidmi za mladých časů (memoárové čtyři, 1963), Měsíční sonáta (P 1963). — Dílo F. K. v Čs. spisovatelství od r. 1955 (zde konečná redakce románového cyklu Veliké století: 1. Dědeček, 2. Básníková svatba, 3. Mnichov — Sto dvacet dní, 4. Cizí město, 5. Vitr z hlubin). Soupis knižního díla v bibliografické brožůře F. K. (1954).

LITERATURA

Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953, o hře Ataman R. nov); J. Fučík v Divadelních kritikách (1956, o hře svatováclavské), K. Sezima v kn. Mlázi (1936), V. Stejskal v NZ 1951 (o Sto dvaceti dnech); H. Ska.ová v SV 1952 (o předkádě Šiava o pluku Igorově); V. Růž v NZ 1954; M. Jungmann v NZ 1954 (Vitr z hlubin); L. Kundera v HD 1954 (Chvála povídkáře); J. Mourková v Květnu 1956—57; F. Götz v NZ 1957.

Zdeněk Matěj Kuděj

(vl. jm. Zdeněk Matěj)

24. 11. 1881 Hořice v Podkrkonoší

8. 8. 1955 Litomyšl

Syn inženýra zaměstnaného na stavbě železnic, s nímž se rodina často stěhovala. Gymnasium začal studovat v Praze, po otcově smrti pokračoval v Příbrami; v septimě pod hrozbou vyloučení odešel ze studia a stal se praktikantem v lékárně. Z vojenské služby byl propuštěn pro předstíranou chorobu. Jeho dobrodružné cesty začaly odjezdem do Německa r. 1903; z Hamburku odjel do New Yorku na lístek vyhraný v herně. Šest let cestoval po Spojených státech, živě se nej-

různějším způsobem. Po návratu pracoval jako přidavač u zedníků; z vyprávění různých historek spoludělníkům vznikla zde jeho první povídka, která byla pak otištěna v Národních listech. Povzbuzen jejím ohlasem začal K. psát a v krátké době otiiskl řadu povídek v socialistických novinách, zejména v Právu lidu; brzy se sblížil s pražskou uměleckou bohémou, hlavně s okruhem kolem J. Haška → a J. Lady →. R. 1912 odjel do Ruska, byl však po několikadenním pobytu v Kyjevě zatčen a po sedmiměsíčním vězení vyhoštěn. Po návratu do Prahy vydal první knížky o svých cestovních dobrodružstvích v Americe a v Rusku. S J. Haškem se vydal na další cesty v l. 1913 až 1914, tentokrát po středních Čechách. Za války byl zprvu osvobozen od vojenské služby, pak byl vojenským písařem a nakonec superarbitrován, po válce se vrátil k dobrodružnému způsobu života. Krátce byl tajemníkem Klubu českých turistů (1919) a redaktorem Armádního bulletinu, pak se věnoval výhradně literatuře a toulkám po republice. Několik let prožil na Zakarpatské Ukrajině, kde vznikl jeho román *Horalská republika* o protimaďarské vzpouře a ustavení „huculské republiky“ v Jasíně (od listopadu 1918 do března 1919). Nejčastěji však pobýval na různých místech Posázaví a Českomoravské vysočiny, v Dolních Kralovicích, v Ledči nad Sázavou a zejména v okolí Lipnice, kde žil (od společné cesty v r. 1919) malíř Panuška a později i Hašek. Na Vysočině prožil okupaci a několik poválečných let. K ní se také váží jeho poslední prózy. R. 1952 se odstěhoval do Litomyšle.

Způsob, jakým vznikla první Kudějova povídka, je příznačný pro celé jeho rozsáhlé dílo, jež ve své době patřilo k oblíbené lidové četbě. V povídkách i románech těžil K. bohatě ze svých pestrých a zajímavých životních zážitků, ze své znalosti nejrůznějších prostředí, společenských vrstev i lidských typů. Silné sociální citění a bohémský způsob života jej trvale upoutávaly zejména k sociálně slabým a utištěným i k lidem vyřazeným ze společnosti a k tulákům; byl mu blízký lidový životní názor i lidový humor. Živelné vypravěčství, výrazný pozorovatel-

ský talent a smysl pro reportáž vyvažují v jeho nejlepších knížkách improvizátorství, nedostatek umělecké kázně a kultivovanosti, k nimž ho vedle chvatu vedla i záměrná snaha o neliterárnost. Kromě dokumentárních obrázků z Ameriky (*Bídne dny*, *Majitel zlatých dolů*, *Z Nového světa*, *Mezi dvěma oceány* aj.) i z Ruska (*Hostem u báťušky cara*) patří k jeho nejvýznamnějším a nejpoučivějším knížkám vyprávění *Ve dvou se to lépe táhne*, v nichž vylíčil svá putování s J. Haškem a podal živý portrét jeho originální osobnosti. — Vedle původních prací vydal řadu překladů z angličtiny (Ch. Dickens, W. Scott, k překladu sedmidílného Burroughsova románu o Tarzanovi připsal pokračování *Tarzanova babička*) a z ruštiny (Amfiteatrov aj.).

BIBLIOGRAFIE

Bídne dny a jiné povídky (1913), *Hostem u báťušky cara* (Pp 1914), *Majitel zlatých dolů a jiné povídky* (1914), *Mordovna* (Pp 1914), *Na frontě a doma* (Pp 1916), *Ku-Klux-Klan* (P 1916), *Humoresky* (1916), *Dobrodružství Jendy Smolika v Americe* (P 1917), *Havolam a jiné humoresky* (1917), *Z Nového světa* (Pp 1918), *Mezi dvěma oceány* (Pp 1918), *Křesťanoví hračou* (P 1918), *Zuamení ďáblovo* (Pp 1918), *Zlá svoboda* (Pp 1919), *O Fyláskovi* (Pp 1919), *Tisíc nesmrtelných* (P 1920), *Rvavý Holybee a jiné povídky* (1921), *Králušáků* (Pp 1923, 2 sv.), *Ve dvou se to lépe táhne* (Pp 1923, 1924, 2 sv., zřím.), *Strejcové a tetky* (Pp 1924), *Tarzanova babička* (R 1926), *Ve dvou se to lépe táhne, ve třech háře* (Pp 1927), *Mistr Matěj Kunej* (P 1928), *Plojhar 20. století* (Pp 1929), *Když táhne silná čtyřka* (Pp 1930, 2 sv.), *Horalská republika* (R 1932), *Posmrtné: Výbor: Sid* (4 sv. 1941, usp. Kuzma), *Safijánska zima* (P 1957), *Dobrodružné cestování* (Pp 1959), *Zlý dědek z Vysočiny* (Pp 1961).

LITERATURA

Doslovy F. Hampla ke kn. *Safijánska zima* (1957) a *Dobrodružně cestování* (1959) a v NZ 1956 (č. 11).

Beneš Method Kulda

16. 3. 1820 *Ivančice*

6. 5. 1903 *Praha*

Gymnasium studoval v Jihlavě (1833 až 1839), filosofii a teologii (od r. 1841) v Brně (vysvěcen 1845). Působil jako kaplan v Židlochovicích (do r. 1848), v Loděnicích u Pohořelic (1848–50)

a ve Starém Hobzí u Dačic (1850), odkud přišel do Brna na místo duchovního správce a katechety ústavu pro zanedbanou mládež (1850–59). V Brně se stal vůdčí osobností katolického národního hnutí. R. 1859 odešel na faru v Chlumu u Sedlčan, r. 1870 byl jmenován kanovníkem vyšehradským. Zároveň zastával různé církevní úřady, především dozor nad školami. Oslepnutí v posledním desetiletí života vzdálilo ho veřejné činnosti. — Redigoval časopis *Posvátná kazatelna* (1864–93), *kalendáře Moravan* (1852 až 1860), *Poutník* (1874–75), *Kalendář svatováclavský* (1874 a 1875), zúčastnil se založení časopisu *Čech*; dále přispíval do *Týdeníku* (pod pseud. B. Skalkovič), *České vědy*, *Hlasu Jednoty katolické*, *Moravských novin*, *Vídeňského týdeníku*, *Pražských novin*, *Časopisu Matice moravské*, *Českého lidu* aj. Vydával a z velké části sám psal sbírku lidové četby *Horlivý a veselý budiček v rodinách křesťanských* (1856–58, 5 sv.).

Kulda psal kázání a jiné spisy náboženské, brožury hodnotící polemicky různé dobové otázky z hlediska katolické církve, povídky a knihy umělecky nevýznamných veršů náboženského obsahu, jimiž se snažil působit didakticky na mládež (písně a deklamovánky) i na dospělé a varovat před novými myšlenkovými proudy. Trvalou cenu si z K. díla zachovaly pouze dvě knihy vzniklé z jeho činnosti sběratelské: spisek *Svatba v národě českoslovanském*... a především soubor moravských pohádek a pověstí, nasbíraný na podnět Fr. Sušila → v l. 1853–54 na Rožnovsku. K. se snažil zachytit lidové podání co nejvěrněji; do vybraných textů (vyřadil záznamy obhroublé, drastické, rozpustilé, proticírkevní apod.) zasahoval co nejméně. Pomýšlel na vydání sbírek i z jiných oblastí Moravy a získal si řadu spolupracovníků; jimi nasbíraný materiál (kromě Menšíkova souboru Moravské národní pohádky a pověsti z okolí jemnického, který vyesl v K. uspořádání r. 1856) otkoval K. až v devadesátých letech knižně nebo v časopise *Český lid*. K. pohádky a pověsti jsou nejvýznamnějším souborem lidové prózy na Moravě.

BIBLIOGRAFIE

Krásné večery (Pp 1852, jedna původní, jedna K. přeložená), Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského (1854; doplněno r. 1874 jako 1. a 2. sv. Moravských národních pohádek, pověstí, obyčejů a pověr; 3. a 4. sv. 1892 a 1894 s názvem Moravské národní pohádky a pověsti tvoří K. edice sbírek jeho spolupracovníků). Písně a básně pro školy národní (1856; 1884 pod názvem Deklamovánky) Svatba v národě českoslovanském čili Svatební obyčej, řeči, promluvy, přípitky a písně s nápěvy národními (1858) Záhuba z pověry (P 1858), Životopis Tomáše Procházký, kaplana v Ivančicích (1863), Deklamovánky. Rada druhá (pro mládež 1884), Pravda a blud (Pp 1888), Ježíšek (písně a deklamovánky pro mládež, 1888), Sněm ptačva zpěvného a spojencův krákoravých (B 1889), Deklamovánky. Rada třetí (1891), Legendy (Bb 1894) Štědrovečerní dar (písně a básně pro mládež 1895), Dikůvzdání (Bb 1895), Mojžíš (B 1896), Vánoční strom (písně a deklamovánky pro mládež, 1896), Církev a národ (Bb 1896), Radv a výstrahy časové (Bb 1896), Električka v době nynější tmy čili Pravidla moudrosti (Bb 1897), Fotografie, obrazy ze života rodinného a národního (Bb 1898), Kaleidoskop (Bb 1898), Jiskry a paměňky (Bb 1899), Jesle belémské (písně a deklamovánky pro mládež, 1901) aj. Výběh z nepoužitých rukopisných známých pohádek a pověstí i z textů už vydaných v edici K. Pohádek a pověstí z Rožnovska (1963, v usp. O. Sirovátky).

LITERATURA

J. Halouzka: Životopis B. M. K. (1895). O Sirovátka v předml. k Pohádkám a pověstem z Rožnovska (1963). I. Vávra ve Valašsku 1954 (o pobytu v Rožnově). pp

Ludvík Kundera

22. 3. 1920 Brno

Vystudoval reálné gymnasium v Praze a Litoměřicích (1938) a začal studovat na filosofické fakultě v Praze a v Brně. Po uzavření vysokých škol (1939) byl postupně učněm v drogerii, kresličem, úředníkem v továrně na nábytek a konečně nasazen jako dělník ve Špandavě u Berlína. Po osvobození dokončil vysokoškolské studia (1946) a stal se v Brně redaktorem časopisu Blok (1946–49), deníku Rovnost (1949–52) a měsíčníku Host do domu (1954–55). Od r. 1955 se věnuje pouze spisovatelské a překladatelské práci. Příspěvky v časopisech Mladá kultura (zde debut 1938), Mladé archy, List SMS, Generace, Doba, Kvart, Blok, Rovnost, Nový život, Host do domu, Lidové noviny, Květen, Kultura, Světová

literatura, Plamen, Divadlo (zde 1963 hra *Nežert*) aj.

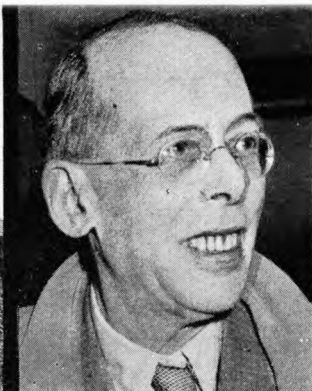
Značné zásluhy si Ludvík Kundera získal především jako překladatel německé pokrokové literatury; přeložil řadu her B. Brechta (část s R. Vápeníkem), jeho lyriku a stati, poezii H. Arpa, P. Huchela, J. R. Bechera, L. Fürnberga, R. M. Rilka, prózy A. Kubina, A. Seghersové, L. Renna, L. Franka, H. Bölla, F. Fühmanna. Řadu německých spisovatelů přiblížil českému čtenáři knihami esejů Německé portréty. Překládá i z bulharštiny (N. J. Vapcarov, Ch. Smirnenski, G. Milev), z ruštiny (E. Bagrickij), z poezie slovenské (I. Krasko) a francouzské (R. Char, R. Desnos). Publikoval řadu literárněhistorických statí (především o F. Halasovi, z jehož poezie také r. 1963 uspořádal výbor *Sbohem múzy*) a v prvních popěvratových letech i mnoho recenzí současné tvorby básnické. Je i příležitostným vykladačem výtvarného umění (články o J. Islerovi, B. Lacinovi, A. Kubinovi aj.). — Jako básník se zprvu K. hlásil k surrealistické tvůrčí metodě (člen skupiny Ra): uvolňoval přičinné vztahy jevů, dával se strhovat spontánností snu a fantazie, prodíral se však k obecnému smyslu událostí. Zvláště charakteristické je jeho soustředění na jazykovou stránku díla. Základními prožitky prvních knih jsou válka a láska. Schopnost groteskně humorného vidění světa, jak se projevila už v prozaické knize *Napospas aneb Přísloní pro kočku*, rozvinula se v K. verších do zcela zvláštního básnického intelektuálního humoru, ironie a satiry (*Letní kniha přání a stížností*). K. píše poezií nepatetickou, věcnou, rozumovou, nabitou paradoxy a podnětnými postřehy o životě a umění. — Jako dramatik usilující o brechtovské antiiluzivní divadlo dosáhl poměrně neucelenějšího tvaru v *Totálním kuropění*, hře střídající verš s prózou a zpěvem, tragiku s humorem a meditací. Námětem je zde totální nasazení mládeže v Německu v době války, hra se však obrací k dnešku, klade otázky a odhaluje citový život současných lidí. Do K. posledních her, stejně jako do jeho poezie, pronikají satira a ironie, zaměřené proti pozůstatkům dogmatismu a strachu ze samostatného myšlení.

Jiří Kolář

Jan Kollár

Edmond Konrád

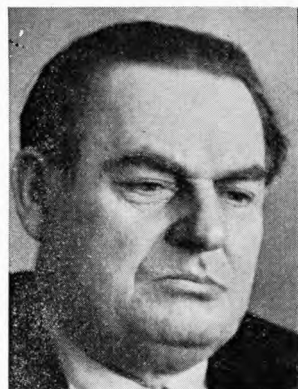
Karel Konrád

Kurt Konrad

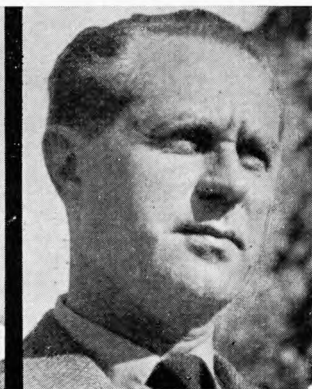
Jan Kopecký

Josef Kopta

Jan Kozák

František Kožík

Eliška Krásnohorská

Radovan Krátký

Jaroslav Kratochvíl

Miloš V. Kratochvíl

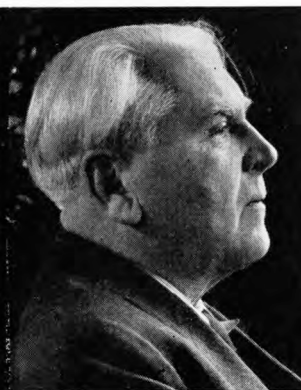
Marie Kratochvílová

Zdeněk Kriebel

Oldřich Kryštofek

Petr Kříčka

Ivan Kříž

BIBLIOGRAFIE

Konstantina (Pp 1946). Živly v nás (B 1946). Laviny (Bb v próze, 1946). Napospas aneb Příšiví pro kočku (Pp 1947). Knižnípisný lampáš (B 1948). Německé portréty (Ee 1956). Záznamy a promluvy (Bb 1961). Totální kurpění (D 1962, prem. 1961). Letní kniha přání a stížností (Bb 1962). — Provedené hry: Historie Velikého Okresního Kýžaa (lyricko-epické pásmo, 1963), Korzár (1963).

LITERATURA

J. Kopecký v dosl. k Totálnímu kurpění (1962) a v kn. Dramatický paradox (1963). J. Grossman v Divadle 1961 (Programová hra Mahe-novy činohry? — o Totálním kurpění); M. Uhde v Divadle 1963 (Fyzikové a korzáři). *šv*

Milan Kundera

1. 4. 1929 Brno

Syn muzikologa Ludvíka Kundery. Po dokončení gymnasia (1948) vystudoval, kromě několika semestrů filosofické fakulty a kromě studia hudební skladby u prof. V. Kaprála, filmovou fakultu AMU (1952), kde působí jako asistent (přednáší světové literatury). První báseň otiskl r. 1946 v časopise Mladé archy. Prspěvky hlavně v Novém životě, Literárních novinách a Kultuře. Uspořádal výbory z Gellnera (1957), Vančury (1959) a Nezvala (1963) s předmluvami a Básnický almanach 1959 (1960).

Kunderův básnický debut *Člověk zahrada širá* první signalizoval průbojně polemické zaměření nastupující mladé básnické generace z počátku padesátých let. Proti schematicismu tehdejší poezie (jehož se tehdy nakonec ani on sám zcela nevyvaroval) obhajoval M. Kundera právo člověka na plné vyžití osobnosti a právo poezie na mnohostranné vyjádření tohoto života. V úsilí o obraz vnitřně bohatého člověka pokračoval poemou *Poslední máj* a především sbírkou milostné lyriky *Monology*. Proti jednostrannému pojetí člověka v jeho vztazích společenských odkryl zde zdroj citové sféry jeho osobnosti, erotickou lásku. V různých podobách konkrétních lidských osudů ukázal lásku jako mohutnou životní sílu, která dokáže člověka nést i zničit. Ačkoliv je typem básníka harmonického, má jeho tvorba útočné polemické zaměření vyvolané nesouladem mezi skutečností a ideálem vnitřně

bohatého, radostného a svobodného člověka, jímž K. vědomě navazuje na tradici české umělecké avantgardy (Nezval →, Vančura → aj.). Polemičnost není u něho prosta stop proklamativnosti, spojené v některých dílech (hlavně v povídkách) s přílišnou vykonstruovaností. Povídky *Směšné lásky* jsou anekdotické příběhy tragikomicky odhalující moc lidských předsudků a iluzí. Silná citovost je u K. spojena se schopností myšlenkové analýzy a se smyslem pro postižení podstatných dobových problémů. Myšlenkové určitosti se ukázněně podřizuje i metaforika. — Také hra *Majitelé klíčů* má přes námět z období okupace aktuální společenské zaměření, sugestivně vyjádřené především v zobecnujících básnických vizích. Hrdina hry se rozhoduje mezi aktivním zasahováním do života, spojeným třeba s nejvyšším osobním rizikem, a mezi zbabělým maloměšťáctvím, které se vždy podřídí proudu doby a je tak nejen povolným nositelem, ale i bezmocnou obětí společenského zla. — Kunderovy přednášky na FAMU byly podkladem esejistické knihy *Umění románu*. Je v ní na pozadí evropského vývoje románu ukázána cesta V. Vančury → za moderní a přitom klasicky monumentální epikou, a tím jsou před současnou prózou vytyčovány náročné umělecké cíle. Všestranné nadání a obsáhlé vzdělání se odráží i v časopiseckých studiích a esejích (viz zvl. *O sporech dědicových*, *Nový život* 1955), jimiž K. podnětně zasahuje nejen do otázek umění (i výtvarného a hudebního), ale i do kulturně politického života. — Překládá z francouzštiny (G. Apollinaire) a ukrajinštiny (P. Tyčyna).

BIBLIOGRAFIE

Člověk zahrada širá (Bb 1953). Poslední máj (Bb 1955, přepr. 1961). Monology (Bb 1957). Umění románu (E 1960). Majitelé klíčů (D 1963, prem. 1962). Směšné lásky (Pp 1963).

LITERATURA

Z. Pešat v kn. Jak číst poezii (1963). J. Grossman v NŽ 1957 (Na téma tří knih); J. Opavský v Plameni 1962, J. Vostrý v Divadle 1962.

Jiří Svetozar Kupka

28. 9. 1921 Praha

Po maturitě na reálném gymnasiu v Praze (1940) a po jednoletém kursu při obchodní akademii pracoval v Praze jako úředník. V l. 1946—49 redigoval různé družstevní časopisy, potom rok časopis *Směna*, v l. 1950—59 byl zaměstnán u Čs. státního filmu jako scenárista a dramaturg. Od r. 1959 pracuje v zahraničním oddělení Svazu čs. spisovatelů. Dva roky (1956—57) cestoval na našich zámořských lodích po Dálném východě (scénáře ke středometrážním filmům *Muži na palubě*, *Hranice světadílů*, *Země středu* a kniha *Loď do Šanghaje*). Příspěvky v časopisech Literární noviny, *Nový život*, *Československý voják*, *Mladá vesnice* aj.

J. S. Kupka se ve své literární práci zaměřuje na aktuální politické náměty a snaží se ve vyhrocených protikladech postihnout hlavní fronty boje v současném světě. Jeho prózy se vyznačují publicistickými prvky, snahou po bezprostřední reakci na současná mezinárodní události a celkovým agitačním zaměřením. Od novinářských žánrů (*17 bodů proti míru*) směřuje k větším kompozicím románovým (*Rušné dny*, které patří k neúspěšnějším budovatelským románům) a novelistickým (*Loď do Šanghaje*).

BIBLIOGRAFIE

Vítězný bojovník (scénické pásmo, 1949), 17 bodů proti míru (Pp 1949), Jak Honza dobýval slunce (P pro děti, 1950), Pražské jaro (R 1952), *Rušné dny* (R 1955), *Frontový pilot* (Pp pro děti, 1959), *Loď do Šanghaje* (Pp 1960). vř

František Kvapil

16. 2. 1855 Žhery u Českého Brodu

19. 10. 1925 Praha

Od r. 1868 studoval v Praze, nakonec na akademickém gymnasiu. R. 1876 vstoupil na právnickou fakultu, přešel však na fakultu filosofickou, kde studoval moderní filologii a historii. R. 1879 odejel do Paříže a studoval na Collège de France. Seznámil se tam s polskými spisovateli, zejména se Z. Krasińským. V l. 1880—83

učil na reálce a pedagogiu v Jičíně. Několik let se potom věnoval literární činnosti, především překládal polské poezie a rozvíjení česko-polské vzájemnosti. V l. 1893—1920 působil v kanceláři Národního muzea, nakonec jako její ředitel. Několikrát navštívil Polsko, potom Německo, Itálii a znovu Francii. Již za studií vystoupil literárně ve Světozoru (1872), v Lumíru (1875) otiskl první překlad z polštiny. V l. 1885—86 redigoval *Ruch*, 1886—90 *Hlas národa*. Dále psal do *Lumíru*, *Květu*, *Zlaté Prahy*, *Osvěty*, *Světozoru* aj.

Fr. Kvapil náležel ke škole J. Vrchlického →. Jak prozrazují jeho žánrové obrázky nebo drobné básně s látkami slovenskými (*Zpěvy knížecí*), měl nadání spíše epické; přesto však psal převážně lyriku, a to jak milostnou, tak přírodní, inspirovanou dojmy z cest (*Zaváté stopy*), a také vlasteneckou, naplněnou obavami o národní osud za první světové války (*Žalmy přítomnosti*). Největší vliv na něho měli básníci polští, které horlivě překládal a u nás propagoval, takže býval nazýván „epigonem polské romantiky“. V překládatelské činnosti je také největší K. význam. Překládal Mickiewicze, Asnyka, Słowackého, Krasińského, Fredra, Kraszewského, Przerwu Tetmajera, z ruštiny Kolcova, Ševčenka, Lermontova, Puškina, ze slovinštiny Prešerna. Téměř o všech psal literárněhistorické studie, převážně životopisné, s širokým společenským pozadím, prozrazující znalost polského kulturního prostředí.

BIBLIOGRAFIE

Zpěvy knížecí (Bb 1883, 2. rozm. vyd. 1897), *Zaváté stopy* (Bb 1887), *Z výstavních táček* (Bb 1891), *Zeny a milenky slovenských básníků* (lit. stati, 1893), *Životem k ideálu* (lit. stati, 1901), *Když kvetly máky* (Bb 1905), *Žalmy přítomnosti* (Bb 1918), *Bělohorské melodie* (Bb 1918). — Posmrtně: *Modré ostrovy* (lit. stati, 1926), *Květy na sněhu* (Bb 1926). — *Z překládů*: Ad. Asnyk, *Poezie* (1886, 1892, 2 sv.); Z. Krasiński, *Vybrané spisy* (1880), *Nebožská komedie* (1900), *Iridion* (1905); J. Słowacki, *Beatrix Cenci* (1910); Adam Mickiewicz, *Grażyna a jiné básně* (1911), *Knihy polského národa* (1911); K. P. Tetmajer, *Poezie I, II* (1915, 1916); *Polská moderní poezie* (antologie, 1922, 1925, 1933, 3 sv.).

LITERATURA

F. X. Salda v KP 3 (1950, o Zpěvech knížecích); A. Černý v Almanachu Čes. akademie

věd a umění (1926). O. Theer v Lumfru 1904 až 1905; A. Pražák ve Slovanském přehledu a Zlaté Praze 1905; V. Dvořáčková ve Slovanském přehledu 1956. jm

Jaroslav Kvapil

25. 9. 1868 Chudenice u Klatov

10. 1. 1950 Praha

Studoval gymnasium v Klatovech a v Plzni (maturita 1886), na pražské universitě zprvu medicínu, pak filologii, po studiích se věnoval žurnalistice, literatuře a divadlu. Od r. 1900 byl režisérem, dramaturgem a od r. 1912 šéfem činohry Národního divadla v Praze. R. 1909 mu bylo nabídnuto místo prvního režiséra v Metropolitní opeře v New Yorku, které však odmítl. Za první světové války byl členem Mafie, v jejímž poslání podnikl několik cest po Evropě. Z jeho podnětu (a z valné části v jeho stylizaci) došlo k státoprávnímu manifestu českých spisovatelů v květnu 1917, proklamujícímu právo českého národa na samostatný život a vyzývajícímu české poslance k hájení národních zájmů a buržoazně demokratických svobod. V l. 1918–21 byl úředníkem ministerstva národní osvěty, potom (do r. 1928, kdy pro oční chorobu odešel z veřejné činnosti) režisérem ve Vinohradském divadle. Za okupace pracoval v odboji a byl vězněn. R. 1946 byl jmenován národním umělcem. — Přispíval do Zlaté Prahy, Zvonu, Lumíru, Světozoru, Nivy, Národních listů aj. Byl v redakci Hlasu národa (1891–94), Národních listů (1894–98), České stráže (1894), redigoval Zlatou Prahu (1898 až 1904) a Ottovu Světovou knihovnu (1897 až 1925). Napsal libreta k Nešverově Perdité (1888), Foerstrově Deboře (1890), Dvořáčkově Rusalce (1901).

Význam Jaroslava Kvapila je především v jeho průbojně činnosti dramaturgické a režisérské, vycházející ve vrcholném období tvůrčím způsobem ze zásad světových režisérů M. Reinhardta a K. S. Stanislavského. Prostřednictvím divadla, v němž vytvořil osobitý režijní sloh, se také podílel nejvýrazněji na vytváření charakteru české kultury v dlouhém období 1900–39. V jeho inscenacích her

Shakespearových (shakespearovský cyklus za první světové války), Ibsenových, Čechovových a Gorkého se vyrovnávalo české divadelnictví s odkazem světové klasiky a stávalo se součástí soudobého vývoje evropského. K vývoji realismu na českém jevišti přispěl zejména uváděním her Jiráskových a tvořivým převzetím některých postupů Moskevského uměleckého divadla, o jehož návštěvu u nás se zasloužil. — Jako básník vyšel K. ze skupiny autorů (J. Borecký →, O. Auředníček aj.), kteří svou silně subjektivní a artistní lyrikou navázali v devadesátých letech programově na tvorbu J. Vrchlického → a na francouzské tzv. prokleté básníky. Dekadentně symbolický tvar prvních sbírek (*Padající hvězdy*, *Růžový keř*), vycházejících ještě před knihami hlavních představitelů českého symbolismu, opouští K. až ve sbírkách inspirovaných láskou k velké herečce Haně Kuřešové (1866–1907), své pozdější manželce (od r. 1894), která silně působila na růst jeho osobnosti, na jeho vztah k divadlu i na jeho původní tvorbu (její literární pozůstalost vydal r. 1907). Pro totu, zpěvnost i citový prožitek těchto veršů (*Liber aureus*) zachovala si i K. pozdní lyrika, převážně intimní a národní, prohloubená reflexí a životní moudrostí (*Na sklonku října*). — Jako dramatik nebyl K. zvláště úspěšný. Z jeho her ztlumeně melancholických lyrických nálad získaly širší ohlas H. Sudermannem ovlivněná *Bludička* (drama výtvarníka potácejícího se mezi dvěma prostředím, z nichž jednomu se odcizuje a druhým není přijat) a impresionistická *Oblaka*. Nejznámější a nejoblíbenější se však stala jeho symbolistní veršovaná pohádka *Princezna Pampeliška*, využívající k zachycení vnitřní rozpornosti člověka pohádkových motivů (stýká se tu svět chudého krále, lidový svět Honzy a s posměchem traktovaný svět měšťáků). Ze stejných pohádkových zdrojů je výtěženo i téma *Sirotky* a zejména libreto k Dvořáčkově opeře *Rusalka*. — Překládal z H. Ibsena (Stavitel Solness, Hedda Gablerová aj.), B. Björnsona (Nad naši sílu), L. Fuldy (Talisman) aj.

BIBLIOGRAFIE

Padařtí hvězdy (Bb 1889), Relikvie (Bb 1890), Básníkův deník (Bb 1890), Růžový kef (Bb 1890), Nad zříceninou Karlova mostu (B 1890), Tichá láska (Bb 1891), Liber aureus (Bb 1894), Přímí (D 1895, prem. 1897), Oddanost (Bb 1896), Memento (D 1896, prem. 1928), Bludíčka (D 1896, i. prem.), Princezna Pampeliška (D 1897, i. prem.), Pohádka o princezně Pampelišce (D pro děti, 1899), Trosky chrámu (Bb a Pp 1899), Oblaka (D 1903, i. prem.), Andante (Bb 1904), Sirotek (D 1906, i. prem.), Básně (soubor dosavadních sbírek a nová kniha Závoje 1907), Knižka o Pampelišce (1924), O projevu českých spisovatelů z května 1917 (1924), Závoje (cyklus z kn. Básně 1927), Na sklonku října (Bb 1928), Nad rakví Aloise Jiráčka (proslav. 1930), Bílý pomník pod starými stromy (výbor z poezie, 1932), O čem vím (vzpomínky, 1932, 2 sv., st. cena), Památce Jaroslava Vrchlického (proslav. 1937), Tři řeči smuteční (1937, Vrchlický, Jirásek, Masaryk), Morůvi a vosy (Bb 1946, rozšíř. cyklus z kn. Trosky chrámu), Proti srsti (Bb 1946), Osiřelá dítě (pohádka, 1948). — Souborné dílo J. K. u V. Tomsy v l. 1946–47 (4 sv.). — Bibliografie v monografii F. Götz (1948).

LITERATURA

J. Borecký: J. K. (1918); F. Götz: J. K. (1948, s bibliografií), F. X. Šalda v KP 3 (1950, o Buditeli, Princezně Pampelišce a sbírce Memento); O. Fischer v kn. K dramatu (1919, Rozsěří); A. Novák v Krajanech a sousedech (1922, o lyrice) K. H. Hilar v kn. Pražská dramaturgie (1930), M. Ruitz v Novém čes. divadle 1928–29 (Soupis režii), J. Trager v Rozpravách Aventina 1928–29 (Průkopník čs. režie); J. Vodák v Divadelním zápisníku 1945–46. *hh*

Pavel Kyrmezer

† 19. 3. 1589 Uherský Brod

Původem Slovák z Banské Štiavnice, prožil většinu života na Moravě, od počátku 2. pol. 16. stol. působil na škole a jako městský písař ve Strážnici, později se stal knězem a spravoval různé luteránské fary na Moravě, zejména v Uherském Brodě. Byl příkrým odpůrcem jednoty

bratrské, usiloval o její splnutí s luterstvím. Dlouholetý spor s jednotou vynesl mu po r. 1583 ztrátu úřadu a dočasně vyhnanství z Moravy, které strávil na Slovensku. Výrazem jeho ctižádostivých organizačních snah mezi moravskými nekatoliky je několik českých i latinských polemických spisů namířených zejména proti jednotě bratrské. Kyrmezerův literární význam tkví v autorství tří českých biblických dramat. Jsou to *Komedie česká o bohatci a Lazarovi* (1566), *Komedie o vdově* (1573, volně zpracování německé hry Leonharda Culmanna z r. 1544) a pozdější příležitostná *Komedie o Tobiašovi* (1581). Osobitě v nich navazoval na tradici luteránských školských her s biblickými tématy. Biblické látky jsou zejména v prvních dvou hrách koncipovány jako obrazy ze současného života, zpracování vyniká smyslem pro realistické detaily měšťanského prostředí. Ideovým záměrem her je zdůraznit nábožensky formulované občanské ctnosti i záporné vlastnosti na známých biblických příkladech. Vyostření dramatického konfliktu ve střetnutí protichůdných lidských charakterů pomáhalo K. překonat obvyklou epičnost biblických dram. Umožňovala to hlavně autorova schopnost vytvořit plastické, bohatě charakterizované postavy a zároveň kompoziční obratnost v samostatném scénickém členění děje, v doplňování biblického dějového schématu novými životními postavami a v uměleckém využití hovorových prvků jazyka pro spád veršovaného dialogu. K. hry jsou nejvyspělejším příkladem českého měšťanského dramatu v 16. stol.

EDICE A LITERATURA

Divadelně hry P. K., vyd. M. Cesnaková-Mihalčová (1956). *jk*